

SCIENCE
JOURNAL

MODERN

ENGINEERING AND
INNOVATIVE
TECHNOLOGIES

'2022

ISSUE №23

Part №2

International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Issue №23

Part 2

October 2022

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*

Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in technical sciences*

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert Board of the journal: Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "**Modern Technology and Innovative Technologies**" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in IndexCopernicus, GoogleScholar.

UDC 08

LBC 94

DOI: 10.30890/2567-5273.2022-23-02

Published by:

Sergeieva&Co

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@moderntechno.de

site: www.moderntechno.de

Copyright

© Authors, scientific texts 2022

УДК 811.111.04

SYSTEM OF MEASURES TO INCREASE THE LEVEL OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE ON THE INTERNATIONAL MARKET**СИСТЕМА ЗАХОДІВ З ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ****Tkach V.O./ Ткач В.О.***Competitor of Higher Education of the Department of Enterprise Management**здобувач вищої освіти кафедри менеджменту підприємств*

ORCID:0000-0002-6236-5334

Pichuhina M.A./ Пічугіна М.А.*associate professor, candidate economy of Sciences, professor of**the Department of Enterprise Management**доцент, канд. економ. наук, професор кафедри менеджменту підприємств*

ORCID:0000-0003-3072-9137

*National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"**Kyiv, Peremohy Ave., 37, 03056**Національного технічного університету України**"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"**Kyiv, pr-t Peremohy, 37, 03056*

Анотація. В роботі розглядається корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), як вагома конкурентна перевага кожного економічно стабільного підприємства, яка проявляється в активній суспільно-громадській позиції та тісній взаємодії із середовищем, у якому компанія функціонує. КСВ бізнесу повинна бути спрямована не тільки на задоволення поточних соціальних потреб суспільства, але й на покращення економічних показників діяльності підприємства, економіки держави загалом.

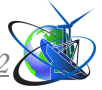
Важливо зазначити, що політика КСВ практикується не лише великими бізнесами чи корпораціями. Багато компаній працюють над власними планами корпоративної соціальної відповідальності, покращуючи життя своїх працівників за допомогою здорових ініціатив або організовуючи заходи зі збору коштів на користь місцевих благодійних організацій. Незважаючи на менший масштаб, ці програми КСВ не менш важливі та можуть мати позитивний вплив як на персонал, так і на місцеву громаду.

Ключові слова: конкурентоспроможності, соціальна відповідальність, компанія, продуктивність праці, фінансовий показник.

Вступ.

На сьогодні, щоб залишатись соціально відповідальним, бізнесу недостатньо просто жертвувати гроші на благодійність. Звичайно, філантропія та доброчинність заслуговує похвали, проте справжня суть КСВ полягає у тому, щоб кожен працівник компанії працював з метою завоювання довіри споживачів та інвесторів, відповідаючи їхнім очікуванням щодо етичної та соціальної поведінки.

Важливо розуміти, що значну роль у формуванні та покращенні КСВ відіграє держава. Саме держава може створювати відповідні заходи, які сприятимуть поширенню та розвитку концепції соціально відповідального бізнесу. До прикладу, всі середні та великі бізнеси на початку року повинні укладати плани соціальних заходів, які матимуть місце в організації наступного

року. Головною метою подібних ініціатив повинно бути покращення КСВ компанії та, відповідно, продуктивності і результативності працівників. Наприкінці звітнього року адміністрацією організації готується звітність щодо виконаної роботи до відповідних органів, які відповідають за подібні заходи [2].

Виклад основного матеріалу.

Найбільш ефективним способом впровадження КСВ в організаціях могло б стати затвердження подібної концепції на законодавчому рівні через впровадження єдиного колективного страхування. Проте, важливо зазначити, що всі приватні типи страхування можуть бути тільки добровільними, тому й запровадити їх на законодавчому рівні буде неможливо. Єдиним варіантом у цьому випадку може стати розсилання рекомендаційних листів, щодо покращення та збереження соціальної відповідальності до кожної компанії особисто.

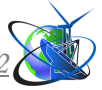
Одним з найбільш популярних способів забезпечення співробітників соціальними гарантіями та захистом в країнах Європи та Америки є надання працівникам так званого соціального пакету, який включає в себе пільги, компенсацію за працю та медичне страхування. На сьогодні в Україні існує три типи корпоративного страхування — страхування співробітників на певний період, пенсійне забезпечення та вид страхування, який поєднує два попередніх. Важливо зазначити, що програми корпоративного страхування на підприємствах набувають все більшої популярності. До прикладу, ще кілька років тому подібні соціальні гарантії пропонували своїм співробітникам тільки глобальні міжнародні компанії, які мали свої частки в українських бізнесах. Сьогодні подібні ініціативи – невід'ємна частина багатьох вітчизняних компаній [2].

Ще однією перевагою корпоративного страхування співробітників є зменшення плинності кадрів працівників. Саме подібна компенсація може стати вагомим фактором утримання висококласних працівників на підприємстві. Кожен менеджер повинен усвідомити важливість корпоративного страхування в компанії. Таким чином він матиме можливість закладати міцний фундамент соціального захисту не тільки свого співробітника, але і його сім'ї, що послужить значним фактором його мотивації [3].

Так, формування соціального пакету допомагає покращити умови праці, розвитку та результативності працівників, що, у свою чергу, підвищує корпоративну соціальну відповідальність організації.

Європейський Союз запровадив наступні механізми покращення та стимулювання КСВ, таким чином заохочуючи бізнес та громадськість до відповідної соціальної поведінки [1]:

- інформування суспільства про важливість та переваги впровадження концепції КСВ на підприємствах. Даний механізм реалізується шляхом створення відповідних інформаційних центрів, звернення уваги преси та ЗМІ, публікації відповідного контенту та проведення конференцій;
- залучення міжнародних партнерів. Зважаючи на факт, що питання КСВ одне з найбільш обговорюваних в сучасному бізнес-просторі, ЄС

- просуває ідею міжнародної співпраці для об'єднання зусиль всіх країн;
- підтримка та заохочування ініціатив бізнесу в сфері КСВ. Європейські держави стимулюють та допомагають розробляти підприємствам відповідні кодекси поведінки, де прописані основні положення ведення соціально відповідального бізнесу;
 - навчання та сприяння дослідницької роботи. Європейський Союз спонсорує проведення відповідних тренінгів та конференції у сфері КСВ для представників бізнесу, членів профспілок та державних службовців, таким чином просуваючи ідею соціально відповідального бізнесу у маси;
 - залучення зацікавлених сторін. Даний підхід реалізується сприянням створенням діалогу та партнерства між бізнесом та стейкхолдером з метою об'єднання потенціалу для досягнення більших результатів;
 - заклик прозорості діяльності соціально відповідального бізнесу. Створення системи міжнародних стандартів, кодексів та загальних правил, для забезпечення рівних прав для кожної організації;
 - встановлення системи оцінювання та звітності. ЄС сприяє розробці та створенню відповідних структурних департаментів, які будуть спеціалізуватися у підготовці фахових соціальних звітів. Особливо це стосується галузей пов'язаних з екологічною безпекою;
 - створення системи винагородження та податкових пільг для організацій з політикою соціальної відповідальності.;
 - впровадження КСВ-законодавства. У деяких країнах Європейського Союзу вже розроблено відповідне законодавство, яке враховує вище зазначені інструменти стимулювання КСВ.

Одним із факторів забезпечення формування високоефективної корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві може стати його потужна міжнародна конкурентоспроможність. На сьогодні, формування та реалізація системи заходів щодо підвищення конкурентоспроможності українських компаній на міжнародних ринках є одним з найважливіших питань вітчизняного бізнес-простору. Зважаючи на той факт, що світова економіка досягла піку своєї глобалізації, підприємству, яке планує стати частиною зовнішнього ринку, прийдеться конкурувати з відомими, міжнародними гігантами [4].

Сутність успішної конкурентоспроможності має на меті [6]:

- оцінку діяльності бізнесу не тільки споживачем, але й самим підприємцем;
- довгостроковий характер стосовно її досягнення;
- застосовується до тривалого проміжку часу.

Формування подібної стратегії передбачає чітке визначення її мети, завдань та найвпливовіших стейкхолдерів (рисунок 1). Щоб реалізувати подібні системи КСВ, менеджментом має бути створено окремий підрозділ, який буде координувати визначення пріоритетних напрямів соціальної відповідальності [4].

Рисунок 1. Мета та завдання КСВ підприємства.

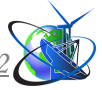
Для підвищення рівня конкурентоспроможності організації слід розробити та впровадити відповідну систему КСВ, яка б мала вплив на результативність діяльності компанії. Повинні бути впроваджені добровільні комплекси заходів, які матимуть на меті вирішення соціальних (внутрішня політика) та суспільних (зовнішня політика) питань. Одним із основних напрямів впровадження концепції КСВ в організації є стандартизація діяльності компанії, яка буде базуватись на основі моральних та етичних принципів, що включатимуть турботу про колектив, створення відповідних умов праці, формування корпоративної культури та етики, беручи до уваги побажання стейкхолдерів.

Політику підвищення конкурентоспроможності за рахунок КСВ на підприємстві можна розподілити за наступними аспектами:

- 1) як соціальний обов'язок – діяльність, в рамках юридичних законів ринкової економіки;
- 2) як соціальну відповідальність – базується на випереджувальних вимогах;
- 3) як соціальну чуйність – реалізується за рахунок превентивних програм та заходів.

Всі перераховані аспекти відображають рівень соціальної зрілості бізнесу та є обов'язковими в структурі успішної фірми.

Проведення в організації політики КСВ допомагає у формуванні позитивного іміджу компанії, більше того, стає невід'ємною частиною

функціонування успішної фірми в цілому. Подібна концепція все частіше враховується в пошуку стейкхолдерів чи інвесторів, укладанні контрактів, страхуванні або ж отриманні кредитів. Виходячи з цього, корпоративна соціальна відповідальність може збільшити цінність нематеріальних активів фірми, шляхом постійних пошуків нових підходів та взаємодіючих груп.

Система корпоративної соціальної відповідальності включає в себе внутрішні процеси бізнесу. Так, бездоганна соціальна репутація допомагає у забезпеченні стабільної клієнтської бази, прибутковості та розвитку компанії. Доступ вітчизняного виробника до міжнародного ринку реалізується шляхом покращення якості наданих послуг, прозорості соціальної політики та розкриттю інформації [5].

Висновки.

Впровадження КСВ на підприємстві дозволяє не тільки покращити імідж, пізнаваність чи прибутковість компанії, але й неминує призводити до підвищення конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта на різних рівнях управління. Дотримання концепції корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві допомагає у розвитку та збереженні нематеріальних активів та інтелектуального капіталу бізнесу. Як результат – покращення репутації та іміджу, якості послуг, продуктивності праці, фінансових показників та конкурентоспроможності підприємства.

Підприємство, яке демонструє відповідальне ставлення до суспільства та навколишнього середовища, може стати більш конкурентоспроможним і матиме більші шанси залучити та утримати клієнтів та інвесторів. Таким чином, концепція КСВ стає новим баченням партнерства, яке веде до надбання та підтримки конкурентних переваг.

Література:

1. Олійник О.О. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / О.О. Олійник. – Рівне : НУВГП, 2016. – 222 с.
2. Деліні М.М. Напрями підвищення корпоративної соціальної відповідальності українського бізнесу / Деліні М. М. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 15. – С. 118 - 122.
3. Деліні М.М. Роль корпоративного страхування в підвищенні соціальної відповідальності бізнесу / М. Деліні // Схід. – 2009. – № 7 (98). – С. 43-47.
4. Дзеніс В.О. Розробка напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства / В.О. Дзеніс, О.О. Дзеніс // Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання. – 2017. - №13. - Режим доступу : http://economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/11.pdf.
5. Моїсеєнко Т.Є., Гарбарчук Я.В. Корпоративна соціальна відповідальність в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. КПІ, Київ, Ефективна економіка № 3, 2012.
6. Сімченко Н.О. Сучасні підходи до формування соціально-економічного механізму управління підприємством / Н.О. Сімченко, В.П. Панченко. – Херсон: РВЦ МУБІП, 2012. – № 26. – С. 138–144.

Annotation. *The paper considers corporate social responsibility as a significant competitive advantage of each economically stable enterprise, which manifests itself in the active public position and close interaction with the environment in which the company operates. Business CSR should be aimed not only at meeting the current social society needs, but also at improving the economic performance of the enterprise, the economy of the state as a whole.*

It is important to note that CSR policy is practiced not only by large businesses or corporations. Many companies are working on their own corporate social responsibility plans, improving the lives of their employees through healthy initiatives or organizing fundraising events for local charities. Although smaller in scale, these CSR programs are equally important and can have a positive impact on both staff and the local community.

Key words: *competitiveness, social responsibility, company, labor productivity, financial indicator.*

Стаття відправлена: 08.10.2022 р.

© Ткач В.О.

УДК (339.1 + 658.8):622

**GENESIS OF SCIENTIFIC VIEWS IN THE APPLICATION OF
MARKETING AT THE ENTERPRISE**
**ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ У ЗАСТОСУВАННІ МАРКЕТИНГУ НА
ПІДПРИЄМСТВІ**

Hromova O. Ye. / Громова О. Є.*d.e.s., prof. / д.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-3326-4742

Lutsenko O. I. / Луценко О. І.*senior teacher / ст. викладач*

ORCID: 0000-0002-2139-5553

*Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics,**Vinnitsia, Soborna, 87, 21000**Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,**Вінниця, Соборна, 87, 21000*

Анотація. В роботі розглядаються теоретичні підходи щодо трактування категорії «маркетинг», її етипізація та місце в економіці за різних часів. Систематизовано погляди науковців та вчених-економістів, запропоновано авторське визначення даного поняття.

Ключові слова: маркетинг, маркетинговий підхід, класифікація, систематизація, системи, управління.

Вступ.

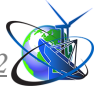
У науковій та навчально-методичній літературі більшість визначень маркетингу розпочинається словами: «це методи керівництва», «комплексна система управління виробництвом і збутом продукції», «сукупність всіх дій», «це процес управління», «цілісна система» тощо. Із кожним роком усе більша кількість науковців та економістів-практиків досліджують цю категорію, даючи матеріал для подальших роздумів та аналізу.

Постановка проблеми.

Новітні напрями розвитку економіки країни для забезпечення її довгострокового економічного зростання вимагають більш глибокого переосмислення ролі маркетингу в діяльності підприємств з метою підвищення їх конкурентоздатності та визначення його як потужного чинника модернізації окремих господарюючих суб'єктів та всієї економіки. З метою забезпечення належного рівня конкурентоздатності, підприємство має удосконалювати й осучаснювати усі сфери власної діяльності. Модернізація повинна відбуватися в процесі виробництва товару, ціноутворення, підбору персоналу, фінансів, управління персоналом, оновлення обладнання. Водночас, однією з основних сфер, яка потребує постійного оновлення, є сфера маркетингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Методологія маркетингової діяльності, є об'єктом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема серед них: Антонюк В., Ансофф І., Бабій І., Балабанова Л., Балацький Є., Бельтюков Є., Войнаренко М., Гончар О., Гаркавенко С., Драган О., Діксон Р., Дойль П., Еванс Дж., Іванов Ю., Котлер Ф., Клименко С., Кузьмін О., Ламбен Ж., Лук'янова В., Маслак О., Мендела І., Метеленко Н., Мних О., Нижник В., Олексюк О., Омеляненко Т., Орлов О.,

О'Шонессі Дж., Павленко А., Портер М., Райко Д., Романюк Л., Рудніченко Є., Савіна Г., Саєнко М., Стадник В., Старостіна А., Тараненко І., Ткачук Г., Томпсон А., Фатхутдінов Р., Шершньова З., Янковий О. та ін.

Результати досліджень.

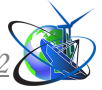
Маркетинг – це соціальне явище, у якому індивідууми та їхні групи отримують те, що їм необхідно, ураховуючи при цьому власні бажання й можливості, за допомогою створення, оцінювання товарів і здійснення певних угод [1]. Маркетинг передбачає проведення ринкових досліджень, і саме на це звертає увагу Кретов І.І. у своїй науковій праці «Оцінка бізнесу», стверджуючи: «Передбачається перехід майна з рук в руки ... після адекватного маркетингу» [1].

Павленко А. та Войчак В. розглядають маркетинг як реалізацію комплексу маркетингових рішень, спрямованих на досягнення цілей і задач, що виникають перед підприємством, яке прагне завоювати цільовий ринок [2]. Голубков Є. вважає, що термін «маркетинг» має двоякий сенс: це й одна з функцій управління, де маркетинг має не більше й не менше значення, ніж будь-яка інша діяльність, пов'язана з фінансами, виробництвом, науковими дослідженнями тощо, і цілісна концепція управління (філософія бізнесу), де маркетинг передбачає, що компанія розглядатиме споживання як демократичний процес, під час якого споживачі мають право «голосувати» за потрібний їм продукт своїми грошима.

Ільїн А.В. стверджує, що маркетинг (точніше його відсутність) став однією з причин виникнення кризи в економіці [3]. Стосовно аналізу поточної ситуації можна з упевненістю сказати, що кризові явища, які спостерігаються на сучасному етапі розвитку економіки в цілому й на окремих підприємствах, здебільшого спричинені проблемами, що так чи інакше пов'язані з маркетингом. Інакше кажучи, стан системи маркетингу конкретного підприємства може бути джерелом його неплатоспроможності. Тому реалізація принципів маркетингу на конкретному підприємстві є однією зі сфер інтересів керівника [4].

Наразі трактування маркетингу як функції управління поступається розумінню його як цілісної концепції управління, так званої філософії бізнесу. Ототожнення маркетингу з філософією бізнесу здійснив відомий європейський маркетолог Жан-Жак Ламбен [5]. Водночас схоже за своїм спрямуванням визначення маркетингу запропонував Прабху Гунтарі [6], стверджуючи, що маркетинг – це філософія бізнесу, що ставить клієнта в центр його стратегії. Герчикова І. переконана, що «маркетинг – це певна система внутрішньофірмового управління, що має власну методологічну основу: принципи, функції, організаційну структуру, методи й інструменти, інформаційну базу» [7].

Пунін Є. пропонує визначення маркетингу, яке відображає основний його принцип: «маркетинг – це наука керувати підприємством, будь-якою господарською діяльністю й навіть усією економікою таким чином, щоб домогтися максимального ефекту, тобто досягти високих результатів у

задоволенні людських потреб з мінімальними витратами матеріальних засобів і праці» [8]. Однак маркетинг використовується не тільки для підвищення ефективності управлінської системи, але і створює істотні переваги в конкурентній боротьбі. Необхідно відзначити, що сучасні трактування терміна «маркетинг» істотно відрізняються від зарубіжних, які характеризуються новими підходами до розуміння його сутності. Це пов'язано з рівнем розвитку тієї чи іншої країни.

Професор маркетингу й менеджменту Бізнес-школи м. Уорвіка у Великобританії Пітер Дойль трактує маркетинг як процес управління, мета якого полягає в максимізації доходів акціонерів за допомогою розробки й реалізації стратегій із цінними для компанії покупцями і створення стійких відмітних переваг. Його визначення змінює розуміння сутності маркетингу, головною метою якого стає максимізація доходів власників компанії у вигляді потоку дивідендів і приросту капіталу і, отже, збільшення акціонерної вартості підприємства. Саме тому з точки зору цілей ведення бізнесу зміцнюється точка зору, згідно з якою головне завдання будь-якого підприємства – нарощування його вартості для акціонерів. Дослідження показують, що підприємства, які керуються таким поняттям, виявляються більш успішними у своїй діяльності, а національні економіки, які засвоїли ці його нові принципи – більш конкурентоздатними у світовому масштабі.

На побудову довгострокових відносин з бізнес-партнерами орієнтована сучасна концепція маркетингу – маркетинг взаємодії. Ян Х. Гордон трактує його у вигляді певної форми розв'язання суперечностей виробництва і споживання як моментів відтворювального процесу, що створює основу для збалансованого розвитку потоку товарів і послуг. Взаємодія й інтеграція в єдиний процес стають основною ланкою механізму забезпечення зв'язків виробництва і споживання, а інтереси маркетингу також зміщуються в цю галузь. Відбувається перехід до системи взаємовигідних контрактів, ланцюжка взаємодіючих фірм і окремих суб'єктів ринку, які спільно беруть участь у створенні, розподілі, доведенні цінностей створеної продукції до кінцевих споживачів. Маркетинг виконує функції узгодження діяльності різних організацій у системі їхньої взаємодії. Він стає сполучною ланкою механізму взаємодії господарюючих суб'єктів і водночас перестає бути прерогативою однієї організації, одного відділу, тобто він стає концепцією управління всією економікою, що розвивається мережею партнерів.

Проаналізувавши наведені вище визначення, пропонуємо власне трактування маркетингу. На нашу думку, маркетинг – це система про особливості здійснення управління на різних його рівнях з метою задоволення потреб споживачів шляхом мінімізації витрат і досягнення конкурентних переваг.

Одночасно відбувалася інтеграція функціонального, інституційного й товарного підходів до організації маркетингової діяльності в єдине ціле, виникло розуміння маркетингу як системи, що охоплює всі види підприємницької діяльності компанії, пов'язані з виробництвом продукції і її

просуванням від виробника до споживача. З'явився такий новий елемент маркетингу, як маркетингові дослідження, що згодом стали основою всієї маркетингової діяльності промислових підприємств.

Сутність і призначення маркетингу точніше розкривають його принципи, знання яких уможлиблює цілісне бачення системи маркетингу й відповідно маркетингової діяльності; дає змогу наочно з'ясувати їх роль і значення при організації та здійсненні бізнесу.

Маркетингові цілі мають певну ієрархію і структуру, яка може містити економічні та психографічні цілі. Економічні цілі тісно пов'язані з генеральними цілями підприємства (прибуток, рентабельність, надійність тощо), а психографічні орієнтовані на досягнення результату завдяки впливу маркетингових заходів на менталітет і купівельну поведінку споживача, тобто мотивацію, формування уявлень та оцінку іміджу покупця в умовах готовності зробити покупку, що дає змогу визначити ймовірність придбання товару.

На нашу думку, основну увагу варто приділяти розробці комплексу цілей нижнього рівня в ієрархії, до яких зараховуємо цілі, пов'язані з політикою ціноутворення, товарною, розподільною і комунікативною політикою, тобто із забезпеченням умов для досягнення цілей маркетинг-міксу.

Висновки.

Розгляд маркетингу як системи у взаємодії її елементів забезпечує, на нашу думку, найбільшу ефективність маркетингової діяльності на підприємствах тільки в тому випадку, коли вся сукупність елементів об'єднана постійним зв'язком, є загальна мета і всі елементи сприяють досягненню кінцевої мети підприємства. Організація ж системи управління господарюючим суб'єктом передбачає приведення всіх її елементів до стану необхідної впорядкованості та єдності взаємодії, що буде забезпечувати ефективний режим функціонування всього процесу управління. Ця обставина обґрунтовує необхідність дослідження ролі маркетингової діяльності та її місця в системі управління підприємством.

Література:

1. Кретов И. И. Организация маркетинга на предприятии : практ. пособ. / И. И. Кретов. – М. : Юристъ, – 2001. – 96 с.
2. Павленко А. Ф. Маркетинг / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак. – Київ : КНЕУ, 2003. – 246 с.
3. Ильин А. Маркетинг в антикризисном управлении / А. Ильин, А. Кухарчук // Практический маркетинг. – 2003. – № 7 (77). – С. 2–11.
4. Ибрагимова Р. Маркетинговый анализ развития предприятия: глобальный подход / Р. Ибрагимова // Маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 35–46.
5. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.-Ж. Ламбен ; пер. с фр. – СПб. : Наука, 1996. – 589 с.
6. Поташев М. Век клиента / М. Поташев, М. Левандовский. – М. : ОО «Издательство АСТ», 2020. – 173 с.
7. Герчикова И. Н. Маркетинг и международное коммерческое дело / И. Н. Герчикова. – М. : Внешгторгиздат, – 1999. – 263 с.

8. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / П. Дойль ; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2001. – 480 с.

9. Громова О. Є. Формування структури системи маркетингового стратегічного управління конкурентоздатністю промислових підприємств / О. Є. Громова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2020. – № 4. – Т. 2. – С. 255–258.

10. Громова О. Є. Шляхи вдосконалення системи управління фінансовою стратегією розвитку підприємства / О. Є. Громова, О. П. Рибак // Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства : матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 квітня 2018 р., м. Хмельницький). – Хмельницький : ХНУ, 2018. – С. 100–102.

Abstract. *The work considers theoretical approaches to the interpretation of the category "marketing", its typification and place in the economy at different times. The views of scientists and economists are systematized, and we offer the author's definition of this concept.*

Keywords: *marketing, marketing approach, classification, systematization, systems, management*

UDC 336.647/.648

MANAGEMENT OF THE PRODUCTION CYCLE IN REAL-TIME MODE**Stankevych I.V.***Doctor of Economics Sciences., prof.*

ORCID: 0000-0003-3937-9145

*Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture,**Odessa, Didrichson 4, 65029***Shafranova K.V.,***PhD in Economics, Associate prof.,*

ORCID ID: 0000-0002-9118-8795

*Zhytomyr Economic and Humanitarian Institute of the University "Ukraine",**Zhytomyr, Vilsky Shlyach 18, 10020***Kulinich T.V.,***PhD in Economics, Associate prof.,*

ORCID ID: 0000L0003L0110L7080

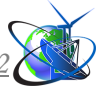
Lviv Polytechnic National University, Lviv, St. Bandery 12, 79000

Abstract. The scope of the article proved that an effective management production cycle of the economic activity subject will be able to provide the mutual connection between internal system production events of cycles and moments using events, critical sections, channels of movement, etc. Thus, the article is oriented on the description of peculiarities of the management production cycle in real-time mode. Peculiarities of management of production cycle in real-time mode systemically growing in five sections. The production cycle management specifics section reveals the specific shift of attention from the classical algorithm of the production cycle to the complex set of algorithms around which operations of planning, organization, and control of the duration of the technological cycle are formed. The peculiarities of the management production cycle in real-time mode section systematically described the peculiarities of production cycle management with the built-in real-time system. The technology of intersystem production events of one cycle to time moments section described synchronized production operations specifics, which are part of the production process carried out about a particular subject of work by a group of workers at the same workplace. The technology of intersystem production events of different cycles to time moments section described specifics of a batch of parts movement in production according to synchronized time-critical operations (which are finished parts of the technological process). The technology of intersystem production events interlinking of cycles of simple process at consecutive and parallel-sequential types of motion section described the specifics of batch of parts movement in the production process in the time of the related operations.

Key words: production cycle; time moments; economic activity subject; finished products.

Introduction.

Within the framework of the outlined research, the production cycle management of the economic activity subject is considered a systematic process for planning, organization, and control of the operational time from the beginning to the end of the production process. It means the time interval during the labor objects launched into production into finished products transformed. Therefore, the defined management should be directed to improve the basic parameters of such a cycle, in particular, the process cycle time (T_{tex}), the number of operations (m), the average operating time (t_{MO}), and the natural process time (t_e). These parameters are relevant for both the same product and for a certain number of products if they are produced at the same time.

1. Production cycle management specifics.

Given the specifics of the production cycle (PP), in the theory of its management, the planning, organization, and control processes should be quite simple at first glance because they are implemented only within the framework of a simple, classical algorithm:

$$PP = T_{\text{tex}} + m \cdot TMO + t_e, \quad (1);$$

At the same time, in practice, production cycle management is quite difficult if changed in part of the improvement of the process cycle duration parameters. The main difficulty depends on the type of the labor objects movement (which can be consecutive, parallel, or parallel-sequential), and on other parameters differ by high dynamics of time changes (for example, the number of operations in the technological process, transmission party size, artificial standard time on the i-operation, etc.). The dependence we have given results in the shift of attention from the classical algorithm of the production cycle to the complex set of algorithms around which operations of planning, organization and control of the technological cycle duration are formed (Fig. 1).

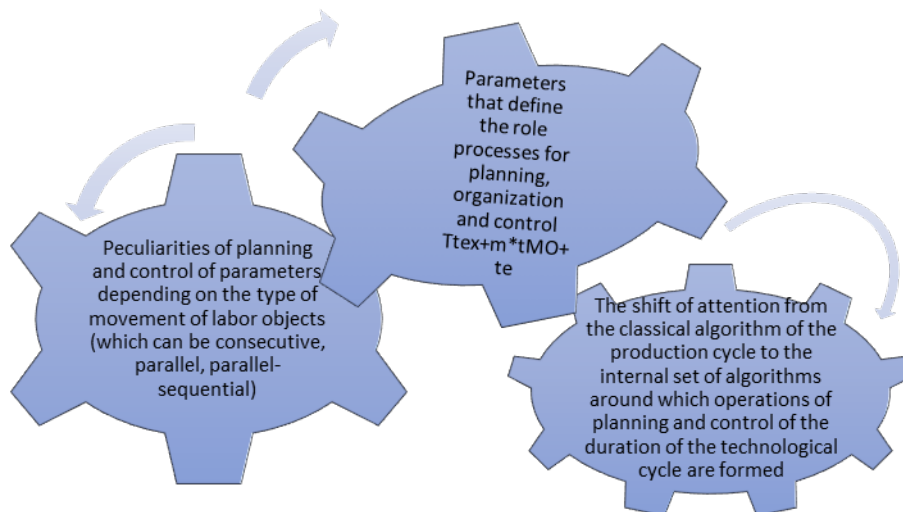

Fig. 1. Dependence of production cycle on complex algorithms set, operations of planning, and control of process cycle duration are formed

A source: formed based on [1; 5]

The algorithm features cause the content of the production cycle management to be complicated in the part of the duration of the technological cycle of economic activity subjects are presented in Table 1

The above-mentioned algorithmic features of T_{tex} definition are formed depending on the specifics of the party processing cycle and peculiarities of its movement in the technological cycle form rather complex, ramped, rapidly changing operational structures. It is possible to state that effective production cycle management of the economic activity subject necessary to ensure the interrelation of internal system production events of cycles to the moments (through events (processes, streams), critical sections, channels of movement, etc.). It is possible if production cycle management through software products uses a built-in response system to events in the external relation to the production system environment or its

influence of production cycles within the necessary time limits (or real-time system). In particular, such software products include MS Project, Wrike, Hive, Trello, and A2B. The peculiarities of production cycle management in the real-time mode are given in Fig. 2.

Table 1 - Algorithm-specific features of production cycle management in the part of the process cycle duration

Type of labor movement	Algorithm-specific features of Ttex determine the content of planning and control of labor objects movement	Options that must be added	
		controlled	planned
Consecutive	based on algorithm action $n \times m \sum_{i=1}^n t_i C_i$, Where: m - the number of operations in the technological process; n - the number of parts in the party; C _i - accepted number of jobs for the i-operation, od; t _i - the artificial standard time for the i-operation, min.	the scheme of movement, the operations number in the technological process; the number of jobs involved for the i-operation; the time for the i-operation; the size of the transport (transmission) party, samples	average, maximum and minimum standard time for the execution of the i-operation, min; number of jobs (machines) for the i-operation; number of operations in the technological process;
Parallel	based on algorithm action $(n-p) \times t_{\max}$ $C_i + p \times m \sum_{i=1}^n t_i \times C_i$, Where: m - the number of operations in the technological process; n - the number of parts in the party; C _i - accepted number of jobs for the i-operation, od; t _i max –the maximum artificial standard time on the i-operation, min.; p- the size of the transport lot, samples.		
Parallel-sequential	based on algorithm action $n \times m \sum_{i=1}^n t_i C_i - (n-p) \times m - 1 \sum_{i=1}^n (t_{ki} \times C_i)$, Where: m - the number of operations in the technological process; n - the number of parts in the party; C _i - accepted number of jobs for the i-operation, od; t _i max –the maximum artificial standard time on the i-operation, min.; p- the size of the transport lot, samples; t_{ki} - minimum time between k-th of adjacent operations taking into account the number of equipment units, minutes.	«...», related operations taking into account the number of equipment units	minimum and average time between k-th of adjacent operations taking into account the number of equipment, units

A source: formed based on [1; 3; 4]

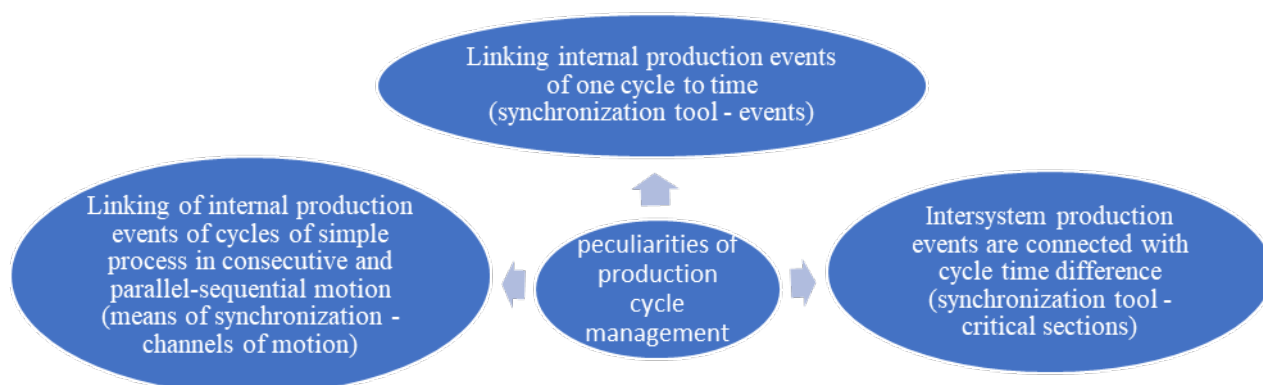

Fig. 2. Peculiarities of management of production cycle in real time mode

A source: developed on the basis of [1; 2; 5]

The advantages of such an approach are detailed and fast planning, organization, and control of each production cycle, depending on the scheme set of products movements in the technological process, number of production operations, and other parameters, outlined in Table 1. The result is a reduction of the break in working hours (divided into breaks of the party and waiting).

2. Peculiarities of management of production cycle in real-time mode

Peculiarities of production cycle management based on software products, which have a built-in real-time system, solve problems.

1. Intersystem production batch of one cycle to time moments (synchronization tool - operational events). This feature automates and synchronizes the processes of planning, organization, and production control. Within the framework of such processes, the following are synchronized: 1) the duration of the technological cycle of processing a details part; 2) the details parts movement; 3) the actual standard time of execution of each technological operation. At that, it is possible to output the general schedule and deviations from the schedule of the production cycle (at that these operations are carried out regardless of what restrictions have processes (tasks) of real-time systems (deadline, latency or jitter);

2. Linking internal production batch to time cycles (synchronization tool - critical sections/operations). Within the framework of such processes, the following are synchronized: 1) the duration of technological cycles of processing a batch of parts (including interoperating time for each transmission details party); 2) the parallel movement of details parts; 3) the norms or the actual time of execution of each technological operation. At that, it is possible to withdraw the parallel general schedule and deviation from the schedule of the production cycle.

3. Interlinking of the internal production batch of cycles of a simple process in consecutive and parallel-sequential types of motion (means of synchronization - motion channels). Within the framework of such processes, the following are synchronized: 1) the duration of technological cycles of processing a *details* part (including the duration of adjacent operations); 2) parallel-sequential details parts movement; 3) the rules or the actual time of each technological operation execution. It is possible to output the general cycle schedule at the parallel-sequential form parties in production movement.

3. Technology of intersystem production events of one cycle to time moments

The technology of intersystem production events of one cycle to time moments is carried out on the operational events synchronized (or production operations, which are part of the production process, carried out to a particular subject of work by a group of workers in the same workplace). Note that each operating system event is an object for synchronization of execution of production processes in 2-th condition located - signal (the event is now) and non-signal (the event is in standby mode).

Let us consider management features of the production cycle in real-time on the example of Solid Group LLC on condition MS Project software product use. For example, MS Project defines in one click the duration of the technological cycle for gearboxes production under the brand POLAT GROUP REDUKTOR (PGR). It is

assumed that each production batch will consist of 50 gearboxes. The intersystem production batch of the cycle is connected to the moments by parameterization of their consecutive movement in production according to the operations synchronized in time 1-8. In particular, it is: operations of aluminum case gearboxes manufacturing – operations 1-4); strength of the case check (operation 5); placement of transmission elements in the case (operation 6); case sealant (operation 7); general assembly of the case (operation 8). The condition of the cycle is to bring operations to such a flow when they are carried out in a certain order allowing avoiding competition or mutual blocking. In such conditions, MS Project automatically parameterizes the technological process of gearbox production in the form of a table (Table 2).

Table 2 - Standard time and other parameters of operations on gearbox production, LLC Salt Group, 2022

event number	operations of aluminum case gearboxes manufacturing				strength of the case check (operation 5)	placement of transmission elements in the case (operation 6)	case sealant (operation 7)	general assembly of the case (operation 8)	Breaks in party playing
	case (operation 1)	wheels (operation 2)	shafts (operation 3)	bearing supports (operation 4)					
Standard time, min.	12	3	2	5	8	10	2.5	6	2
Number of machines per operation	2	1	1	1	1	2	1	1	-
View of the movement of the gearbox detail (consecutive movement $n \times t_i$)	$T_{tex} = 800(122 + 31 + 21 + 51 + 81 + 102 + 2,51 + 61)$ $= 800 \times 37,5 = 30000 \text{ XB}$								

A source: developed on the basis of Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

In the MS Project environment, the production cycle organization schedule is a visualization function within which the cycle informatio can be output with time-bound. In our case, the process of drawing the schedule is based on the algorithm:

$$N \times t_i C_i, \quad (2).$$

So it is possible to set the parameters of the cycle planning by the number of parts in the party and the number of jobs on the I-operation (fig. 3).

Obvious that the link between internal production and time events takes place with the production operations synchronization process. It automates the calendar planning process (the production cycle schedule above already contains the time of technological operations). The MS Project cycle schedule within a calendar system details the component necessary for carrying out concrete work operations from work into finished product transformation. At the same time, the preparatory and final stages need to plan.

The system combination of different cycle schedules in time allows for controlling the breaks of the parties (in particular, those that arise because of the details of the gearboxes processed in batches). At the same time, the party breaks are calculated not separately but together with the duration of all technological operations, forming a technological cycle.

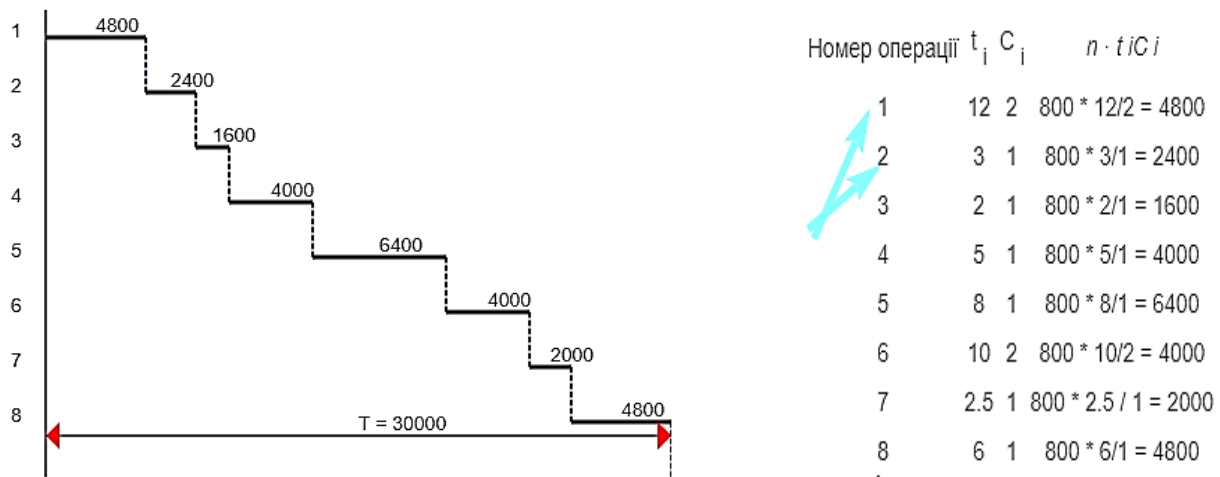

Fig.3. Schedule of cycle at consecutive form of gearbox movement in production of Solid Group, 2022

Note: * n - the number of parts in the party; CI- accepted number of jobs for the i-operation, od; ti- the artificial standard time for the i-operation, min.

A source: developed on the basis of Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

4. Technology of intersystem production events of different cycles to time moments

The technology of intersystem production events of different cycles to time moments is carried out at parameterization of their paralyzed movement in production according to critical operations synchronized in time (which are finished parts of the technological process). Accordingly, for the example of Solid Group LLC, the following critical technological operations (1-6) are allocated several gearboxes movement in production: preparation for production (critical operation 1); production entrance (critical operation 2); primary collection (critical operation 3); testing of useful action coefficient (critical operation 4); testing of roll angular velocity (critical operation 5); final testing of the transmission number (critical operation 6). The presence of such operations allows the simultaneous execution of a certain critical set of production operations for the defective product. It is assumed that the time requirements for critical technological operations will be different than for normal production events (Table 3). At those critical operations are performed on a single unit of equipment.

Also, the average interoperating time for each transmission batch of reducers is determined will allow for to combination of the movement of parties in time. To see the combination of the paralyzed schedule of the cycle in time, the cycle duration to express in working days. For synchronization of different production cycles, we translate minutes for hours: $PP = 1036 / 60 = 17,27$ hours, hours in days: $PP_h = 1,08$ months. At the same time, the schedule of parallel cycles at the consecutive gearbox movement in the production of Solid Group LLC will have the appearance shown in Fig. 4.

According to the results, the system combination of different cycle schedules in time allows: 1) to control the party breaks in all parallel parties (in particular, those that arise because the details to gear reducers are processed by the parties); 2) to provide a uniform flow of critical technological operations.

Table 3 - Standard time and other parameters of critical operation movement of parties' gearboxes in production of Solid Group, 2022 p.

critical operation number	preparation for production (critical operation 1)	production entrance (critical operation 2)	primary collection (critical operation 3)	testing of useful action coefficient (critical operation 4)	testing of roll angular velocity (critical operation 5)	final testing of the transmission number (critical operation 6)
Standard time, min.	1.7	2.1	0.9	4.3	2.8	0.7
Average interoperating time per transmission party, min.	2	2	2	2	2	2
work variability	for eight hours					
Motion parallelization algorithm	$(n-p)t_{i\max} \times C_i + p \times m \sum_{i=1}^n t_i C_i + m \cdot t = (200-20) \times 4,31 + 20 \times$ $(1,71+2,11+0,91+4,31+2,81+0,71) + 6 \times 2 = 774 + 250 + 12 = 1036 \text{ min.}$					

A source: developed based on Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

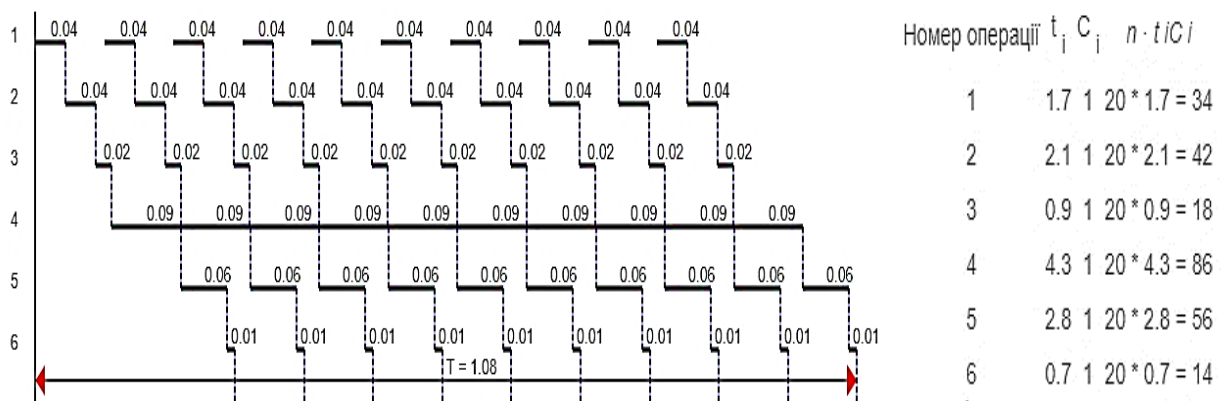

Fig. 4. Schedule of Pparallelized cycles at consecutive gearbox movement in production of LLC Solid Group, 2022

Note:

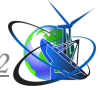
* n – кількість деталей у партії; C_i – прийнята кількість робочих місць на i -ї операції, од; t_i – норма штучного часу на i -ї операції, хв.;

A source: developed based on Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

5. Technology of intersystem production events interlinking of cycles of simple process at consecutive and parallel-sequential types of motion

The technology of intersystem production events interlinking cycles of the simple process with consecutive and parallel-sequential movements in time-synchronized related operations.

The operation of such a synchronization process and its specificity can be traced to the example of Solid Group Ltd., namely the content of the party gearbox movement of 180 units, with the size of the transmission party of 30 units. At that, it is assumed to have synchronized movements 1-7: receipt into the production of workpieces for the gearbox production and testing of workpiece strength (movement 1); receipt into the production of gear reducer wheels and testing of workpiece strength (movement 2); receipt into the production of rolls and supports and testing of workpiece strength (movement 3); receipt into the production of finished gear case

bodies and testing of its strength (movement 4); receipt into the production of transmission elements, assembly of the case (movement 5); receipt into the production of seals, general assembly and testing of the case (movement 6); transfer of finished goods to the warehouse (movement 7). For such movements of parts in the gearbox production, MS Project for organization planning and control of the production cycle automatically parameterizes the adjacent operations of movement in the point table form (table 4).

Table 4 - Time and other parameters on the related operations of the gearbox movement in the production of Solid Group, 2022

number of parts movements in production (adjacent operations of movement)	receipt into production of workpieces for the gearbox production and testing of workpiece strength (movement 1)	receipt into production of gear reducer wheels and testing of workpiece strength (movement 2)	receipt into production of rolls and supports and testing of workpiece strength (movement 3)	receipt into production of finished gear case bodies and testing of its strength (movement 4)	receipt into production of transmission elements, assembly of the case (movement 5)	receipt into production of seals, general assembly and testing of the case (movement 6)	transfer of finished goods to the warehouse (movement 7)
Standard time, min.	4.6	9.9	3.1	11.4	3.0	6.8	1
Parallel-sequential movement:	$n \times \sum_{i=1}^m t_{ii} - (n-p) \times \sum_{i=1}^m (t_{ki} C_i) = 180(4,6 + 9,9 + 3,1 + 11,4 + 3 + 6,8 + 1) - (180 - 30)(4,6 + 3,1 + 3,1 + 3 + 3 + 1) + 7 \times 60 = 7164 - 2670 + 420 = 4914 \text{ min.}$						

A source: developed based on Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

For synchronization among the neighboring operations of gears production: 1) we choose the least: $\min(4,6;9,9) = 4,6$; $\min(9,9;3,1) = 3,1$; $\min(3,1;11,4) = 3,1$; $\min(11,4;3) = 3$; $\min(3;6,8) = 3$; $\min(6,8;1) = 1$; 2), we translate minutes for hours: $PP = 81,9$ hours, hours in days: $PP = 5,12$. At the same time, the schedule of parallel and consecutive cycles during the gearbox movement in the production of Solid Group Ltd. will have the appearance shown in Fig. 5.

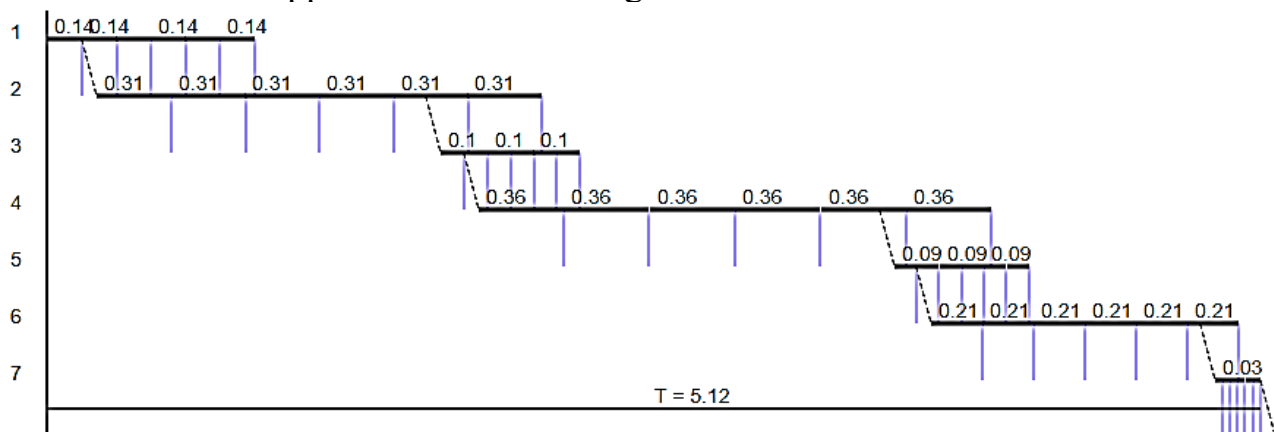

Fig. 5. Schedule of the cycle at parallel-sequential batches movement in the gearbox production for Solid Group, 2022

A source: developed based on Solid Group Ltd. data in the MS Project environment

According to the obtained data, it is obvious that the given schedule is formed based on the fixed duration of adjacent operations and the following groups of irregularities: 1) scheduling of a schedule within which the previous operating cycle is smaller than the next cycle (or $T_{oni} \leq T_{on(i+1)}$). The beginning of the movement for the next neighboring operation after the transfer party movement on the previous operation is over; 2) the previous operating cycle is larger than the next cycle. ($T_{oni} > T_{on(i+1)}$). It is actual, if it is necessary to transfer the last transport party. The processing time of the remaining parts of the batch is postponed to the left. The beginning of the first detail indicates the moment when the transport track from the previous operation must be transferred to this operation.

Summary and conclusions.

Effective management of the production cycle of the economic activity subject will ensure the interrelation of the internal system production events of cycles and time moments events, critical sections, movement channels, etc. For this purpose, such management should be carried out through software products use, which have a built-in system of response to events in external relation to the production system environment or influence on the environment of production cycles within the necessary time limits (or system of real-time).

It is the management of the production cycle, with the built-in real-time system, that solves problems: linking the internal production events of one cycle to the moments (synchronization tool - operational events); linking the internal production events to the moments (synchronization tool - critical sections/operations); linking of internal production events of cycles of a simple process with consecutive and parallel-sequential types of motion (means of synchronization - channels of motion).

References:

1. Blakita G.V. (2010), *Finansova strategija torgovel'nih pidpriemstv: metodologichni ta prikladni aspekti* [Financial strategy of trading enterprises: methodological and applied aspects], Kyiv. nac. torg.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
2. Bilik M.D. and Bilik. T.O. (2012), *Finansovi rezul'tati dij'al'nosti malih pidpriemstv: ocinka ta prognozuvannja* [Financial Results of Small Businesses: Estimation and Forecasting], TOV «PanTot», Kyiv, Ukraine.
3. Huljaieva N.M. and Kaminskyi S.I. (2019), *Operatsiynny tsykl pidpryyemstva: sutnist' ta mekhanizm formuvannja* [Operating cycle of the enterprise: the essence and mechanism of formation] in *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6851>
4. Mazaraki A.A., Lagutin V.D. and Gerasimenko A.G. (2016) *Vnutrishnja torgivlja Ukraïni* [Internal trade of Ukraine], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
5. Vlasova N.O. (2014), *Upravlinnja oborotnimi aktivami pidpriemstva rozdribnoï torgivli* [Managing current assets of retail business], HDUHT, Kharkiv, Ukraine.

Article sent: 12.10.2022

© Stankevych I.V., Shafranov K.V., Kulinich T.V.

УДК 33: 657

**INFORMATION SUPPORT OF THE COMPANY STRATEGY FORMATION
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА****Kononenko L.V./ Кононенко Л.В.***c.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

0000-0001-5698-5003

*Kherson State agrarian and economic University,**25030, Kropyvnytskyi, 5/2 Universytetska Ave.**Херсонський державний аграрно-економічний університет,**Кропивницький, просп. Університетський, 5/2, 25030***Yurchenko O. V./Юрченко О. В.***c.e.s., as.. / к.е.н., ас.*

0000-0003-4397-6698

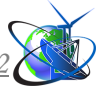
*Central Ukrainian National Technical University,**25030, Kropyvnytskyi, 8 Universytetska Ave.**Центральноукраїнський національний технічний університет,**Кропивницький, просп. Університетський, 8, 25030*

Анотація. У статті зазначено, що формування ефективної стратегії підприємства потребує відповідного інформаційного забезпечення. Зазначено, що інформація є однією із найскладніших, ще повною мірою недосліджених категорій. Запропоновано розмежовувати категорії «інформаційне забезпечення» та «інформаційна технологія». Доведено, що одним із найбільш прийнятних методів обстеження потоків інформації при формуванні стратегії підприємства є метод матричного моделювання.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформація, стратегія підприємства, діджиталізація, управлінські рішення

Ефективне функціонування підприємства на всіх етапах життєвого циклу передбачає розробку стратегії, що, у свою чергу, потребує відповідного інформаційного забезпечення. На сучасному етапі розвитку суспільства усі сфери зазнають суттєвих трансформацій (які є безпрецедентними), що пов'язано із наслідками Четвертої промислової революції [3]. Промислова революція через міжгалузеву інтеграцію та розвиток цифровізації стимулює формування симбіотично-комплементарної системи активізації технологічних та управлінських інновацій, а стимулювання розвитку інтеграції наукових розробок та результатів стратегічного управління у виробництво, формування ринку надає конкурентні переваги в довгостроковій перспективі [6]. Суттєво трансформується і інформаційне забезпечення формування стратегії підприємства. Процеси діджиталізації та використання інформаційних систем дозволяють здійснювати швидке накопичення та аналіз трендів інформаційних потоків, враховувати їх у діяльності та приймати ефективні управлінські рішення [5].

Інформація є однією із найскладніших, ще повною мірою недосліджених сфер сучасної науки, що підтверджується нечіткістю визначень поняття «інформація». У теорії управління доцільним є визначення інформації як сукупності даних про зміни, що відбуваються у системі й навколишньому середовищі та зменшують ступінь невизначеності знань про конкретний об'єкт.

Інформаційне забезпечення здебільшого розглядається науковцями у декількох основних напрямках: як інформаційне обслуговування управління; як заходи зі створення інформаційного середовища управління; як сукупність дій з надання необхідної, для управління, інформації у зазначене місце із заданою періодичністю [4].

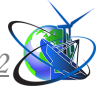
Більшість наукових поглядів, щодо визначення категорії «інформаційне забезпечення» можна класифікувати за двома основними підходами: перший – пов’язаний безпосередньо з інформацією (яка є необхідною для прийняття рівень); другий – із інформаційними технологіями, технічними засобами та програмним забезпеченням. Тобто, за другим підходом до категорії «інформаційне забезпечення» включається використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (інформаційних продуктів, інформаційних технологій, Web-content, порталів, браузерів, технологічного обладнання тощо). Отже, за другим підходом розглядається не інформаційне забезпечення, а інформаційно-технічно-програмне. Тому, є доцільним розмежовувати категорії «інформаційне забезпечення»: «інформаційне забезпечення» (перший підхід) і «інформаційна технологія» (другий підхід).

Робота з інформацією є однією із основ формування стратегії підприємства. Інформація використовується як для формування та уточнення стратегічних планів бізнесу, так і для бюджету та виробничої програми, а також для перевірки обґрунтованості планів. Якісне і своєчасне інформаційне забезпечення при формуванні стратегії підприємства, дає змогу подолати невизначеність ринкового середовища, визначити точки контролю, управляти ними і досягати високої ефективності у всіх сферах формування виробничих і фінансових результатів.

Найбільш суб’єктивною властивістю інформації є її цінність. Інформація є товаром, цінність якого пов’язана із його якістю і своєчасністю. Так, об’єктивна, повна і вчасно отримана інформація про внутрішнє і зовнішнє середовище дає можливість розробити стратегію підприємства, прогнозувати бізнес, приймати управлінські рішення, скласти конкретні угоди, тощо.

Отримуючи інформацію, користувач, як правило, платить не лише за саму інформацію, а за інформаційні послуги, тобто послуги з її обробки, упаковки та доставки конкретному споживачеві.

Сучасний етап розвитку економіки вимагає наявності спеціального механізму, що забезпечує зв’язок між пропозицією та попитом, що орієнтується на конкретні потреби ринку, та підпорядкування цим потребам різних сторін виробництва та збуту. Умовою успіху будь-якої підприємницької діяльності, зрештою, є задоволення попиту з використанням нових товарів та послуг або досягненню мінімізації витрат. На сучасному етапі розвитку Інтернет одночасно дав менеджеру унікальне поєднання цих можливостей. Важливим при цьому є те, що Інтернет не тільки забезпечує інформацією, яка необхідна для прийняття господарських рішень на якісно новому рівні, а й безпосередньо стає повсякденним інструментом підприємницької діяльності у формі електронного маркетингу та торгівлі, продовжуючи процес інтеграції інформаційної діяльності безпосередньо у бізнес.

Проблема вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності має найважливіше значення для будь-якого господарюючого суб'єкта. З одного боку, це зумовлено загостренням конкуренції на ринку, що вимагає пошуку нових та удосконалення існуючих способів прийняття управлінських рішень, з іншого - тим, що інформація, як така, все частіше стала розглядатися як управлінська функція та вид ресурсів. Для сучасних підприємств проблема вдосконалення інформаційного забезпечення є актуальною у зв'язку із швидким зростанням кількості суб'єктів господарювання, а з урахуванням сфери здійснення діяльності – у зв'язку з ідентичністю використовуваних технологій, аналогічністю товарів, що реалізуються, однорідністю змісту функціональних процесів комерційної діяльності конкуруючих суб'єктів. Побудова ефективної системи інформаційного забезпечення формування стратегії підприємства передбачає необхідність вивчення та аналізу навколишньої інфраструктури.

Розробка інформаційного забезпечення, як база прийняття управлінських рішень, потребує врахування ряду вимог. В першу чергу, параметри економічного розвитку, як нормативні показники, обов'язково повинні мати вимірювання і конкретний зміст; повинні бути визначені рівні надійності виконання процедур бізнес-процесів; дотримання функціональної повноти раціональної інтеграції обробки інформації бізнес-процесів; визначення розмірів надлишку інформації, що дозволить отримувати багатоаспектні результати. Результати діяльності підприємства «знаходяться у прямій залежності від раціональності організації руху потоків інформації» [1]. Через систему інформаційного забезпечення управління проходить внутрішня інформація про фактичний стан об'єкта управління, а також зовнішня – тобто, здійснюється передавання інформації від джерела її виникнення до користувача, і навпаки. Налагоджені комунікаційні зв'язки формують відповідні інформаційні потоки як на вході, так і на виході системи стратегічного управління діяльністю підприємства. Але, при цьому, наявність великої кількості джерел отримання інформаційних одиниць ще не свідчить про повноту насиченості інформаційного поля підприємства, а сприяє формуванню, так званого, нерелевантного інформаційного простору.

Одним із найбільш прийнятних методів обстеження потоків інформації при формуванні стратегії підприємства є метод матричного моделювання, який дозволяє формалізувати процедури і операції по обробці матеріалів і аналізу існуючих потоків інформації. Інформаційна модель такого типу забезпечує: відображення у наочній формі процесу формування і руху показників і документів; відображення в уніфікованій формі усіх даних про діяльність кожного з підрозділів підприємства; можливість представлення у комплексній формі необхідних даних про діяльність зони обслуговування; визначення структури і функціонального наповнення підрозділів підприємства в умовах інтеграції обробки даних [2].

Таким чином, є доцільним розмежувати і використовувати категорії «інформаційне забезпечення» (безпосередньо формування і надання інформації) і «інформаційні технології» (інформаційно-технічно-програмне забезпечення). Одним із найбільш прийнятних методів обстеження потоків

інформації при формуванні стратегії підприємства є метод матричного моделювання.

Список використаних джерел

1. Баловсяк Н.В., Баловсяк С.В. Використання інформаційних технологій (мережі Інтернет) для створення нових робочих місць і покращення економічної ситуації в регіоні (на прикладі м. Чернівці). *Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні*. 2011. Вип. 2. С. 302-305
2. Коломієць Г.С., Жаворонкова Г.В. Інформаційне забезпечення в стратегічному управлінні на підприємстві. *Матеріали всеукр. наук. конф.* Донецьк: ДонНУ. 2000. Ч. 2. С. 284-287
3. Кононенко Л.В., Юрченко О.В., Гай О.М. Теорія бухгалтерського обліку в умовах становлення глобальної економіки та інформатизації суспільства. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. № 170. Дніпро: ПДАБА, 2021. С. 83-87 URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/911> (дата звернення: 21.09.2022).
4. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Випуск 16. С. 418-421. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/85.pdf> (дата звернення: 22.09.2022).
5. Правдюк Н.Л. Інформаційне забезпечення стратегічного розвитку аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 49-63. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/July2021/wT3naGj1ZEBqupzNiOub.pdf> (дата звернення: 22.09.2022).
6. Kyrylov Y., Hranovska V., Zhosan H., Dotsenko I. Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *Solid State Technology*. 2020. № 63, Issue 6. P. 1430-1448

Abstract. The article states that the formation of an effective strategy of the enterprise requires appropriate information support. It is noted that the information is one of the most complicated, yet completely uninvestigated categories. It is proposed to delimit the categories "information security" and "information technology". It is proved that one of the most acceptable methods of information flow monitoring in the formation of the company's strategy is matrix modeling.

Key words: Information support, information, company strategy, digitalization, management decisions

Стаття надіслана: 17.10.2022 р.
© Кононенко Л.В., Юрченко О.В.

УДК 336.221

**RELATIONS OF TAX AUTHORITIES AND TAX PAYERS
IN THE MEMBER COUNTRIES OF THE OECD
IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION
ВІДНОСИНИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ І ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ
У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ОЕСР В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Puhachenko O. B. / Пугаченко О. Б.*PhD in Economics, Associate Professor / к.е.н., доцент**ORCID: 0000-0002-2253-050X**Central Ukrainian National Technical University,**Ukraine, Kropyvnytskyi, 8, Prospekt Universytetskyi, 25006**Центральноукраїнський національний технічний університет,**Україна, м. Кропивницький, просп. Університетський, 8, 25006*

Анотація. У статті розглянуто відносини податкових органів і платників податків у країнах-членах ОЕСР (Австралія, Бельгія, Великобританія, Ізраїль, Ірландія, Італія, Німеччина, США, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція тощо). Досліджено принципи на основі яких відбувається діяльність податкових органів. З'ясовано, що однією з поширених форм діяльності податкових органів в іноземних податкових системах є інститут попереднього податкового регулювання. Наголошено, що податкове законодавство багатьох економічно розвинених країн-членів ОЕСР відрізняється детальним доопрацюванням, а податкове право посідає важливе місце в юридичній системі зарубіжних країн.

Ключові слова: податкові органи, платники податків, оподаткування, податковий контроль, співпраця, податкове законодавство

Вступ.

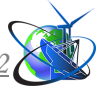
У багатьох країнах співпраця з органами контролю відбувається за рахунок вдосконалення взаємовідносин платника податків та податкових органів. Більшість країн з розвиненим податковим адмініструванням прийшло до висновку, що якісно організовані податкові правовідносини позитивно впливають на підвищення законослухняності платників податків, добровільну сплату ними податків і, в кінцевому рахунку, на зростання сум податкових надходжень.

Крім того, рівень добровільного дотримання податкового законодавства росте за рахунок роботи над правовою грамотністю і інформованістю суспільства, впровадження на рівні громадянського обов'язку в свідомість громадян виконання податкових зобов'язань.

Метою статті є дослідження особливостей співпраці податкових органів і платників податків у країнах-членах ОЕСР задля врахування закордонного досвіду з метою вдосконалення податкових відносин в Україні.

Основний текст

Стандарт обслуговування платників податків Служби внутрішніх доходів Ірландії гарантує: послідовність, справедливість і конфіденційність; ввічливість і люб'язність у спілкуванні; достовірність інформації та право платника податків на скарги, перевірки і апеляції.

Хартія прав платників податків податкової служби Австралії проголошує неупередженість спілкування, перевірку дій служби, пояснення прийнятих рішень, чесність і професіоналізм у веденні справ. Підвищена увага за кордоном приділяється створенню умов, за яких зростає рівень добровільного дотримання платниками податків податкового законодавства.

На думку фахівців податкових органів Швеції, добровільна сплата податків досягається за рахунок: налагодженого апарату контролю, що характеризується профілактикою, точністю та передбачуваністю; довіри платників податків, впевнених у гарній роботі податкової системи та виконанні податковими органами своїх завдань; введення доступних для розуміння правил оподаткування.

У Великобританії, крім принципів справедливості, сприяння і ясності, особлива увага приділяється якості обслуговування платників податків.

У Бельгії, за бажанням платника податків, податкові органи допомагають йому визначити перелік податків та платежів, які йому необхідно сплачувати [1, с. 170].

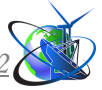
Однією з поширених форм діяльності податкових органів в іноземних податкових системах є інститут попереднього податкового регулювання. Його сенс полягає в узгодженні платником податків з податковим органом податкових наслідків угод, питань ціноутворення, розподілу прибутку, інвестиційних проектів, інших господарських операцій до їх фактичного здійснення. У західноєвропейських країнах дані відносини оформляються у формі: укладення податкових угод; отримання індивідуальних консультацій.

Згідно з положеннями Зводу фіскальних процедур Франції фіскальний рескрипт дає платнику податків право направити у фіскальний орган запит про правомірність планованої операції. Таким чином, він використовує право отримати податкову консультацію до укладення контракту. Прийняте податкове рішення є обов'язковим як для податкових органів, так і для платника податків, і зміні не підлягає. У разі відсутності відповіді у передбачені терміни платник податків здійснює дії з позиції їх повної правомірності, при цьому в майбутньому податкові органи не вправі розглядати дану угоду як правопорушення.

Аналогічна процедура є в США. Її реалізація відбувається двома способами. Перший – це тлумачення публікуються податковим органом нормативних актів. Другий – письмові відповіді податкового органу платнику податків, який звернувся з попереднім запитом по угоді, яку він має намір укласти.

В Ізраїлі можна звертатись за консультацією до укладання угоди, під час і після його вчинення, при цьому головна умова – подати прохання про податкове вирішення до терміну здачі річного звіту.

У Німеччині процедура рескрипту обмежена консультуванням платників податків з питань оподаткування заробітної плати, митних зборів чи оцінки фактичних ситуацій у зв'язку з проведенням фіскального контролю. Опубліковані позиції, висловлені податковою адміністрацією, стають обов'язковими для неї, але при цьому не накладають обмежень на суд.

Висновок податкових угод можна розглядати як свого роду гарантію в стосунках платника податків та держави, а їх відсутність може перетворити податковий контроль в знаряддя свавілля і важіль тиску на сумлінного платника податків [1, с. 171].

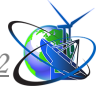
Податкове законодавство багатьох економічно розвинених країн-членів ОЕСР відрізняється детальним доопрацюванням. При цьому податкове право займає особливе місце в загальній системі прав цих держав. Найважливішим аспектом податкового законодавства є те, що в ньому не діє принцип презумпції невинності і вага доказів при розгляді судових позовів за податковими справами завжди лежить на платниках податків. Обвинувачений (підозрюваний) при цьому не має права на відмову від дачі свідчень, які можуть бути використані проти нього в ході судового розгляду. Схожі правові норми діють у США, Франції, Німеччині, Швейцарії та деяких інших країнах.

У податковому законодавстві передбачені істотні виключення з громадянських прав і свобод, які задекларовано в конституціях багатьох країн: недоторканність житла, таємниця листування та ін. За твердженнями західних спеціалістів, дії влади, які в деяких випадках класифікуються як «втручання в приватне життя», в податковому праві розглядається як норма. Наприклад, при заповненні податкової декларації платник податків зобов'язаний повідомити відомості не лише про фінансове положення своєї сім'ї, а також про стан здоров'я, внески у фонди різних суспільних і політичних організацій та будь-які інші відомості, які податкові органи будуть вважати необхідними для нарахування суми податку. Так, у Швейцарії в податковій декларації вказуються дані про рухоме і нерухоме майно (по відношенню до автомобіля – марка, рік придбання, ціна), про наявність дорогоцінностей (вироби із золота, діамантів і т.п.),ощадні книжки із зазначенням номера, залишків вкладів, назв банків тощо.

У багатьох країнах активно застосовується процедура «візиту і конфіскації», яка полягає у наділенні співробітників податкових відомств правом проводити обшуки за наявності дозволу судової влади. Дозвіл дозволяє проникати у виробничі, торговельні і приватні приміщення, збирати інформацію і документи, здатні довести дане шахрайство: таємна або фіктивна діяльність, приховування або передача доходів, фальсифікація при використанні податкових пільг.

Окремим напрямком підвищення ефективності взаємодії податківців і платників податків у країнах-членах ОЕСР є координація дій різних органів державної влади та розробки комплексних методів протидії відходу від сплати податків і зборів та виконання положень податкового законодавства.

У порівнянні з розвиненими країнами, стан податкової системи росії характеризується низьким збиранням податків і податкових зборів. Перш за все, це пов'язано з недисциплінованістю платників податків і замалою податковою культурою. Недостатньо ефективною є і діяльність податкових органів. Частими є факти необґрунтованого притягнення платників податків до відповідальності та порушення порядку провадження у справах про податкові правопорушення.

Партнерами італійських податкових органів в обміні інформацією є: торговельна палата промисловців, ремісників і працівників аграрного сектору; податкова поліція; податковий архів і картотека платників податків; відомство автомобільного реєстру цивільних транспортних засобів.

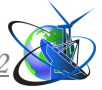
У Фінляндії ведеться розширений банк даних податкової служби, сформований і поповнюваний загальнодоступною інформацією. У зазначеній базі містяться дані кредитних бюро, аудиторів, реєстрів акціонерів компаній, кадастру об'єктів нерухомості, інформація про пайовиків, директорів, керуючих та інших фінансово відповідальних особах. Фінськими податковими органами ведеться активна боротьба з економічними злочинами. Вся робота по виявленню незаконних угод і структур ведеться через перевірки конкретних громадян, що входять в певні групи ризику, і відстеження їх персональних зв'язків.

Значні зусилля в зарубіжних країнах спрямовані на спрощення умов оподаткування. Робота спрямована на позбавлення громадян від збирання і представлення інформації про самих себе в податкові органи і передачу цієї функції у відання податкових органів. Платникам податків залишається тільки сплатити податки у разі згоди з пред'явленої сумою податку. Даний спосіб втілюється у вигляді системи утримання податку у джерела виплати, яка вже давно й успішно застосовується практично у всіх європейських країнах.

При забезпеченні податкового контролю у відносинах платника податків та податкових органів важлива роль належить спеціалізованим фірмам – податковим агентам, які займаються підготовкою податкових декларацій. Всі країни намагаються створити для них пільгові умови, проводять державну політику, підтримуючу дану технологію обліку податків (коли платникам вигідно звернутися до податкового агента та податковим агентам вигідно здійснювати свій бізнес).

У США одна з найбільш великих компаній, що виконують послуги податкового агента, нараховує по країні більше 26 тисяч пунктів по консультуванню платників податків та надання послуг сприяння в заповненні податкових декларацій. В Австралії послугами податкових агентів користуються 75% платників податків.

Судова практика розвинених країн-членів ОЕСР свідчить про те, що злочини в фінансовій сфері, у т.ч. і при податкових правопорушеннях, практично завжди є «консенсусними», тобто здійснюються за попередньою домовленістю сторін (наприклад, між суб'єктами оподаткування або між ними і корумпованими представниками влади). При цьому використовується як недосконалість законодавчих актів і «допомога» корумпованих чиновників, так і традиційні способи ухилення від сплати податків шляхом приховування прибутків, проведення складних міжбанківських комбінацій і багатоканального «просування» грошей в різні сфери тіньової економіки. Спеціалісти відзначають складність документування і формування доказової бази подібних злочинів, оскільки основні учасники протиправних дій глибоко законспіровані, а їх дії, як правило, ретельно сплановані і добре організовані. Тому в більшості західних країн податкові судові позови виключені із сфери майнових позовів і

по суті прирівняні до карних справ. Відповідно, за навмисне приховування прибутків від оподаткування законодавством передбачені такі ж суворі покарання, як і за карні злочини.

Специфіка податкового законодавства і складність судового розгляду справ про правопорушення в податково-фінансовій сфері обумовили створення в деяких країнах, наприклад, в США і Німеччині, інституту «податкових судів», які, діючи в загальних рамках системи юстиції, займаються виключно розглядом позовів із податкових питань. В ці ж судові органи можуть бути оскаржені рішення податкових властей про застосування фінансових санкцій (про накладення штрафу, арешту на майно тощо).

У різних національних системах податкового контролю неоднозначно визначено, кому делеговано обов'язок доведення вини платника податків. Так, у США, Великобританії, Німеччині податкові закони зобов'язують платника податків збирати докази для обґрунтування своєї позиції і доводити її. Якщо він цього не робить або робить не відповідно до встановлених правил, то визнається винним у вчиненні податкових правопорушень [2, с. 91].

Необхідно зазначити, що всеохоплюючий контроль над грошовими операціями населення зі сторони податкових служб, а через них і зі сторони правоохоронних органів, став можливим лише на основі активного розвитку систем безготівкових розрахунків. Основною формою платежів у таких країнах, як США, Німеччина, Англія, Франція, Японія, Канада та ряді інших країн стало використання пластикових кредитних карток.

Податкові служби в країнах-членах ОЕСР у значній мірі наділені повноваженнями правоохоронних органів. Органи податкових розслідувань (слідчий апарат) по суті являють собою спеціалізовані поліцейські служби, які часто використовують при проведенні фінансових розслідувань такі специфічні методи, як негласне спостереження, опитування свідків із оточення підозрюваної особи, перевірка поштових відправлень і прослуховування телефонних розмов, залучення платних інформаторів. Співробітники органів податкових розслідувань часто проводять розслідування негласно, використовуючи в якості прикриття документи різних урядових і навіть приватних організацій.

Висновки.

Було розглянуто особливості відносин податкових органів і платників податків в Австралії, Бельгії, Великобританії, Ізраїлі, Ірландії, Італії, Німеччині, США, Фінляндії, Франції, Швейцарії, Швеції тощо.

Досліджено основні принципи з обов'язковим дотриманням яких відбувається діяльність податкових органів. З'ясовано, що однією з поширених форм діяльності податкових органів в іноземних податкових системах є інститут попереднього податкового регулювання. Наголошено, що податкове законодавство багатьох економічно розвинених країн-членів ОЕСР відрізняється детальним доопрацюванням, а податкове право посідає важливе місце в юридичній системі зарубіжних країн.

Встановлено, що співпраця з органами контролю відбувається за рахунок вдосконалення взаємовідносин платників податків та податкових органів, а

якісно організовані податкові правовідносини позитивно впливають на підвищення законослухняності платників податків, добровільну сплату ними податків та зростання сум податкових надходжень.

Література:

1. Пугаченко О.Б. Діяльність податкових органів у зарубіжних країнах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки*. 2012. Вип. 22. Ч. II. С. 169-176
2. Василенко С.В. Правове регулювання податкового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Класич. приват. ун-т, Запоріжжя, 2019. 235 с.
3. Офіційний Web-портал The Intra-European Organization of Tax Administration. URL: <http://www.iota-tax.org/> (дата звернення: 10.10.2022)

Abstract. Peculiarities of relations between tax authorities and taxpayers in Australia, Belgium, Great Britain, Israel, Ireland, Italy, Germany, USA, Finland, France, Switzerland, Sweden, etc. have been considered. The purpose of the article is to study the peculiarities of cooperation between tax authorities and taxpayers in OECD member countries in order to take into account foreign experience with the aim of improving tax relations in Ukraine. The basic principles with which the activities of tax authorities take place have been studied. It has been found that one of the common forms of activity of tax authorities in foreign tax systems is the institute of preliminary tax regulation. It has been emphasized that the tax legislation of many economically developed OECD member countries differs in detailed refinement, and tax law takes an important place in the legal system of foreign countries. It has been established that cooperation with control bodies takes place at the expense of improving the relationship between taxpayers and tax authorities, and well-organized tax legal relations have a positive effect on increasing the compliance of taxpayers with the law, their voluntary payment of taxes and the growth of tax revenues.

Key words: tax authorities, taxpayers, taxation, tax control, cooperation, tax legislation

Стаття відправлена: 19.10.2022 р.
© Пугаченко О.Б.

УДК 316.7

EMPLOYEES STRESS RESISTANCE IN ENSURING THE EFFICIENCY OF BUSINESS COMMUNICATIONS**СТРЕСОТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЙ****Raupov R.B. / Раупов Р.Б.***The Doctor of Philosophy Applicant in specialty 051 "Economics" /
здобувач наукового ступня кандидата наук зі спеціальності «Економіка».**<https://orcid.org/0000-0002-7347-4755>**Poltava University of Economy and Trade, Poltava, Kovalia str, 3, 36014**Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, вул. коваля, 3, 36014*

Анотація. У статті розглядаються поняття стресу та стресостійкості у контексті забезпечення ефективності бізнес-комунікацій на підприємствах. Визначені основні характеристики професійного стресу, чинники стресу, які охоплюють політику, структуру підприємства, фізіологічні умови праці та процеси, які якраз і містять неефективні бізнес-комунікації. Встановлено зв'язок між рівнем стресостійкості працівників та ефективністю бізнес-комунікацій, який передбачає визначення властивостей стресостійкості працівників підприємств. Запропоновані основні напрями підвищення стресостійкості працівників в контексті забезпечення ефективності бізнес-комунікацій. Серед яких детально досліджено формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі підприємств.

Ключові слова: стрес, стресостійкість, бізнес-комунікація, ефективність, лояльність, соціально-психологічний клімат.

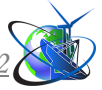
Вступ.

Сучасні виклики, що пов'язані з всесвітньою пандемією та військовими діями в Україні, стали справжніми випробуваннями на стресостійкість як працівників, так і управлінського персоналу, збільшуючи ризики підприємств щодо зниження прибутків, втрат обсягів виробництва і реалізації та споживачів через переміщення підприємств і працівників, додаткового морального та фізіологічного навантаження на працівників, навіть банкрутства. В таких умовах під загрозою опиняється і ефективність бізнес-комунікацій всередині та поза підприємствами, які мають забезпечувати якісне розповсюдження ділової інформації та створюють наднавантаження на працівників в умовах невизначеності зовнішнього середовища. Таке становище вимагає досліджень в сфері соціально-психологічного клімату в колективах, зокрема особливої уваги до підвищення стресостійкості працівників в контексті забезпечення бізнес-комунікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Наразі дослідження учених в сфері бізнес-комунікацій представлені науковими роботами таких авторів, як: С. Абрамович, Дж.П. Барлоу, Д. Бюлер, Т. Дрідзе, Д. Зільберман, В. Кульман, Дж. Курран, М. Рідель, Ю. Хабермас, М. Хайм, Ф. Хемміт.

Метою дослідження є визначення напрямів підвищення стресостійкості працівників в контексті забезпечення ефективних бізнес-комунікацій на підприємствах в умовах невизначеності зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досліджуючи природу стресу, слід відзначити, що в перекладі з англійської, сам термін означає «напругу», «навантаження», «тиск».

У процесі побудови й реалізації бізнес-комунікацій у мінливому, невизначеному середовищі слід чітко визначати характеристики професійного стресу, які можуть перешкоджати їх ефективності (рисунок 1).

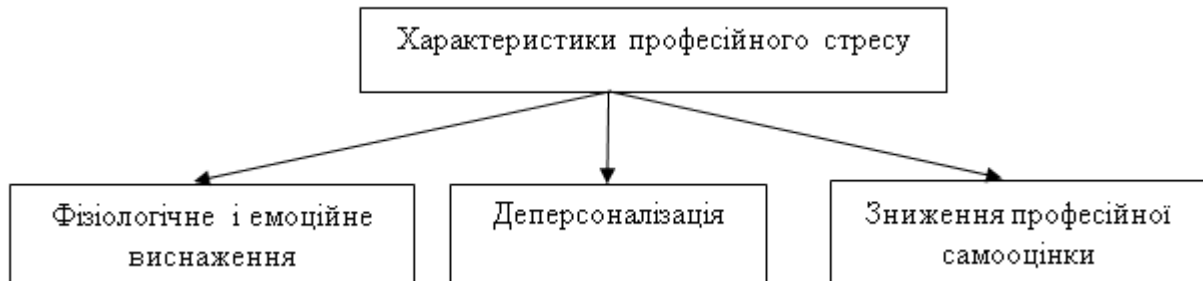

Рисунок 1 - Основні характеристики професійного стресу

Емоційне виснаження, яке проявляється у зниженні активності й врешті-решт продуктивності праці, призводить також до неувважності у сприйнятті інформації, відстороненні від неї. Деперсоналізація, яка проявляється у бажанні формалізувати роботу не дає ефективно відбуватися бізнес-комунікаціям через прагнення працівника не заглиблюватися у подану інформацію, не приймати відповідних рішень після надходження інформації. Зниження професійної самооцінки теж перешкоджає реалізації ефективних бізнес-комунікацій через неадекватне її сприйняття працівником із заниженою самооцінкою, небажання вивчати, заглиблюватися в інформацію, шукати можливі резерви більше ефективного вирішення завдань.

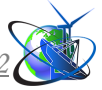
Отже, надмірні навантаження, які пов'язані у тому числі з невизначеністю зовнішнього середовища, стають стресовими ситуаціями, які перешкоджають ефективним бізнес-комунікаціям, і навпаки – неефективні комунікації, спричинені неможливістю чітко визначити цілі й перспективи розвитку, спричиняють стрес у працівників підприємств.

Ми схильні виділяти такі чинники стресу, як політика, структура підприємства, фізіологічні умови праці та процеси, які якраз і містять неефективні бізнес-комунікації (рисунок 2).

Для ефективної реалізації бізнес-комунікацій важливим є визначення стресостійкості працівників, яку можна трактувати як інтегративну властивість особистості, що забезпечує здатність до соціальної адаптації, збереження значимих міжособистісних стосунків, успішної самореалізації, досягнення важливих цілей, збереження працездатності і здоров'я [1]. Така здатність працівників передбачає зокрема й реалізацію ефективних бізнес-комунікацій, як складову ефективності та конкурентоспроможності діяльності підприємства.

Відповідно теоретичного аналізу сучасних досліджень О. Когут визначає наступні властивості стресостійкості працівників:

➤ психофізіологічні: підвищення рівня стійкості до фізичних стрес-факторів (переохолодження організму, виснаження організму, робота в темряві, агресивне спілкування тощо), опрацювання негативних захисних реакцій

(втеча, тремтіння, ступор, тривожність, метушливість, паніка, гнів, агресія, істерика, страх, горе) на екстремальні та повсякденні, часто повторювані стресові умови праці (провокація, конфліктність, агресивність з боку громадян, переживання втрати, спостереження за чужим горем), здатність до вегетативної саморегуляції – вміння керувати процесами збудження і гальмування завдяки дихальним практикам (зняття зайвої напруженості), знання про особливості власного темпераменту та вміння їх застосовувати в екстремальних ситуаціях (холерики фізично витривалі, сангвініки активноврівноважені, флегматики толерантні до монотонії, меланхоліки винахідливі); емоційні: підвищення психоемоційного балансу: формування відчуття особистої безпеки та захищеності – зміна негативних механізмів захисту, опрацювання руйнуючих емоцій, дезорганізуючих страхів та побоювань, підвищення рівня комунікативної компетентності, підвищення рівня впевненості у собі (опрацювання тривожності, сором'язливості, агресивності, неадекватної самооцінки), опрацювання емоційного вигорання (формування позитивної мотивації до професії), помірний рівень психодинамічних властивостей (нейротизм, збалансованість в розподілі уваги та енергії між зовнішнім та внутрішнім світом – екстравертованість-інтровертованість, стриманість в емоціях), психологічна надійність – стійкість до перенапруження, небезпеки та невдач у сполученні зі здатністю до виправданого ризику, швидке подолання стану фрустрації (переживання та розчарування);

➤ когнітивні: формування успішних копінгстратегій, опанування і вдосконалення вмінь перетворювати фактори незнайомих або небезпечних дій у добре вивчені, треновані й відпрацьовані, підпорядковані, контрольовані та керовані ситуації: саморегуляція, спроможність належного адекватного відображення стресової ситуації, рішучість, наполегливість, обачність, холонокровність, вміння вибирати ефективні стратегії подолання складних ситуацій (орієнтованість на вирішення проблем, пошук соціальної підтримки), психологічна резилентність (інтелектуальна гнучкість), планомірне вирішення проблем, позитивна переоцінка ситуації, навички трансформації переживань стресової проблематики, опанування стресом (пошук точки опори у визначенні всіх складових стресу та смислів, застосування методів переробки травмуючого психіку матеріалу), розвиток критичного мислення (вміння бачити причини і наслідки стресу, глибоко мислити), висока «вартість» (відповідальність) рішень, що приймаються, здатність до переробки великих обсягів і потоків інформації, вміння самоорганізуватися та працювати в умовах жорсткого дефіциту часу, у максимально швидкому темпі, при низькому рівні організованості та зі значним психологічним навантаженням, володіти стратегіями подолання конфліктних ситуацій, стійка увага, практичне мислення, розсудливість, спостережливість, зібраність у стресовій ситуації;

➤ інтегративні: воля, цілеспрямованість, схильність до пошуку нестандартних варіантів виходу з напруженої ситуації, вміння бачити ситуацію широко та об'єктивно, розвинена уява, полenezалежність – вміння протистояти негативному впливу середовища, незалежність від чужої думки, навчання вмінню виокремлювати головне і не потопати у вирі подій, розвиток інтуїції та

образного мислення, системний підхід до розв'язання надскладних ситуацій.

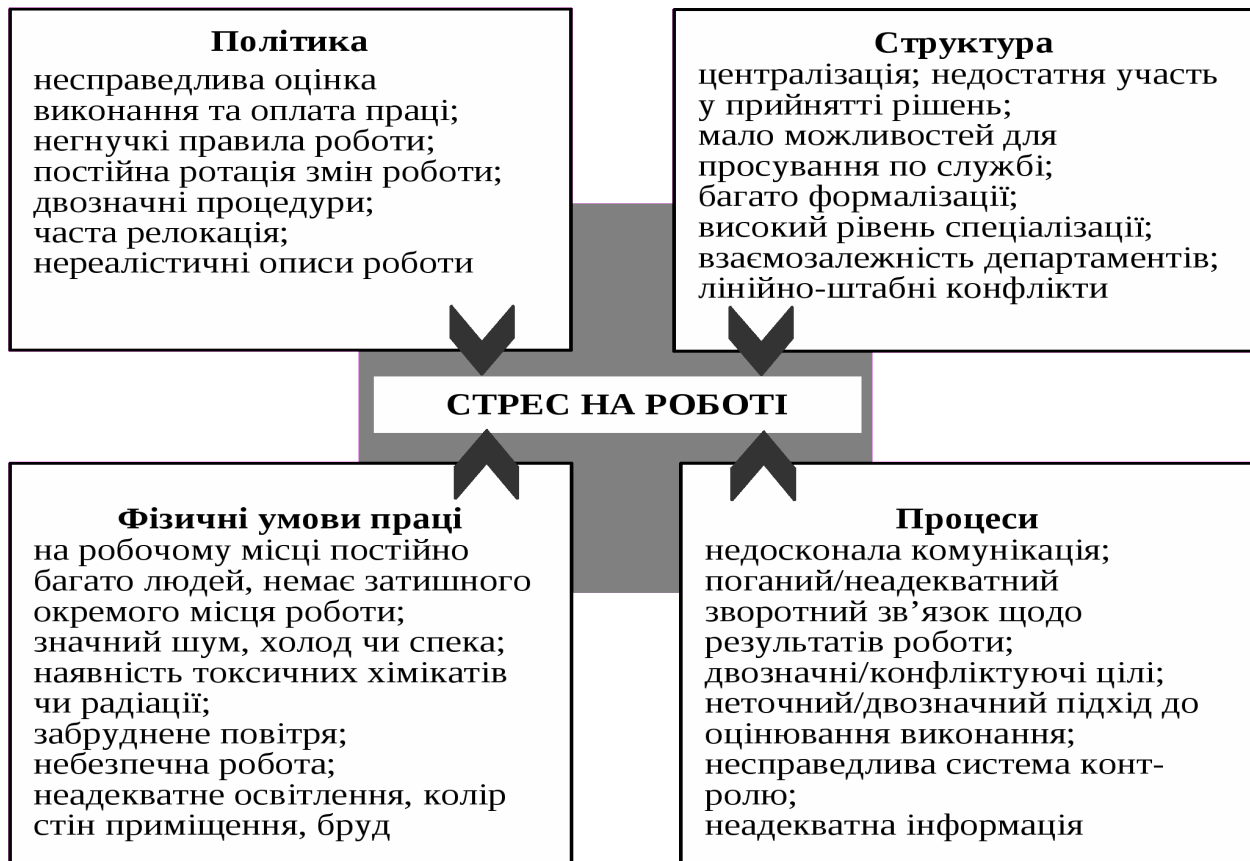

Рисунок 2 - Чинники стресу на підприємстві

Отже, виокремивши вищезначені властивості стресостійкості особистості, слід констатувати, що вони допомагають вчасно виявити ознаки загрози, правильно оцінити ситуацію, що склалася (факти, обставини, дії) та знайти успішне рішення щодо виходу з неї з мінімальними втратами ресурсів [2, с. 68-73].

Важливим у цьому контексті є визначення рівня стресостійкості працівників. Для дослідження рівня стресостійкості працівників ученими розроблені різноманітні методики, серед яких є певні психометричні тестування, спрямовані на розподіл працівників на різні групи за рівнем стресостійкості.

На підґрунті наукових досліджень нами визначено три основних напрями забезпечення високого рівня стресостійкості (рисунок 3).

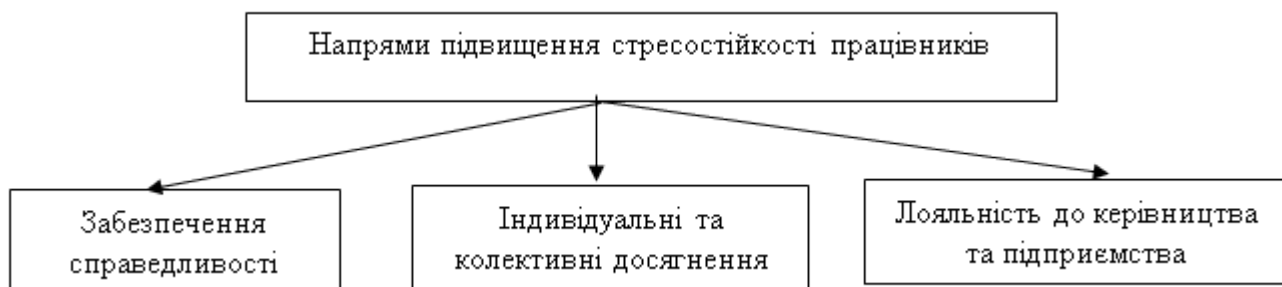

Рисунок 3 - Основні напрями підвищення стресостійкості працівників в контексті забезпечення ефективних комунікацій

У напрямку забезпечення справедливості слід виокремлювати фізіологічну, економічну та зокрема компенсаційну безпеку. Основними заходами у забезпеченні фізіологічної безпеки і справедливості мають бути такі: створити безпечне робоче місце; встановити таку планку очікувань від ваших підлеглих, за якої вони зможуть підтримувати розумний баланс між роботою та особистим життям; створити умови, за яких підприємство відповідає всім вимогам безпеки; забезпечити працівникам підготовку з питань техніки безпеки. У напрямку забезпечення економічної безпеки і справедливості підприємству слід розглянути всі можливі альтернативи компенсації після звільнення; повідомляти працівникам чесно та відверто, у яких випадках буде звільнення; забезпечити працевлаштування своїх звільнених працівників; забезпечити справедливую економічну поведінку з підлеглими, які працюють на вас. У компенсаційній політиці заради забезпечення безпеки підприємству необхідно платити гідну заробітну плату та враховувати інфляцію; включити у компенсаційний пакет бонуси та заохочення; дозволити працівникам купувати акції вашого підприємства або іншим чином брати участь у прибутках.

Окремий напрям забезпечення справедливості та підвищення стресостійкості – це удосконалення соціально-психологічного клімату в колективі (рисунк 4).

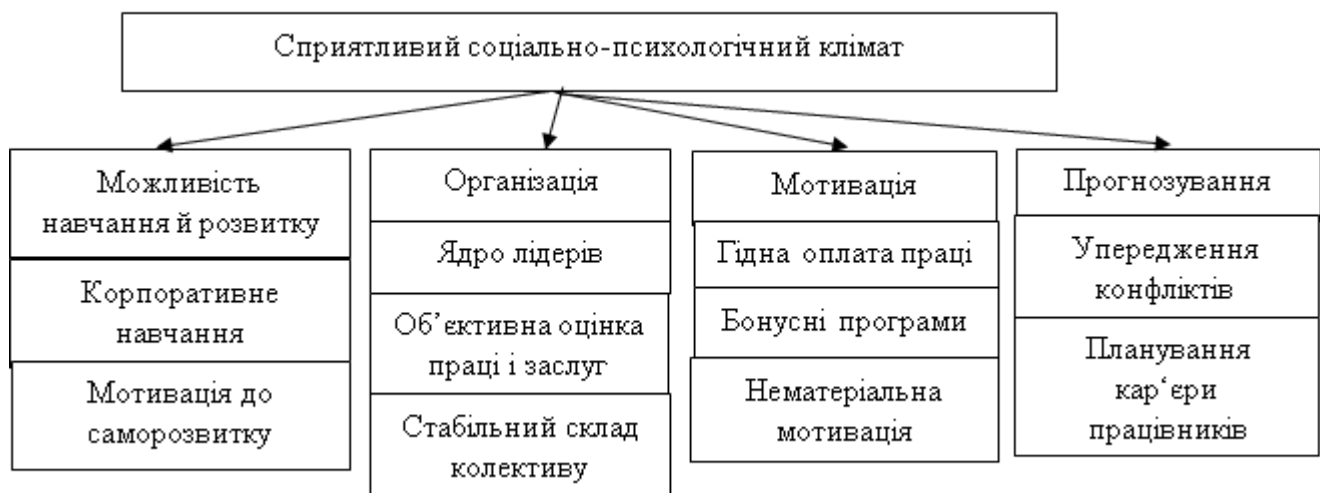

Рисунок 4 - Напрями формування сприятливого соціально-психологічного клімату на підприємствах

Формування соціально-психологічного клімату в таких напрямках сприяє підвищенню стресостійкості працівників, що працюють та здійснюють бізнес-комунікації в умовах змін.

Стратегічно важливо при підвищенні стресостійкості працівників враховувати індивідуальні та колективні досягнення. Роботодавець має забезпечити сприятливе робоче оточення, в якому ефективно використовуються як окремі працівники, так і команди; керівництво здійснює делегування обов'язків, уникає мікроменеджменту, надмірного контролю; упереджує бюрократію та уникає ієрархічних відносин. За таких умов підвищується ймовірність ефективних комунікацій, які сприяють

індивідуальним та командним досягненням працівників.

Підвищенню стресостійкості сприяє також ретельний відбір персоналу, який передбачає ефективну комунікацію ще на етапі підбору, складання профілів посад, професіограм тощо. Працівники мають чітко знати пріоритети підприємства, способи їх досягнення та бачити власну зацікавленість у досягненні колективних результатів. При обговоренні результатів слід відзначати вклад кожного працівника та визначати резерви розвитку.

Одним із пріоритетних напрямів підвищення стресостійкості працівників у контексті реалізації бізнес-комунікацій є формування лояльності до роботодавця та підприємства в цілому, який передбачає інформування працівників про місію та принципи діяльності підприємства, вияв емпатії та поваги в колективі, нагородження працівників за ініціативність та прагнення ефективно і якісно досягати результатів.

Висновки.

Запропоновані напрями підвищення стресостійкості в контексті забезпечення ефективності бізнес-комунікацій на підприємствах спрямовані на реалізацію певних принципів та розроблення конкретних заходів в напрямках забезпечення справедливості, індивідуальних та колективних досягнень, формування лояльності до керівництва та підприємства.

Отже, дослідження зв'язку між стресостійкістю працівників та ефективністю бізнес-комунікацій свідчить, що ця залежність існує в площині підвищення стресостійкості працівників через розроблення ефективних бізнес-комунікацій. З'ясовано, що ефективність комунікацій також залежить від рівня стресостійкості працівників. Такі висновки дають підстави для подальших досліджень у цій сфері, для пошуку інших чинників підвищення ефективності бізнес-комунікацій на підприємствах.

Література:

1. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Никифоров Г.С., Дмитриева М.А., Корнева Л.Н. / Под ред. Никифорова Г.С. СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1991. 152 с.
2. Когут О. О. Стресостійкість особистості в екстремальних умовах праці. Psychological Journal. Volume 6 Issue 3 2020. Pp. 68-73.

References:

1. Nikyforov H.S., Dmitrieva M.A., Korneva L.N., (1991). Psykholohicheskoe obespechenye professyonalnoi deiatelnosti / Pod red. Nikiforova H.S. SPb. : Yzd-vo S.-Peterburhskoho un-ta, 1991. 152.
2. Kohut O. O., (2020). Stresostiikist' osobystosti v ekstremalnykh umovakh pratsi. Psychological Journal. Volume 6 Issue 3. 68-73.

Abstract. The article examines the concepts of stress and stress resistance in the context of ensuring the effectiveness of business communications at enterprises. The main characteristics of professional stress, stress factors that cover politics, the structure of the enterprise, physiological working conditions and processes that contain ineffective business communications are defined. The relationship between the level of stress resistance of employees and the effectiveness of business communications is established, which involves determining the properties of stress

resistance of employees of enterprises. The main directions of increasing the stress resistance of employees in the context of ensuring the effectiveness of business communications are proposed. Among them, the formation of a favorable social and psychological climate in the collective of enterprises was studied in detail.

Key words: stress, stress resistance, business communication, efficiency, loyalty, social and psychological climate.

Науковий керівник: д.е.н., проф. Костишина Т.А.

Стаття відправлена: 21.10.2022 р.

© Раупов Р.Б.

УДК 640.4.006.063

ENVIRONMENTAL CERTIFICATION AS A FACTOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS**ЕКОЛОГІЧНА СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ****Svidlo K.V. / Свідло К.В.***д.т.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-0175-7756

*Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова,
Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, 61002***Mamchenko L.E. / Мамченко Л.Є.***к.т.н., доцент.*

ORCID: 0000-0003-2519-043X

*Національний університет харчових технологій,
м. Київ, вул. Володимирська, 68, 01601***Sokolenko A.S. / Соколенко А.С.***к.е.н., доцент*

ORCID: 0000-0002-9271-7118

*Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова,
Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, 61002*

Анотація. У статті розглянуто перспективи екологізації готельного бізнесу на прикладі готелю «Харків Палац» 5 зірок. Надано комплексну оцінку переваг, які отримують підприємства готельного господарства у всьому світі внаслідок проведення екологічної сертифікації. Результати оцінювання демонструють підвищення конкурентоспроможності послуг у готелю 5 зірок, що надаються у «Харків Палац», а також є чинником, що підтверджує екологічну і соціальну відповідальність бізнесу.

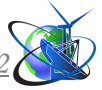
Ключові слова: екологічна сертифікація, стандарт управління природокористуванням, підвищення конкурентоспроможності послуг

Вступ.

З кожним роком зростає екологічна свідомість населення. Для багатьох «зелений» спосіб мислення та життя став основою для прийняття рішень не тільки при виборі корисних продуктів харчування та безпечних виробів нехарчової промисловості, але й при вирішенні питань більш глобального характеру. Люди віддають перевагу більш безпечному для здоров'я та навколишнього середовища житлу, місцям роботи та відпочинку[1-3].

Увесь світ працює над розробленням та впровадженням вимог до екологічно безпечних послуг. Незважаючи на поточні економічні ускладнення глобального характеру, в світі все більшої популярності набуває рух за охорону навколишнього середовища. «Зелені» кімнати, будинки, офіси, автозаправні станції все частіше зустрічаються в великих містах. Підприємства гостинності теж залучені в цей процес і намагаються в міру можливостей відповідати поняттю «еко-готель».

Готелі є невід'ємною складовою як професійного, так і приватного життя людей. Тому з'являється потреба у розробці додаткових вимог до готелів, які призначені для оцінки відповідності притаманних ним категорій послуг високим екологічним стандартам.

Екологічна сертифікація туристичних об'єктів – це інструмент, який застосовується для зменшення тиску на довкілля, а також зміни споживчої поведінки. Наразі актуальним є формування загальнонаціонального та глобального відповідального ставлення до навколишнього середовища з метою забезпечення умов не лише для його збереження, але й відновлення. Підприємства, які приєднуються до системи екологічної сертифікації, проголошують свою відповідальність за збереження довкілля та отримують додаткові переваги на туристичному ринку. З економічної точки зору системи екологічного менеджменту дозволяють досягти значного скорочення спожитих ресурсів, а отже й коштів. З маркетингової точки зору такі підприємства за рахунок екологічного іміджу розвивають власну клієнтську базу.

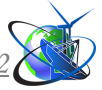
Екологічна сертифікація є єдиним надійним інструментом для того, щоб підтвердити екологічні переваги сертифікованого готелю. Даний вид добровільної сертифікації набуває все більше популярності в країнах Європи, оскільки сертифіковані заклади, відзначені знаком екологічного маркування, заслуговують на більшу довіру та поваги з боку клієнтів, зокрема відносно якості та безпеки послуг, що надаються.

Переваги екологічної сертифікації [4]:

- гарантія якості, надійності і поліпшених екологічних характеристик в порівнянні з аналогічними послугами конкурентів;
- залучення уваги засобів масової інформації та клієнтів;
- більше можливостей в рекламі і PR;
- можливість підтвердити екологічні кваліфікаційні вимоги для участі в тендерних процедурах;
- інвестиційна привабливість підприємства;
- можливість підтвердити екологічну та соціальну відповідальність бізнесу.

Україна поступово крокує на шляху адаптації системи технічного регулювання до вимог ЄС, де державні обов'язкові вимоги поєднуються з добровільними сертифікаційними системами, що відповідають єдиними уніфікованим вимогам міжнародних та європейських стандартів. Система екологічної сертифікації в Україні почала розвиватися набагато пізніше, ніж в країнах ЄС, США, Канади, Японії, але вже має певні досягнення. Україна стала першою країною пострадянського простору, яка почала розвивати систему екологічної сертифікації та маркування, керуючись міжнародними стандартами серії ISO 14000, та увійшла до складу Global Ecolabelling Network – міжнародної організації, що об'єднує 27 сертифікаційних систем 60 країн світу та гармонізувала 43 екологічних стандартів на товари та послуги [4].

У 1991 р. Міжнародна асоціація зі стандартизації (ISO) впровадила стандарт управління природокористуванням ISO 14001 (EMS) [1]. Для того щоб відповідати йому, заклад зобов'язаний підтвердити, що проводить спеціальну політику з охорони навколишнього середовища. У ряді країн на додаток до ISO 14001 були створені власні стандарти, наприклад, у Великобританії - BS 7750 Specification for Environmental Management Systems, в Канаді - CAN / CSAZ750 -

94: Guidelines for an Environmental Management System, в Європейському союзі – EMAS [6].

Для отримання статусу Еко-готель в умовах України необхідно підтвердити відповідність стандарту. У закладах, які надають послуги з тимчасового розміщення, застосовується екологічний стандарт СОУ ОЕМ 08.002.30.059 «Послуги з тимчасового розміщення (проживання). Екологічні критерії».

СОУ ОЕМ 08.002.30.059 – передбачає наступне[2]:

- скорочення рівня негативного впливу на навколишнє середовище і здоров'я людини в процесі надання послуг;
- зниження споживання енергетичних і водних ресурсів, раціональне управління відходами та матеріальними ресурсами;
- просування більш якісних послуг з використанням екологічно (органічних) сертифікованих продуктів, товарів, виробів і матеріалів.

Даний стандарт є добровільним і дозволяє визначити екологічні переваги послуг, які надаються готелем. Він розроблений в рамках української програми екологічного маркування у відповідності з міжнародним стандартом ISO 14024 «Екологічні маркування та декларації - Екологічні маркування I типу» [3]. Крім цього, стандарт встановлює вимоги до таких аспектів виробництва як застосування хімічних засобів (миючих, чистячих і т.п.), закупівля товарів і послуг, транспортування, інформування (клієнта, персоналу). До кожного аспекту діяльності висуваються обов'язкові та додаткові вимоги, враховується специфіка інфраструктури готелю: ресторан, SPA, приміщення для заняття спортом і басейни, зона рекреації тощо.

З метою виведення українського готельного господарства на світовий рівень, доцільно відразу встановлювати «високу планку», тобто демонструвати відповідність наджорстким екологічним вимогам та стандартам. У цьому аспекті доцільно перейняти передовий досвід країн, які демонструють найкращі результати з розробки і впровадження систем екологічного менеджменту. У цьому контексті, на наш погляд, заслуговує на увагу діяльність данської компанії Green Key, яка розробляє програми сертифікації для кейтерингових служб готелів, хостелів, конгрес-центрів, будинків відпочинку тощо. Її екологічні стандарти вважаються найжорсткішими в світі (хоча сама компанія оперує виключно в Данії). Готелям присуджуються зірки від трьох до п'яти, а хостелам - від однієї до п'яти. Відзнаки також даються екологічно відповідальним конгрес-центрам [6].

Слід зазначити, що претенденти на заповітний знак еко якості, відповідно до рекомендацій Green Key мають встановити та впровадити досить тривалого часового періоду виконувати норми споживання та економії енергії, води, впровадити систему повторного використання ресурсів. У меню готельного ресторану мають бути тільки органічні продукти, закуски з низьким вмістом жирів та нежирні основні страви. Крім того, є окремі критерії щодо освітлення, вентиляції.

Вручення сертифікату Green Key відбувається на підставі аналізу ефективності екологічної політики готелю (або іншого закладу-претенденту),

зокрема відповідності досягнутих результатів, низці критеріїв (загалом перевірка проводиться приблизно за 80 пунктами). Ось деякі напрямки екологічної політики, які необхідно впроваджувати [7]:

- наявність в готелі еко-менеджера (з необхідними посадовими інструкціями);
- програма з економії води та електроенергії (результатом має стати зниження споживання на 30 % від рівня, який існував до впровадження екологічної політики);
- обов'язкове сортування сміття та його направлення на переробку;
- проведення додаткової теплоізоляції будівель і приміщень;
- впровадження обов'язкової просвітницької програми з екологічної освіти для персоналу, регулярне проведення еко-тренінгів для співробітників (обов'язкові) і гостей (за бажанням).

Окремо слід зазначити, що згідно статистичних даних [5], в країнах Європи від 10 до 30 % населення, що проживає в регіонах з високорозвиненим економічним потенціалом, страждає на алергічні захворювання, які значною мірою викликані забрудненням навколишнього середовища, в тому числі у побутовому вимірі. З огляду на зазначену проблему, сучасні та соціально відповідальні готелі мають уникати використання матеріалів та засобів, які викликають алергію, або становлять небезпеку для алергіків.

З метою доведення перспективності впровадження спеціальних еко-послуг для клієнтів, авторами проведено комплексне оцінювання якості послуг готельного господарства «Харків Палац» категорії 5* (стандартних, до реалізації екологічно спрямованої програми) і визначення конкурентоспроможності підприємства, а також здійснене аналогічне дослідження після реалізації заходів з впровадження послуг екологічного характеру. Зведені результати наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Комплексне оцінювання якості готельних послуг

Найменування послуги	Коефіцієнт вагомості m	P^{em}	P_i	k_i	$k_i m_i$
1	2	3	4	5	6
Стандартні послуги готелю категорії 5*					
<i>Послуги прийому та розміщення</i>					
Попереднє бронювання номерів	3,9	4,0	3,8	0,95	3,705
Підйом багажу	3,8	4,0	3,3	0,825	3,135
Надання номерів різних категорій	3,7	4,0	3,5	0,875	3,2375
Надання додаткового спального місця	3,5	4,0	3,3	0,825	2,8875
Послуги room-service	3,8	4,0	3,7	0,925	3,515
Разом	-	-	-	-	16,48
<i>Послуги харчування</i>					
Сніданок (входить у вартість номера)	4,0	4,0	3,9	0,975	3,9
Послуги ресторану	3,7	4,0	3,8	0,95	3,515

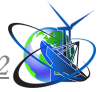

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5	6
Послуги бару	3,6	4,0	3,8	0,95	3,42
Разом	-	-	-	-	10,835
<i>Послуги побутового обслуговування</i>					
Ремонт та чищення твзуття	2,7	4,0	3,1	0,775	2,0925
Послуги хімчистки та пральні	2,9	4,0	3,3	0,825	2,3925
Зберігання речей і цінностей	3,0	4,0	3,7	0,925	2,775
Разом	-	-	-	-	7,105
<i>Послуги культурно-дозвілеві</i>					
Екскурсійне обслуговування	3,5	4,0	3,6	0,9	3,15
Прокат велосипедів	3,4	4,0	2,9	0,725	2,465
Послуги аніматорів	3,8	4,0	3,3	0,825	3,135
Разом	-	-	-	-	8,75
<i>Послуги фізкультурно-оздоровчі</i>					
Тренажерний зал	3,8	4,0	3,7	0,925	3,515
Басейн, сауна	3,4	4,0	3,5	0,875	2,975
Разом	56,5	-	-	-	6,49
<i>Додаткові послуги</i>					
Автостоянка, що охороняється	3,3	4,0	3,5	0,875	2,8875
Виклик таксі	3,8	4,0	2,7	0,675	2,565
Доставка авіа та ж/д квитків	3,5	4,0	3,1	0,775	2,7125
Wi-Fi Інтернет на всій території готелю	4,0	4,0	3,4	0,85	3,4
Трансфер	3,5	4,0	2,7	0,675	2,3625
Разом	-	-	-	-	13,9275
Комплексний показник якості стандартних послуг готелю	74,6	-	-	-	63,5875
Послуги готелю «Харків Палац» категорії 5*					
Послуги надання номерів з екологічно безпечних матеріалів	4,0	4,0	3,5	0,875	3,5
Гіпоалергенні постільні принадлежности та білизна	3,9	4,0	3,8	0,95	3,705
Ресторан зі спеціально розробленим меню для алергіків	3,9	4,0	3,7	0,925	3,6075
Фітобар з широким вибором коктейлів та трав'яних чаїв	3,5	4,0	3,1	0,775	2,7125
Масажний кабінет	3,5	4,0	3,4	0,85	2,975
Бібліотека здорового способу життя з журналами і книгами	3,3	4,0	3,5	0,875	2,8875
Дитяча кімната з еко-іграшками	3,3	4,0	3,0	0,75	2,475
Комплексний показник якості послуг готелю «Харків Палац» 5*	25,4	-	-	-	21,8625
Комплексний показник якості	100	-	-	-	85,45

Джерело: розрахунки авторів

Як вбачається з наведеної таблиці, низький показник якості стандартних послуг готелю категорії 5* говорить про їхню мало перспективність, що також негативно позначається на комплексному показнику якості (загальний дорівнює

63,5875).

Враховуючи всі вищезазначені вимоги екологічної стандартизації та сертифікації, з метою забезпечення зростання конкурентоспроможності готелю «Харків Палац» були розроблені спеціальні послуги еко-класу для туристів, які мають чітко виражені екологічні орієнтації, а також клієнтів, які страждають на алергію, а саме:

- ✓ надання номерів, які облаштовані з використанням виключно екологічно безпечних матеріалів;
- ✓ гіпоалергенні постільні принадлежности та білизна;
- ✓ масажний кабінет;
- ✓ бібліотека здорового способу життя з журналами і книгами;
- ✓ ресторан зі спеціальним меню для алергіків;
- ✓ фіто-бар з широким вибором коктейлів та трав'яних чаїв;
- ✓ дитяча кімната з еко-іграшками.

Таким чином розроблені спеціальні послуги для готелю «Харків Палац» підвищили показник конкурентоспроможності і зробили підприємство високоперспективним (85,45).

Комплексна оцінка якості готельних послуг також представлена у вигляді рисунку 1.

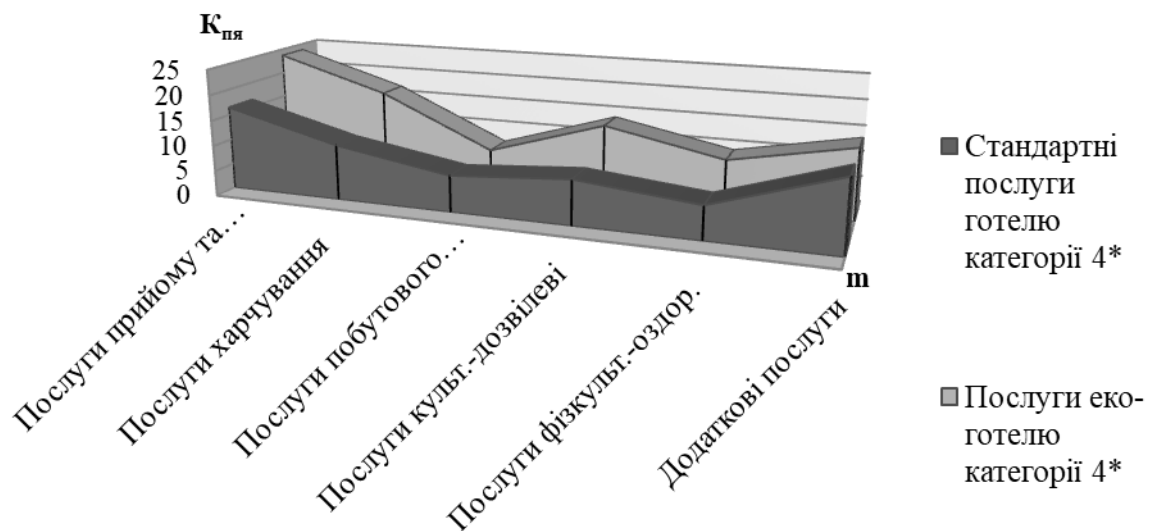
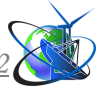

Рис. 1 - Комплексне оцінювання якості послуг готелю

Джерело: [1]

Висновки та рекомендації.

Таким чином, можна зробити висновок, що необхідність ретельної розробки переліку послуг для готелів 5* є досить важливим фактором підвищення конкурентоспроможності п'яти-зіркових готелів. Екологічна сертифікація, в свою чергу, гарантує якість та надійність екологічних послуг готелів в порівнянні з аналогічними послугами конкурентів, а також підтверджує інвестиційну привабливість підприємства та екологічну і соціальну відповідальність бізнесу.

Література:

1. ISO 14001:2004. Системи управління довкіллям. Вимоги і настанови із застосуванням.
2. СОУ ОЕМ 08.002.30.059 Послуги з тимчасового розміщення (проживання). Екологічні критерії.
3. Экологизация гостиничного бизнеса // «Деловой вестник» (інформаційно-аналітичний журнал Торгово-промислової палати України), 2012.– № 06.– С.217.
4. Берзина С., Вимоги екологічних стандартів та процедура оцінки відповідності згідно ISO 14024// Міжнародна конференція «Екологічна безпека – основа збалансованого розвитку готельного та санаторно-курортного бізнесу», 18.05.2012.
5. Ильина Н.И., Аллергические заболевания в клинической практике/ Н.И. Ильина, Т.Г. Федоскова // Русский медицинский журнал. Независимое издание для практикующих врачей, 2005.– № 15.– С.1022-1029.
6. Экологическая сертификация отелей. 25.07.2009. HoReCa и Закон. Гостиничный бизнес online. [Електроний ресурс]. – <http://prohotelia.com.ua/Criteria – Hotels>.

Abstract. *The article considered the prospects of greening the hotel business on the example of the 5-star «Kharkiv Palace» hotel. A comprehensive assessment of the benefits received by hotel enterprises around the world as a result of environmental certification is provided. The results of the evaluation demonstrate the increase in the competitiveness of the 5-star hotel services provided by «Kharkiv Palace», and are also a factor that confirms the environmental and social responsibility of business.*

Keywords: *environmental certification, environmental management standard, increasing the competitiveness of services*

Scientific adviser: *Doctor of Technical Sciences, prof. Svidlo K.V.*

Article sent: 21.10.2022

© Svidlo K.V., Mamchenko L.Ye., Sokolenko A.S.

УДК: 334.76

MAIN ASPECTS OF USE MARKETING ON THE «B2B» MARKET

Alla Humeniuk

PhD in Economics, Associate Professor,

ORCID : 0000-0003-4333-0478

Olena Garmatiuk

Senior Lecturer,

ORCID : 0000-0002-2589-3269

Uman State Pedagogical University named after

Pavlo Tychyna, Uman, Sadova, 2, 20300

Abstract. Features of the «B2B» market «dictate» their conditions of use of marketing tools. Orientation to the client, technical complexity of the product, interdependence of the buyer and the seller - all this makes the use of marketing tools specific. The article defines that the B2B market is a special business environment, this situation is connected with the fact that the mechanism of decision making on the B2B market is considered rational. The expediency of using B2B marketing in the business practice of domestic industrial enterprises is revealed, which is caused by the urgent need for effective development in the new conditions of globalization, increased competition, acceleration of scientific and technical progress, changes in the requirements and behavior of consumer organizations, a decrease in the effectiveness of traditional marketing approaches, and an increase in expectations from the side of society regarding ensuring the qualitative impact of business entities on the economic stability of the state in general. It has been studied that B2B marketing is an effective tool for organizing the management of enterprises, organizations and institutions operating in industrial markets. Because the industrial market is the most important component of the economy of any country, there is a need and importance of its research and practical application based on an understanding of the main methods and principles of B2B marketing.

Keywords: B2B sector, B2B market, promotion, industrial enterprises, B2B marketing system, marketing tools.

Intraduction.

In the conditions of today's competition in the B2B market, when consumers have unlimited choice, that is, they have a large amount of information and clear requirements for products, manufacturers are forced to make additional efforts to make their products better on the market and different from competitors. It is generally accepted that brands influence mainly buyers of the B2C market, and the B2B sphere is characterized by a formalized style of decision-making, in which consumers are considered rational, using objective criteria during the purchase. But in recent years, the rationality of the B2B purchase decision-making process has increasingly been questioned. In particular, there is a significant amount of research emphasizing the role of emotional components and confirming the important role of marketing in the B2B market. Therefore, in conditions of fierce price competition, rapid imitation of goods and services by competitors, when the market is filled with similar offers, it is marketing that is able to endow them with an individual set of qualities. The main task of market mechanisms and marketing tools in the presented market is to ensure a more flexible and efficient development of value chains. If marketing does not work well, the competitiveness of individual companies, the chains they form, and the entire economy is reduced. Therefore, in the current

conditions, the importance of B2B marketing, the use of methods created to solve marketing problems, is growing rapidly.

The aim purpose of the article is scientific substantiation of the relevance of active implementation of B2B marketing at enterprises.

Results.

In the most general terms, the B2B market in business refers to the product market and is aimed at legal entities. B2B is a special business environment where, until recently, most companies did not pay attention to marketing, because they did not want to invest their money in it because they considered it unnecessary financial expenses. Probably, this situation is related to the fact that the mechanism of making a purchase decision in the B2B market is considered rational. Therefore, this process is quite formalized: companies have special departments or procurement management centers, whose employees have access to objective sources of information. As a result, businesses have less influence on purchase decisions than, for example, the functional benefits of products. B2B markets are distinctly different from those markets that work directly with consumers. Also, the buying cycle is usually longer, the requirements are better defined, more people are involved, and the stakes are usually higher. But in reality, there is a difference between a rational and a functional purchase. Transactions in the B2B market, as a rule, require considered decisions and are considered purchases. The main requirement is the fulfillment of functional requirements. But there are also elements of a higher order on the market. Factors such as competitive pricing, shipping and technical support drive sales and influence customer decision making. These are higher-order factors that contribute to influencing positive decision-making regarding the purchase of goods, and for competitors, these are already obstacles. If the company conducts business easily, casually and responsibly, then customers feel it [1]. This makes their work more efficient and predictable. They see the company as a business partner and an ally in the struggle. Company personnel should have broader competencies than their direct job duties. By offering its customers new insights and ideas, the company will gain another competitive advantage. The enterprise will become something more than a trading partner for customers. This is the power of marketing.

The expediency of using B2B marketing in the business practice of domestic industrial enterprises is determined by the urgent need for effective development in the new conditions of globalization, increased competition, acceleration of scientific and technical progress, changes in the requirements and behavior of consumer organizations, a decrease in the effectiveness of traditional marketing approaches, and growing expectations from society regarding ensuring the qualitative impact of business entities on the economic stability of the state in general [1].

B2B marketing is the sale of goods and services to industrial and institutional customers, that is, the process of business-to-business interaction, the result of which is the sale of goods from one company to another. These include state institutions, industrial enterprises, enterprises serving the communal sphere, educational and medical institutions, wholesale and retail trade organizations.

Today, it is appropriate to say that B2B marketing is considered an effective tool for organizing the management of enterprises, organizations and institutions

operating in industrial markets. Because the industrial market is the most important component of the economy of any country, there is a need and importance of its research and practical application based on an understanding of the main methods and principles of B2B marketing.

B2B marketing. B2B (considered as a type of economic business activity in the field of material production and industrial marketing services) is aimed at meeting the needs of industrial enterprises, institutions and organizations in raw materials, materials, component products, equipment, services, etc. through exchange processes on industrial markets, and also to increase the efficiency of the production and sale of industrial goods by studying and satisfying the demand for industrial products and customer service. Therefore, the need to use B2B marketing by industrial enterprises is due to the need to ensure effective development in the new conditions of globalization, increased competition, acceleration of scientific and technical progress, changes in the requirements and behavior of consumer organizations, a decrease in the effectiveness of traditional marketing approaches, and an increase in society's expectations regarding the influence of each subject on the general economic development of the state.

It is advisable to consider B2B marketing as an activity in the field of the market for industrial and technical products, aimed at promoting goods and business services from enterprises that produce them to those organizations and institutions that purchase them for further use in production or resale. The main subject of B2B marketing is the set of relationships between various market participants that arise as a result of business activity, that is, sales and purchase relations. Then the object of B2B marketing is the industrial market, and its subjects are manufacturers, intermediaries, banks, state bodies, agents, brokers and service firms that officially operate in this market, enter into business relations and carry out their own activities within the limits, that are provided by the statutes of the companies themselves and the current legislation, in order to obtain the desired effect, traditionally associated with the profit of marketing as B2B covers a complete set of business relationships between various business entities that are carried out within the boundaries of the industry or territory.

The basic principles of industrial marketing as an effective direction of management in modern conditions include:

- free choice by market subjects of their own purpose of functioning and development strategy;
- adaptation to the changing requirements of potential consumer organizations;
- purposeful influence on the demand of various categories of customers for its proper formation;
- flexibility in achieving set goals and quick adaptation to changing environmental conditions;
- an approach to solving some problems, as well as determining the purpose of the activity, taking into account the available resources and capabilities of the enterprise.

The main tasks of B2B marketing are the identification of existing and the formation of potential demand for industrial products and services; the organization

of research and development, i.e. for the creation of new or modification of mastered industrial products; planning and implementation of production, sales and financial policies of enterprises; development and implementation of the marketing policy of prices for industrial products and services; ensuring the distribution and movement of goods within industrial markets; creation of an effective system of marketing communications; analysis and control of the results of marketing activities as a whole.

Odnym iz napryamom poshuku kliyentiv, peretvorenniya potentsiynykh pokuptsiv u real'nykh ye pobudova systemy B2B-marketynhu. Systema B2B-marketynhu – tse kompleksnyy proekt, zavdannya yakoho – nalashtuvaty systemu otrymannya vkhidnykh zapytiv vid zatsikavlenykh potentsiynykh kliyentiv, skorotyty tsykl prodazhu i znyzyty zalezhnist' biznesu vid menedzheriv z prodazhu. Pobudova systemy B2B-marketynhu vklyuchaye taki etapy:

- 1) analiz uspishnoho prodazhu – dlya ts'oho neobkhidno zustritysya z potentsiynymy pokuptsyamy, vyslukhaty ta zapysaty vsi zaperechennya na kozhnomu etapi;
- 2) rozrobka voronky prodazhiv;
- 3) rozpodil zibranykh zaperechen' po etapakh voronky;
- 4) opratsyuvannya zaperechen' u pys'movomu vyhlyadi;
- 5) pidbir marketynhovykh instrumentiv dlya kozhnoho etapu voronky;
- 6) zistavlennya zaperechen' konkretnym marketynhovym materialam;
- 7) pidhotovka marketynhovykh materialiv;
- 8) navchannya menedzheriv roboty za novoyu skhemoyu i z novymy materialamy;
- 9) analiz efektyvnosti [3].

Marketing on the B2B market can attract (attract) new customers and have a demand for your product, that is, there will be activity for current customers, so this is:

- will increase brand recognition;
- strengthen digital presence by creating brand content;
- will strengthen the competitive advantage of your product and the competitiveness of the firm in the market.

Marketing activity determines the tools of promotion in the B2B market:

1. Personal meetings at exhibitions, mailings with useful information, and the reputation of a market expert form trusting relationships with clients.

2. The new principles of cooperation require careful profiling of customers and the offer of personalized conditions.

3. Quality service implies 24/7 support and a call center, always ready to help and quickly solve all the client's problems.

3. The limited number of shoppers means that abandoned carts require special attention. When there are few buyers, you need to concentrate more effort on each of them, especially on those who never made a purchase.

4. Promotions and discounts in B2B are more effective in stimulating sales: even a small wholesale discount makes a significant difference in the final cost.

5. The development and improvement of digital technologies dictate new priorities in the development of the wholesale business, which determine the trend

directions in the Internet marketing strategy of the b2b market.

Висновки.

B2B marketing is quite popular nowadays, although some entrepreneurs do not want to use it, because it is not cheap, but with the help of this B2B can find out what consumers like, study the market of products and competitors and do even better than them, using some types of advertising (promoting and thus promoting the type of one's products, one's business, etc.). That is, this type of marketing is aimed at qualitatively meeting the needs of corporate clients, improving the efficiency of relations in industrial markets and optimizing social transformations in general. B2B marketing ensures the implementation of strategic tasks regarding the effective management of marketing policy at all levels of management. Therefore, the effective implementation of marketing based on modern technologies in B2B markets will lead to the expansion of companies' markets, increased competitiveness and increased profits.

References:

1. Ursakii Y. A. B2B markets branding: meaning and features of formation. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2020. P.84-88.
- 2 Boichuk I. V. B2B Marketing as a modern direction of enterprise development. *Ekonomika i suspilstvo*. 2018. №18. P.272-279.
3. Kainova T. V. Optimization of marketing on the B2B market. *Biznes INFORM*. 2012. № 11. P. 263-266.

UDC 658:330.322

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITIES OF THE DNIPROPETROV REGIONAL STATE ADMINISTRATION REGARDING THE FORMATION OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION'S AGRICULTURAL SECTOR UNDER THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Kravchenko M.V.

d.e.s., prof.

ORCID: 0000-0002-6942-0914

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, S. Efremova 25, 49027

Abstract. The development of the infrastructural sphere of the regions is directly dependent on the volume and intensity of investment in it. At the same time, due to the significant capital intensity, riskiness and long payback periods, private capital is usually very cautiously included in the implementation of infrastructure projects. On the other hand, the limited budgetary resources of the vast majority of regions of Ukraine, as well as problems related to the quality of state administration at the regional and municipal levels during the implementation of complex innovative projects in the infrastructure sphere, restrain the possibilities of solving many fundamental regional socio-economic issues. As a result, there is a significant decrease in the rate of development of the infrastructural sphere of the regions. The latter, in turn, objectively leads to a slowdown in the growth of the competitiveness of the regions and the country as a whole, and also creates prerequisites for pushing it to the periphery of the world economy.

Also, the agricultural sector plays an important role in the development of the national economy, and in particular of the Dnipro region. In modern market conditions, the risks and uncertainty of the functioning of economic entities of various types of economic activity, in particular agriculture, are increasing. In this regard, one of the key problems of the modern stage of development of the agricultural sector is the improvement of its economic security, as one of the important areas of ensuring the country's food security.

The agricultural sector is a fundamental link of the domestic economy, the functioning of which is aimed at developing the production of food products, raw materials for industry, and creating conditions for the growth of Ukraine's export potential. In order to ensure stable financial and economic activity, increase production efficiency and realize existing competitive advantages, agrarian business entities need to ensure an appropriate level of economic security, in particular on the basis of innovations and investment attraction.

However, at the current stage of agricultural production in conditions of steady growth of interdependence and openness of economies, competition between agrarian economic entities, strengthening of the role of information in the process of activity for domestic agrarians, there is a need to study the factors and threats of the economic state, awareness of the increasing complexity of management processes, the need to create systems for counteracting the destructive impact of risks of financial and economic activity, creating an innovative and investment basis for development, which would be able to provide a real security result.

Key words: theoretical aspects, agricultural sector, regional administration, management, regional structure, economic security.

Introduction.

Achieving the targets stipulated by the Draft Law of Ukraine "On the Strategy for the Sustainable Development of Ukraine until 2030" provides for the transition to an innovative, socially oriented type of economic development of the country. In

these conditions, investments become the main source of economic growth.

To make investments, investment resources are needed, representing all types of financial assets that are involved in making investments in investment objects.

They are transformed into an object of investment activity, which gives rise to the implementation of the investment process, which, in turn, determines investment activity, which characterizes the intensity of attraction of investments in fixed capital. The region has certain natural, material, and financial resources that form the investment potential of the region. Investment potential and risk factors determine investment attractiveness, which is assessed by two parameters: investment potential and investment risk. The potential shows what share the region occupies in the all-Ukrainian market, the risk - what the scale of certain problems in the region may turn out to be for the investor [1, p.7-10].

Research on investment theory has shown that investments are directed either to physical capital, or to human capital, or to the knowledge sector. A review of the existing interpretations of investments shows that there is no single definition of this concept, however, all authors agree that investments are one of the most important tools of the country's economic growth, and their management is one of the urgent tasks of the national economy.

Investment policy is an investment management tool, the model of which depends on the chosen economic theory adapted to the current stage of socio-economic development of the territory. It is the basis of the transition to an innovative path of development [6, p.231-242].

Main text.

In our opinion, the essence of the state investment policy lies in the systemic unity of the strategic idea of the organization of the investment process, which coordinates needs and investment resources in accordance with the priorities of the development of the socio-economic system, and a set of tactical measures to regulate economic relations in investment processes of all levels, which affect quantity, quality of investments, on the productive capacity of the country's reproductive complex.

Investment activity can be considered from two positions - in a broad and narrow sense. In a broad sense, "investment activity is an activity related to the investment of funds in investment objects for the purpose of obtaining profit." A similar interpretation is contained in the Law "On Investment Activity", according to which "investment activity is defined as a set of practical actions of citizens, legal entities and the state regarding the implementation of investments." In a narrow sense, investment activity, investment itself, is defined as a process of transformation, the results of economic activity of investment industries are of decisive importance. "Their technical level, organization of production, ability to assimilate innovations have a major impact on the investment cycle, payback and return on investment resources."

V.G. Bilolypetskyi, who defines "investment activity as design, organizational, management, and control work performed in the interests of the planned implementation of investments." Ivanov G.I. investment activity means "activities related to the formation, placement, investment, transformation and reimbursement of

investments, including their management and the entire system of investment relations." Fedorenko V.G. interprets "investment activity as a set of actions of individuals and legal entities that invest their own funds in order to make a profit." Goncharenko L.P. investment activity means "making investments and carrying out practical actions with the aim of making a profit or obtaining a positive effect". Chervanov D.M. defines "investment activity as a set of measures and practical actions of legal entities and individuals (Ukrainian or foreign), as well as the state, regarding the implementation of investments in any form with the aim of obtaining profit or achieving a social effect." Kovtun N.V. states that investment activity is a series of activities and practical actions of investors related to the implementation of investment intentions to obtain income. We can agree with the opinion of E.A. Stefanovych, that "today, investment activity is a complex of measures of the state, individuals and legal entities, aimed at effective allocation of resources in order to obtain the expected effect. The effect can be not only profit, but also, for example, development of infrastructure, improvement of conditions." [2, p.13-21].

Therefore, the authors of scientific publications, introducing the concept of "regional investment activity", do not reflect its target setting in the definition, do not emphasize the provisions of the modern paradigm of regional development aimed at strengthening the innovative component, do not reflect the peculiarities of regional investment policy.

Based on the systematization of various points of view found in scientific economic literature on the problems of formation and implementation of regional investment activity, we used the methodology of regional investment policy research, which is based on the following basic provisions that determine the essence and content of this socio-economic phenomenon:

1) regional investment activity is a special type of regional policy, the subjects of which are regional and local levels of government, business entities that invest funds in the form of investments and ensure their intended purpose, and therefore contribute to the development of expanded reproduction;

2) regional investment activity is closely related to the regional development strategy, serves it, contributes to the achievement of tactical and strategic goals of regional authorities to ensure the sustainable development of the territory;

3) the main targets of regional investment activity are:

- transition to the path of innovative development by increasing the efficiency of available investment resources and changing the volume of related investment resources;
- effective provision of investment resources for the process of complex socio-economic development of the region;
- raising the level and quality of life of the population;
- the ability of the region to respond to the challenges of the external environment, to satisfy the region's requests as much as possible;

4) regional investment activity is formed taking into account the peculiarities of territorial development.

In view of four conceptual approaches to the formation and implementation of regional investment activity, from the standpoint of achieving the goal of the

research, the author's interpretation of the definition "regional investment activity" is proposed.

Regional investment activity is an integral part of the regional policy, which provides for a system of purposeful and scientifically based measures carried out by the legislative and executive authorities of the region to create a favorable investment climate, activate and stimulate investment processes in the region, on the transition to an innovative path of development that takes into account peculiarities of territorial development, which ensures the achievement of strategic goals [3, p.59-65].

Now in Ukraine, the reform of the national regulation of regional economic development through decentralization is very important. To solve the problem of regional diversification of the economy, it is necessary to apply the method of reproduction for the economic independence of the local economy. This allows us to consider the region not only as a complex socio-economic subsystem in the country, but also as an independent entity with a full cycle of regeneration. Characteristics of socio-economic processes. The main advantages of this approach are based on the understanding of the general economy with the national economy, on the one hand, and the separation of the regional activation process on the other. This allows you to align the interests of your country and region and provide a holistic solution. All regional replication issues.

Infrastructure plays an important role in the economy of the region and is a factor contributing to competitiveness. There is a direct relationship between the regional potential to accelerate economic development and attract foreign investment and infrastructure conditions.

Traditionally, infrastructure is considered an integral part of an integrated economic system that includes a region. In fact, it is a component of the general economic structure, has a subordinate and additional character and ensures sustainable socio-economic development of the region. In addition, it establishes tactical and strategic guidelines for economic development [4, p.34-39].

Thanks to its production and social elements, the regional infrastructure is harmoniously integrated into the overall economic structure of the country. "Such properties represent it as an integral element of productive forces, which includes auxiliary additional industries, types of production and types of activities that directly serve the main production, as well as such industries and sub-industries of the non-production sphere that are indirectly related to the production process and perform service functions of the entire economy of the country".

Increasing the role of the region in the country's economic activity has become a global trend over the last decade. We are talking about regionalization of the economy, more precisely about decentralization, including the expansion of the rights and powers of the territorial structure in the country's economy [5, p.67-70].

S. M. Sinytsia notes that "the foundation of the above-mentioned process is not only the civilized roots, but also a deeply rational basis, which, from an economic point of view and in a strategic sense, creates moments that are quite important for the general economic development of the state, for example, more complete than in under the conditions of centralized management of the economy, mobilization of local resources and economic sources of growth to improve the efficiency of social

production on this basis."

"Today, decentralization is a worldwide phenomenon that has covered states with different levels of economic development and the degree of market relations." However, O. S. Teletov notes that "joining the relevant process is only half of the story, because its effectiveness is directly dependent on the latest theories and concepts of regional infrastructure. In this regard, many countries, in particular Ukraine, are in a state of revising and updating outdated theories and concepts of economic regionalization."

Summary and conclusions.

In view of four conceptual approaches to the formation and implementation of regional investment activity, from the standpoint of achieving the goal of the research, the author's interpretation of the definition "regional investment activity" is proposed. Regional investment activity is an integral part of the regional policy, which provides for a system of purposeful and scientifically based measures carried out by the legislative and executive authorities of the region to create a favorable investment climate, activate and stimulate investment processes in the region, on the transition to an innovative path of development that takes into account peculiarities of territorial development, which ensures the achievement of strategic goals.

References:

1. Akmaiev A.I. (2007) Udoskonalennia otsinky konkurentospromozhnosti pidpriemstva v umovakh hlobalizatsii [Improvement of enterprise competitiveness assessment in the conditions of globalization]. *Kultura narodov Prychernomoria*. Vol. 99, pp. 7–10.
2. Aleksandrova O.V. (2012) Ekonomichna stiikist silskohospodarskoho vyrobnytstva yak osnovnyi chynnyk yoho konkurentospromozhnosti [Economic sustainability of agricultural production as a major factor in its competitiveness]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*, no. 2, t. 3. pp. 13–21.
3. Alekseenko N.V. (2008) Ustoichyvoe razvytye predpriyatiya kak faktor ekonomicheskogo rosta [Sustainable development of the enterprise as a factor of economic growth]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia: zb. nauk. pr.* Vol. 3, pp. 59–65.
4. Buhai V.Z., Omelchenko V.M. (2008) Analiz ta otsinka finansovoi stiikosti pidpriemstva [Analysis and evaluation of financial stability of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony*, no. 1, pp. 34–39.
5. Vasylchak S.V. Ekonomichna stiikist silskohospodarskykh pidpriemstv: stratehichniy menedzhment [Economic sustainability of agricultural enterprises: strategic management]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 6 (169), pp. 67–70.
6. Kravchenko M.V., Dovgal O.V., Demchuk N.I., Odnoshevnaya O.A. (2017) Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in eastern Europe *Regional Science Inquiry. (EconLit, Scopus RSA I) Greece*, vol. IX, (2), pp. 231–242.

UDC 633.15

PRODUCTIVITY AND ECONOMIC EFFICIENCY OF CULTIVATION CORN FOR GRAIN UNDER THE CONDITIONS OF A GROUP OF COMPANIES «LNZ GROUP»

Voitsekhivskiy Volodymyr,*Ph. D., associate professor***Rak Oleksandr, Denisyuk Valentin,***students,***Shysh Anatoliy***Ph. D., associate professor**National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kiev***Muliarchuk Oksana,***Ph.D., associate professor,**Higher educational institution «Podillia State University», Kamianets-Podilskyi, Ukraine***Smetanska Irina,***dr.-ing., dr. agr. s., professor**University of Applied Sciences Weihenstephan-Triesdorf, Germany***Tagantsova Marina, Svinarchuk Olena,***researchers,**Ukrainian institute for plant varieties examination, Kiev, Ukraine***Tkachuk Vitalii,***Ph. D., associate professor,**Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine***Matviienko Andriy,***Ph.D., associate professor,**O. Maynova Bobrovytsya College of Economics and Management*

Abstract. The article analyzes the productivity and economic efficiency of the cultivation of intensive type corn hybrids. It was found that the average yield is 9.6t/ha, and the level of profitability is more than 65% (for 2019-2021). It was established that the primary role in the formation of high productivity is played by the hybrid and favorable growing conditions.

Key words: corn, hybrid, yield, profitability.

Introduction

The problem of providing humanity with the main high-quality products is increasingly becoming one of the most important challenges of modern times and requires careful state regulation and attention. The solution to the issue of food supply requires the solution of all modern problems of the agro-industrial complex and its basis – agriculture. To ensure food security, modern innovative technologies are used more and more, they are undoubtedly a modulator of innovative development, growth of productive forces. It depends on many factors: the level of development of the agricultural sector, including private farms; development of the food industry; the level of export-import operations; the level of purchasing power and culture of the population; possibilities of using innovative technologies; financial capabilities of enterprises; material and technical support and investment attractiveness of agribusiness enterprises; state support, benefits granted to agro-industrial complex enterprises, effective fiscal policy [1,2,4,6,10,11].

Obtaining high-tech and high-quality food and fodder corn solves important

economic and social problems. Corn grain contains up to 87% dry matter, 70% of which is starch, 9-12% protein, 4-7% fat, suitable for the production of high-quality flour, groats, oil, corn flakes, starch, glucose, alcohol, molasses, etc. It is worth noting that the soil and climatic conditions of the Forest Steppe of Ukraine satisfy the bioecological requirements of corn [2, 9].

Modern crop production in the region is focused on the cultivation of corn for grain, the area of which is constantly expanding. It is interesting to note that over the past 10-15 years, cultivation technology has significantly intensified, the average yield has increased from 4 t/ha to 7 t/ha. At the same time, world practice shows the significant potential of culture. The world recorded record in Britain was 28t/ha, in the USA it was even 36t/ha on fields that were irrigated [5, 11].

A significant part of the income from the sale of corn grain is due primarily to the high efficiency of the crop, the sown area of which has increased by more than 20-25% over the past five years, and the gross harvest in recent years has reached 35 million tons, which has had a positive effect on the economic efficiency and competitiveness of products on domestic and foreign markets. The expansion of the sown areas of corn for grain and the increase of its productivity are due to the active use of modern hybrids of the intensive type, which have high viability and adaptability to growing conditions. There are many hybrids of domestic and foreign selection on the market [3, 8, 9].

It is known that in certain soil and climatic conditions it is possible to obtain a high yield of corn when using hybrids of different maturity groups to create a harvesting conveyor for the purpose of efficient harvesting and the formation of homogeneous batches of high-quality grain.

The selection of an assortment of hybrids capable of providing high grain productivity of corn to increase the volume of cereal production is of primary importance in the efficiency of the functioning of agricultural enterprises. When choosing hybrids for growing corn for grain, it is advisable to give preference to those that, during the formation of the crop, make the most full use of the soil and climatic conditions of the growing season. The key indicators are the ripeness group, resistance to lodging and major pests and diseases, the ability to form a stable grain yield despite extreme factors [3,5].

Important aspects of innovative methods of managing the production of corn grain are the strengthening of concentration and intensification of production, which is a good basis for the introduction of the latest resource-saving technologies for the production of grain and other products, such as the development of precision agriculture; satellite monitoring of crops; field and yield mapping; management of equipment, etc. [4, 7, 13].

The purpose of the research was to conduct a comparative assessment of the grain productivity of corn hybrids to substantiate the choice of the most efficient ones grown in the conditions of the Cherkasy region and to determine the factors that affect the economic indicators of the farm.

Research materials and methods.

LNZ Group is a Ukrainian vertically-integrated agro-industrial holding specializing in the trade of seed material and plant protection products, the cultivation of grain and industrial crops, animal husbandry and grain trading activities. Created

on the basis of the plant for the production of sowing seeds in the village of Lebedyn. The most valuable hybrids were selected for research. The work uses general economic indicators of the enterprise. Statistical data processing was carried out according to generally accepted methods [12].

Results and their discussion.

Cultivated hybrids are medium-ripened (table). Comparing biological features, we can say that these are hybrids of the intensive type and they have minor differences. The average yield of the studied hybrids over the past 3 years is more than 9.6 t/ha, which is a good result. In favorable years, a result of 15 t/ha was achieved in the hybrid DKS 3441 Max Yield. Noted. That the coefficient of variation in more productive hybrids is greater, which indicates a rather volatile indicator and lower stability.

Table - Production and economic indicators of growing hybrids

Indicator / Hybrid	DKC 3441 Max Yield	DK 315 Brilliant	EXPM 014
FAO	220	310	330
Grain type	tooth-shaped	tooth-shaped	tooth-shaped
Cold resistance	8	7,5	8
Stability and plasticity	9	9	8
Drought resistance	8	7,5	8
Initial growth energy	8	8	9
Resistance to Fusarium stem/cob	8	8	9
Moisture release	9	9	9
Arid conditions	-	55-60	50-60
Unstable hydration	65-70	65-70	60-70
Sufficient hydration	75-80	70-75	70-75
Growing areas	unstable and sufficient hydration	all zones	all zones
Yield, average, tons/ha	100,7	87	101,1
Maximum yield, t/ha	150,1	122,2	145,2
Minimum yield, t/ha	81,2	83,9	75,9
Cv.	35,3	24,5	34,7
Profitability, %			
2019	86,5	81,4	88,3
2020	52,4	55,2	58,1
2021	64,4	60,3	67,6
Average	67,8	65,6	71,3
Cv.	25,5	21,2	21,6

The analysis of the level of profitability showed that, on average, for the studied years, this indicator was not lower than 65%, and in a favorable year, the average for varieties exceeded 88%. The coefficient of variation of this indicator is 22.8% and differed slightly between hybrids.

Having conducted a dispersion analysis of the influence of weather conditions and biological characteristics of the hybrid on the formation of productivity, it was found that the prevailing factor contributing to the formation of high productivity is the characteristics of the hybrid (more than 40%). Growing weather conditions exert an influence on 29%, and the interaction of the above factors - 27% under the conditions of the forest-steppe zone and for the studied hybrids.

Conclusions and suggestions.

Thus, it can be concluded that the productivity of intensive-type corn hybrids in the forest-steppe zone of Ukraine has a significant share of unrealized genetic potential. All hybrids in some years are able to form a yield of more than 12 tons/ha. In favorable years, an average increase in productivity by 20-25% was noted. The level of profitability of growing on average for the studied hybrids is more than 65%, in favorable years - more than 88%. The coefficient of variation of the productivity indicator indicates average stability. As a result of statistical processing, it was found that the primary role in the formation of high productivity is played by the hybrid and favorable weather conditions of vegetation. The obtained data should be taken into account when selecting hybrids in order to intensify the growing technology and obtain the maximum economic effect.

Bibliography:

1. Агробізнес сьогодні. Реж. дост.: <http://www.agro-business.com.ua/>. Дата зверн. 4.05.22).
2. Бородіна О., Прокоп І. На яку модель аграрного сектору має орієнтуватись Україна у стратегічній перспективі?. Дзеркало тижня. 2013 25: 6-7.
3. Подпрятів Г.І., Войцехівський В.І., Кіліан М., Сметанська І.М. та ін. Технології зберігання, переробки та стандартизація сільськогосподарської продукції. К.: ЦІТ Компрінт, 2017: 658.
4. Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. Стан та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. Іннов. економ. 2016. 1-2: 43-47.
5. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва. Агроінком. 2012. 10-12: С. 51-54.
6. Ткачук В.В. Формування передумов розвитку галузі рослинництва Хмельницької області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. 21:500-503.
7. Шалений В.А. Забезпечення національної харчової безпеки як головний чинник розбудови державності. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості: мат. наук.-практ. конф. (25.09.14 р., Одеса): Фенікс. 2014: 27-29.
8. Шестаков Р.Б., Ловчикова Е.И. Инвестиционный акселератор сельскохозяйственного производства. Экономика региона. 2019. 15: 908-923.
9. Шпикуляк О.Г., Воскобойнік Ю.Г., Саблук Р.П., Овсянніков О.В. Формування і розвиток ринку зерна в Україні. К.: ННЦ ІАЕ, 2008: 190.
10. Фраєр О.В. Тенденції в рослинництві та сталий розвиток сільського господарства в Україні – можливості для гармонізації. Економіка АПК. 2018. 10: 117-125.
11. Цимбаліста Н.А. Комплексний розвиток сільських територій і продовольча безпека України. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості: мат. наук.-практ. конф. (25.09.14 р., Одеса): Фенікс. 2014: 168-171.
12. France J., Thornley J.H.M. Mathematical models in agriculture. London: Butterworths, 1984: 335.

© Voitsekhivskiy V., Rak O., Shysh A., Denisyuk V., Muliarchuk O., Smetanska I., Tagantsova M., Svinarchuk O., Tkachuk V., Matviienko A.

УДК 378.013

**THE CHOICE OF PHYSICAL CULTURE AND HEALTH ACTIVITIES
FUTURE PHYSICAL THERAPISTS****ВИБІР ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ****Nazaruk V.L. / Назарук В.Л.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2833-3072

*Ternopil National Medical University, Ternopil, Maidan Voli, 1, 46001**Тернопільський національний медичний університет, Тернопіль, Майдан Волі, 1, 46001*

Анотація. Сучасні дослідження свідчать про те, що стан індивідуального здоров'я студентської молоді є досить низьким, а їх загальна та спеціально організована рухова активність (РА) – недостатньою. Причини цього явища є найрізноманітніші, а саме: постійне збільшення навчального навантаження у закладах вищої освіти, дорога вартість сучасних оздоровчих та фітнес послуг, недостатня кількість різних форм оздоровчо-рухової активності для студентської молоді. Слід також зазначити, що традиційні форми занять спеціально організованої рухової активності не сприяють зацікавленості студентів до процесу фізкультурно-оздоровчої діяльності, що передбачає здобуття відповідного комплексу знань, вмінь та навичок. Відсутність достатньої кількості наукових праць, спрямованих на зіставлення пріоритетів у виборі фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів, зокрема медичного профілю, зумовила вибір теми дослідження.

Ключові слова: фізичне виховання, рухова активність фізкультурно-оздоровча діяльність, майбутні фізичні терапевти, види масового спорту.

Вступ.

Необхідність оздоровчої спрямованості фізичного виховання в умовах навчання у вищому медичному навчальному закладі викликана ситуацією, що склалася зі станом здоров'я населення України. За рекомендаціями ВООЗ, для підтримки оптимальної життєдіяльності студентів є необхідність в щоденній фізичній активності помірної та високої інтенсивності мінімум 60 хвилин на добу [2, с. 134; 4, с. 401]. Однак, спостереження за руховою активністю студентів із 105 країн свідчать про те, що близько 80 % не досягають рекомендованого рівня. Не випадково сьогодні в документах ВООЗ заходи по підвищенню рухової активності населення Європи визнаються в якості одного із найбільш економічно ефективних підходів охорони здоров'я населення. При цьому в інформаційному бюлетені з фізичної активності для держав-членів Європейського союзу в Європейському регіоні ВООЗ (2018) визначено орієнтири популяризації фізичної активності серед молоді в галузі освіти. В умовах розбудови національної системи фізичного виховання важливого значення набуває врахування інтересів студентів щодо свідомого вибору фізкультурно-оздоровчої діяльності [1, 3, 5, 6].

Основний текст.

На початку лютого 2021-2022 навчального року нами було проведено письмове опитування студентів спрямоване на визначення їх пріоритетів стосовно видів рухової активності, які проводяться в Тернопільському національному медичному університеті. Запитання письмового опитування

звучало наступним чином: «Якими видами фізкультурно-оздоровчої діяльності та масового спорту ви хотіли би займатися на практичних заняттях з дисципліни «Види оздоровчо-рухової активності»? У опитуванні взяли участь студенти 4 курсу медичного факультету, спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», всього 46 студентів з них 24 хлопці та 22 дівчини. В ході нашого дослідження ми використовували такі методи: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, інтерв'ювання, анкетування, методи математичної статистики.

Результати анкетування засвідчили, що у студентів хлопців найбільш популярними видами масового спорту є такі командні та спортивні ігри, як Волейбол (27,3%), Футбол (23,3%) та Баскетбол (9,6%). Значно меншою популярністю у хлопців користуються індивідуальні спортивні ігри Настільний теніс (13,6%), Теніс (4,1%) та Бадмінтон (1,4%) (рисунок 1). Серед індивідуальних видів масового спорту найбільшої популярності у майбутніх фізичних терапевтів хлопців користуються Важка атлетика (6,9%), Плавання (5,5%), Легка атлетика (2,7%) та Гімнастика (1,4%) (рисунок 1).

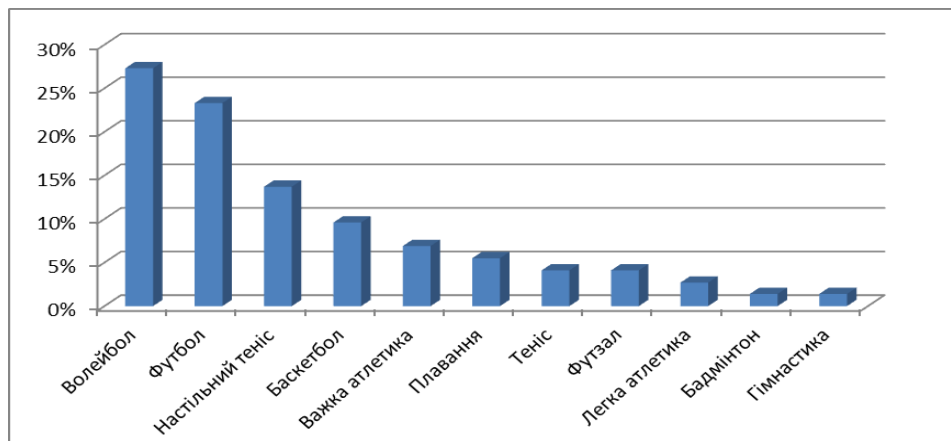

Рисунок 1 Пріоритети у виборі РА фізичних терапевтів (хлопці)

Авторська розробка

За результатами опитування майбутніх фізичних терапевтів дівчат ми отримали дещо інші результати: найбільш популярними видами масового спорту є такі командні та індивідуальні спортивні ігри як Волейбол (27,3%), Теніс (12,3%), Баскетбол (10,8%), Футбол (6,2%), Бадмінтон (4,6%). Що стосується вибору студентками індивідуальних видів, ми отримали наступні результати Гімнастика (12,3%), Плавання (10,8%), Черлідінг (6,2%), Фітнес (3,1%), Балет (3,1%), Легка атлетика (1,5%), Шашки (1,5%) (рисунок 2).

Наведені результати свідчать, що такі види масового спорту як Волейбол, Баскетбол, Футбол, Бадмінтон, Теніс та Настільний теніс є в пріоритеті як у хлопців так і у дівчат. Тому їх елементи та різноманітні ігри за спрощеними правилами слід активно використовувати на заняттях з Фізичного виховання. Такі індивідуальні види масового спорту та їх елементи як Легка атлетика, Гімнастика та Плавання, також слід активно використовувати на заняттях з Фізичного виховання, адже вони користуються популярністю як у хлопців так і у дівчат.

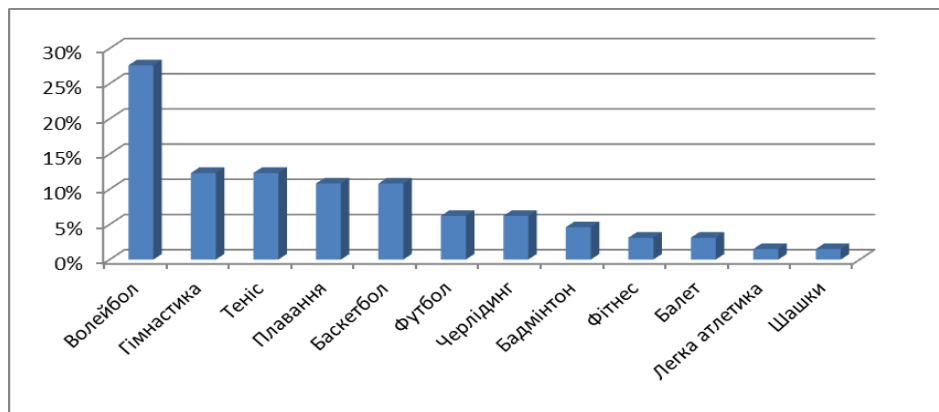

Рисунок 2 Пріоритети у виборі РА майбутніх терапевтів (дівчата)

Авторська розробка

Слід зазначити, що у відповідях студентів були види масового спорту, які обрали лише хлопці – це Важка атлетика (6,9%), та лише дівчата – це Черлідінг (6,2%), Фітнес (3,1%) та Балет (3,1%).

Для покращення процесу фізичного виховання вважаємо за необхідне (коли є така можливість згідно розкладу занять) ділити дві академічні групи на хлопців і дівчат та проводити заняття з дисципліни «Фізичне виховання» з урахуванням гендерних інтересів студентів. Враховуючи сучасні виклики, які стоять перед нашою державою (незадовільний стан здоров'я студентської молоді, поширення захворюваності на Covid-19, продовження війни) вважаємо за необхідне на заняттях з фізичного виховання більше часу приділяти таким аспектам: більшу частину занять проводити на свіжому повітрі (стадіони, парки, сквери, лісосмути); виконання фізичних вправ з правильним диханням та вивчення на заняттях з «Фізичного виховання» різноманітних оздоровчих дихальних методик; збільшення рухової активності аеробного характеру (оздоровча ходьба, скандинавська ходьба, кросовий біг, оздоровче плавання, спортивні та рухливі ігри); збільшити частку професійно-прикладної фізичної підготовки студентів (загально-розвиваючі вправи з предметами і без, пілатес, стрейчинг, йога, гімнастика) та ін.; збільшити частку військово-прикладної фізичної підготовки (кросовий біг, подолання смуги перешкод, лазіння, метання, транспортування потерпілого).

Висновки. Популярність командних спортивних ігор серед студентів хлопців пояснюється високою їх емоційністю, чудовим засобом фізичного розвитку та соціалізації особистості. Вибір індивідуальних видів масового спорту студенти пояснювали тим, що вони мають значний вплив на їх фізичний розвиток, фізичну підготовку та гармонійний розвиток будови тіла. Для покращення процесу фізичного виховання студентів, вважаємо за необхідне враховувати інтереси студентів щодо вибору спеціально організованої рухової активності. Беручи до уваги сучасні вимоги до підготовки фахівця з фізичної терапії та відповіді студентів, вважаємо за необхідне введення в програму підготовки студентів 3 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» дисципліни «Оздоровчо-реабілітаційне плавання». Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні домінуючих мотивів до занять спеціально організованої рухової активності та причини, які заважають це зробити.

Література:

1. Апанасенко Г. Л., Попова Л. А., Магльований А. В. Санологія (медичні аспекти валеології): підручник для лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти. Львів, ПП «Кварт», 2011. 303 с.
2. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с.
3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. / Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; [за ред. Т. Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., перерол. та доп.]. – К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т.2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.
4. Мосейчук Ю. Ю. // Формування мотиваційних потреб студентської молоді до фізкультурної діяльності / Ю. Ю. Мосейчук // Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: Фізична культура і спорт / [за ред. Г. М. Арзютова]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 400-403.
5. Ткачук О. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2019. 274 с.
6. Хомич А. В. Методика програмування індивідуальних фізкультурно-оздоровчих занять студентів у позааудиторній роботі вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я). Луцьк, 2016. 205 с.

Abstract. Recent research shows that the state of students' health worsens and their physical activity is insufficient. The reasons for this phenomenon are various: constant increase in academic workload, insufficient number of Physical Education classes included in the curriculum, high cost of modern fitness services, etc. In addition, the traditional form of Physical Education lessons does not contribute to the students' growth of interest in the process of physical culture and health activities, which involves the acquisition of an appropriate set of knowledge, skills and abilities. The survey was conducted in the form of a questionnaire. Students were supposed to give a single answer to a question. The survey was conducted in February in 2021–2022 academic year at I. Horbachevsky Ternopil National Medical University. The survey encompassed 46 4th year Ukrainian students of medical faculty, specialty "Physical Therapy, Ergotherapy". In the course of our research we used the following methods: analysis of scientific and methodological literature, pedagogical observation, interviews, questionnaires, methods of mathematical statistics. The analysis of students' answers allowed to single out certain tendencies and characteristic features of their sports interests. The study concluded that to improve the process of students' physical education their interests should be taken into account, in particular through the introduction of the course "Health and Rehabilitation Swimming" for the 3rd year students of the specialty "Physical Therapy, Ergotherapy".

Key words: physical education, physical activity, physical culture and health-recreation activity, future physical therapists, kinds of popular sports.

Стаття відправлена: 16.09.2022 р.

© Назарук В.Л.

УДК 378.014

**STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL FOR THE FORMATION OF
PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE
FIELD OF ENERGY SAVING AND ENERGY-SAVING TECHNOLOGIES
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА
ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Anisimov N.V. / Анісімов М.В.*d.p.s., prof. / д.п.н., проф.*

ORCID 0000-0001-7159-3032

*Flight Academy National Aviation University,**Kropyvnytskyi, st. Dobrovolsky 1, 25005**Льотна академія Національного авіаційного університету,**Кропивницький, Добровольського 1, 25005***Bagriy A.V. / Багрій Г.В.***postgraduate / аспірантка*

ORCID: 0000-0002-3807-1619

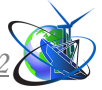
*Льотна академія Національного авіаційного університету,**Кропивницький, Добровольського 1, 25005*

Анотація. У статті подано обґрунтування структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій. Проаналізовані поняття «модель», «моделювання». Виділено основні компоненти (блоки) моделі. Умови та етапи формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій. Виконаний поетапний аналіз представленої структурно-функціональної моделі та внесена пропозиція щодо експериментальної перевірки результативності.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, компетентність, компетенція, модель, моделювання, компонент

Вступ. Завдання забезпечення енергетичної незалежності України знаходиться як у сфері інженерної освіти, так й у сфері педагогічної освіти. Враховуючи те, що майбутні фахівці будь-якої галузі діяльності повинні характеризуватися наявністю енергозберігаючого світогляду та сформованістю відповідної компетентності, доцільною є підготовка майбутніх фахівців в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій. Виконання завдання навчання майбутніх фахівців з енергозберігаючим світоглядом вимагає відповідного наукового і навчально-методичного забезпечення з урахуванням багатопрофільності їхньої підготовки, оскільки проблеми енерго- і ресурсозбереження є актуальними для всіх, без винятків, галузей господарської діяльності – від освіти до промисловості і побуту. Тому підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій та розроблення і впровадження відповідної методики навчання майбутніх має актуальне значення.

Основний текст У контексті нашого дослідження основою проектування моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері

енергозбереження та енергозберігаючих технологій стали системний, компетентнісний, контекстний, діяльнісний та особистісно-орієнтований концептуальні підходи, за якими модель та її компоненти є об'єктами системними.

З системним підходом до об'єкта дослідження тісно пов'язаний метод моделювання. Дослідник Л.А. Мартинець [1] зазначає, що «моделювання широко використовується як засіб експериментального дослідження. Специфіка експерименту полягає в тому, що він виражає активне відношення людини до дійсності. Хоч будь-який експеримент включає спостереження як необхідну стадію дослідження, однак експеримент, окрім спостереження, містить таку суттєву для практики ознаку, як активне втручання в перебіг процесу, який вивчається». Таким чином, моделювання дозволяє глибше проникнути в сутність об'єкта дослідження, глибше його пізнати.

Основною складовою методу моделювання є «модель». Аналізуючи наукову літературу з проблеми моделювання хочеться зазначити, що кожен дослідник наводить своє трактування терміну «модель», але усі вони не суперечать, а лише взаємодоповнюють одне одну з різних позицій. Найбільш влучними на нашу думку, є визначення А. Новікова: «модель – це образ певної системи»[2] та В.А. Штоффа: «Модель - це подумки уявлена або матеріально реалізована система, яка, відбиваючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт»[3].

Модель – це відображення в схемі, формулі, візріці тощо характерних ознак об'єкта, який досліджується. Вона є спрощеною конкретною життєвою (управлінською) ситуацією, іншими словами, у моделях певним чином відображаються реальні події, обставини, тощо[1].

Важливим етапом процесу моделювання є визначення структурних складових моделі. Тож перш за все, ми проаналізуємо структуру моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій.

Розроблена модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій відзначається єдністю її складових: мети, концептуальних підходів, педагогічних принципів, педагогічних умов, форм та засобів організації навчання, методів діагностування та результатів, а її динамічність полягає в постійній зміні, вдосконаленні, оновленні змісту, форм, методів та засобів підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Метою розроблення моделі є схематичне відтворення, теоретичне обґрунтування структури об'єкта дослідження, яка відображає зв'язки між компонентами процесу, регламентує поступовий процес досягнення кінцевої мети.

У нашому дослідженні в якості об'єкта дослідження виступає професійна підготовка майбутніх фахівців технічних спеціальностей у сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій.

Предмет дослідження – експериментальна методика формування

професійної компетентності майбутніх фахівців в сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій.

Процес розроблення моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей в сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій має включати в себе наступну послідовність робіт: з'ясувати загальну структуру, компоненти моделі, сформулювати мету та завдання, визначити структуру і зміст кожного компонента моделі. Результат виконання зазначеної послідовності можна представити у вигляді структурно-функціональної моделі – рисунок 1.

Компонентами моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей в сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій, на нашу думку, повинні бути наступні блоки: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та оцінювально-результативний. Реалізація даних складових здійснюється у комплексі в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей в сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій.

З метою отримання загального розуміння про значення та змістовність кожного з трьох блоків, їх взаємозв'язок, реалізуємо поетапний аналіз представленої структурно-функціональної моделі.

Методологічно-цільовий блок орієнтований на опис теоретичних основ формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій. В межах цього блоку нами виділяється мета, що полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій, в перевірці дослідницьким шляхом результативність їх реалізації в освітньому процесі.

Визначена мета повинна конкретизуватися за допомогою соціального замовлення, з урахуванням вимог сучасних роботодавців, відображених в освітніх стандартах.

Завданнями процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій є: організація освітньої діяльності, яка сприяє формуванню та розвитку професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців.

Методологічно-цільовий блок розкриває концептуальні підходи (системний, компетентнісний, інтегративний, особистісно-діяльнісний), що знаходяться у взаємозв'язку та визначають сукупність педагогічних принципів організації освітнього процесу, направлено на формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій: орієнтованість на розвиток особистості майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій; забезпечення органічної єдності теоретичної і практичної підготовки; застосування інноваційних технологій навчання; активності та творчої самостійності майбутніх фахівців індивідуалізація навчання, формування пізнавальної активності майбутніх фахівців, шляхом залучення до позааудиторної діяльності.

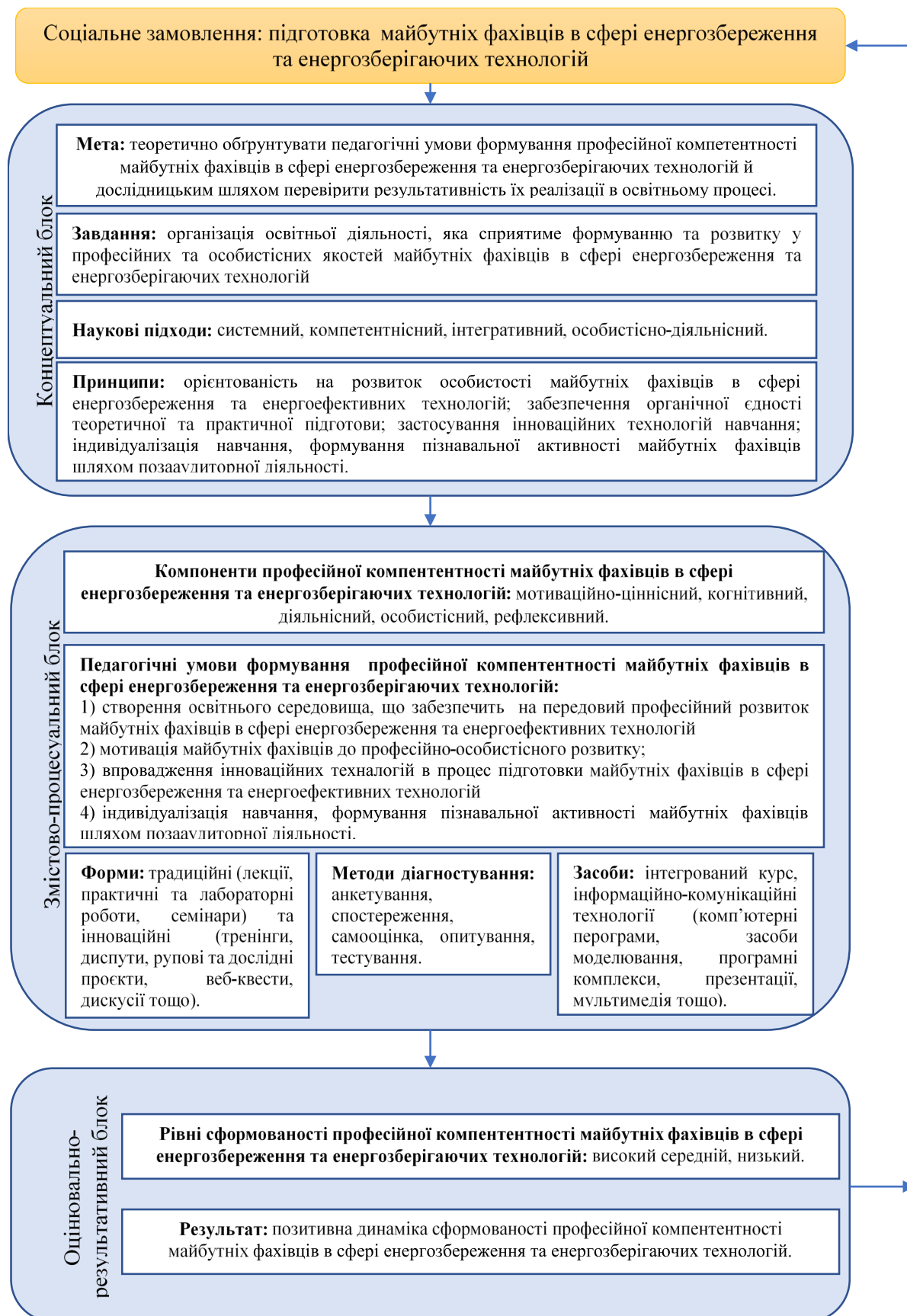
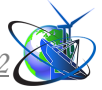

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій

Змістово-процесуальний блок дозволяє наочно уявити запропоноване нами змістове наповнення поняття «професійна компетентність» через розкриття змісту кожного з її компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісного та рефлексивного); представлено визначені та обґрунтовані педагогічні умови, форми та засоби процесу формування конкурентоспроможності майбутніх професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій. Перелік педагогічних умов, які сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій, визначено методом експертної оцінки.

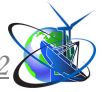
Серед засобів, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій акцентуємо увагу на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерних програм та комплексів, наочних посібників, відеофільмів, презентацій, мультимедії. Серед форм виділяємо традиційні (лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття) та інноваційні (тренінги, проблемні лекції, диспути, проєктний метод, веб-квести, ділові ігри, ситуативні завдання).

При виборі методів діагностування звертаємо увагу на анкетування, самооцінку та самоаналіз, опитування, тестування, контроль результатів навчання. Поєднання зазначених методів, форм і засобів, на нашу думку, і дозволить досягти результату: підвищити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій.

Зауважимо, що методологічно-цільовий та змістово-процесуальний блоки моделі не підлягали оцінюванню. Для оцінювання результативності процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій в розробленій нами моделі призначений оцінювально-результативний блок, в якому визначено рівні для оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій та сформульовано результат, на досягнення якого спрямований процес.

Оцінювання результативності моделі здійснювалося шляхом аналізу динаміки сформованості кожного компонента, а отже і самої конкурентоспроможності. Оцінювання кожного компонента було реалізовано за допомогою комплексу діагностичних методик.

Висновки. Модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій включає ті компоненти, формування яких можна відслідковувати та регулювати. Сутнісна характеристика кожного із компонентів дозволяє відтворити взаємозв'язок між ними, визначити функцію кожного компонента в процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій. Наступним кроком є експериментальна перевірка результативності моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі енергозбереження та енергозберігаючих технологій

Література:

1. Мартинець Л.А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доповн. та переробл. / Л.А. Мартинець. – Д.: Вінниця ДонНУ, 2015. – 102с.
- 2 Новиков А.М. Методология научного исследования: учеб-метод. пособ./ А.М. Новиков, Д.А. Новиков. М.: Либроком, 2010. – 280 с.
- 3 Штофф В.А. Моделирование и философия. – М.-Л.: Наука, 1966. – 301 с

Abstract. *The article presents the substantiation of the structural-functional model for the formation of professional competence of future specialists in the field of energy saving and energy-saving technologies. The concepts of "model", "modeling" are analyzed. The main components (blocks) of the model, conditions and stages of formation of professional competence of future specialists in the field of energy saving and energy saving technologies are identified.*

The developed model for the formation of professional competence of future specialists in the field of energy saving and energy saving technologies is distinguished by the unity of its components: goals, conceptual approaches, pedagogical principles, pedagogical conditions, forms and means of organizing training, diagnostic methods and results, and its dynamism lies in constant change, improvement, updating the content, forms, methods and means of training future information technology specialists.

The process of developing a model for the formation of professional competence of future specialists in technical specialties in the field of energy saving and energy-saving technologies includes the following sequence of work: the general structure and components of the model are clarified, the goal and objectives are formulated, the structure and content of each component of the model are determined.

A phased analysis of the presented structural-functional model was carried out and a proposal was made for experimental verification of effectiveness.

Key words: *structural-functional model, competence, competence, model, modeling, component.*

Стаття відправлена: 28.09.2022 р.

УДК 378.014.67:159.923.2-057.875

THE ROLE OF STUDENT SELF-GOVERNMENT IN THE SELF-FULFILLMENT OF STUDENTS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Bialyk O.V. / Бялик О.В.

d.ped.s., prof. / д.пед.н., проф.

ORCID: 0000-0001-8200-6358

Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University, Uman, 2 Sadova st., 20300

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова, 2, 20300

Анотація. В статті проаналізовано роль студентського самоврядування у самореалізації студентів закладу вищої освіти, що полягає в розкритті всіх аспектів життєдіяльності особистості, наданні можливостей розвивати здібності, здійснювати життєві плани, розкривати потреби, підвищує ініціативність, активність, самостійність у забезпеченні дозвілєвої діяльності, створює умови для розвитку та самореалізації особистості. Проаналізовано напрями організаційної роботи студентського самоврядування: науково-дослідний, культурно-масовий, спортивно-оздоровчий, інформаційний та ін.

Ключові слова: заклад вищої освіти, самореалізація студентів, студентське самоврядування.

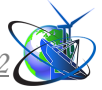
Вступ.

Зміни, що відбуваються в соціально-економічному, політичному житті суспільства, вимагають від особистості активності, здатності до самопізнання, самовираження, самоствердження, уміння оптимально реалізувати особистісний потенціал у різних сферах діяльності для підвищення якості життя, позитивних змін у суспільстві та навколишньому світі. А важливою умовою формування конкурентоспроможної особистості, здатної до життя в мобільному середовищі є її самореалізація.

Основний текст.

Ефективним шляхом самореалізації студентів ЗВО є активізація діяльності органів студентського самоврядування ЗВО, який як орган забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються в ЗВО, участь в управлінні закладом, сприяє удосконаленню навчальної, наукової діяльності, організовує студентські гуртки, товариства, об'єднання, клуби за інтересами, створює відповідні умови для проживання і відпочинку студентів [2].

Науковці переконують, що студентське самоврядування – потужний чинник демократизації сучасної вищої школи, що сприяє вихованню в студентів лідерських якостей, формуванню громадянської свідомості, активної життєвої позиції [1, с. 401]; форма організації студентського життя, колективу, яка забезпечує розвиток самостійності студентів у прийнятті та реалізації рішень для досягнення суспільно й особистісно значущих цілей, сприяє задоволенню молодіжних потреб, реалізації студентських інтересів, є середовищем спілкування і взаємодії молоді [3].

На наше переконання, студентське самоврядування – самостійний громадський орган, який співпрацює з усіма відділами закладу вищої освіти, сприяє захисту прав та інтересів студентської молоді.

Головна мета діяльності органів студентського самоврядування полягає передусім у створенні умов для самореалізації молоді в інтересах особистості, суспільства і держави.

Загалом, студентське самоврядування відіграє важливу роль у житті особистості, розкриває всі аспекти її життєдіяльності, надає можливість їй розвивати здібності, здійснювати життєві плани, розкривати потреби, підвищує ініціативність, активність, самостійність у забезпеченні дозвілєвої діяльності та створює умови для розвитку та самореалізації особистості.

Визначаючи роль студентського самоврядування в самореалізації особистості, варто схарактеризувати його особливості, як-от: автономність (передбачає відносну незалежність у визначенні цілей і завдань діяльності колективу, розробці провідних напрямів, роботи самостійність у виборі мотивації діяльності, засобів досягнення, форми реалізації); ієрархічність (підпорядкованість діяльності органів студентського самоврядування, створення на кожному ієрархічному рівні (група – курс – факультет – ЗВО) відповідних органів студентського самоврядування; громадських студентських формувань, установлення між ними взаємозв'язків, розподіл повноважень, відповідальності тощо); зв'язок із зовнішнім соціальним середовищем (налагодження соціального партнерства з громадськими організаціями, державними установами, органами місцевого самоврядування тощо); самодіяльність (творча активність у здійсненні управлінських функцій, наявність певних повноважень); цілеспрямованість (здатність ставити цілі власної діяльності, узгоджувати їх із ключовими цілями закладу освіти, державної молодіжної політики) [4, с. 19].

Окреслені особливості найбільш повно відображають значення органів студентського самоврядування в самореалізації особистості.

Студентське самоврядування є вагомою частиною студентського життя, діяльність якого здійснюється через низку функцій, визначених Положенням про студентське самоврядування, як-от: захист і представництво прав та інтересів осіб, які навчаються; сприяння громадській, соціальній та професійній самореалізації осіб, які навчаються, залучення осіб, які навчаються, до творчої та науково-дослідної роботи; співробітництво та обмін досвідом роботи зі студентами інших ЗВО і молодіжними організаціями, зокрема із зарубіжними і міжнародними; проведення організаційних, наукових, культурно-масових, спортивних, оздоровчих та інших заходів; прийняття актів, що регламентують організацію та діяльність студентського самоврядування у ЗВО; надання пропозицій щодо підвищення якості освіти з урахуванням наукових та професійних інтересів осіб, які навчаються; діяльність, спрямована на підвищення свідомості студентів, їхньої вимогливості до рівня своїх знань, виховання патріотизму; укріплення зв'язків між закладами вищої освіти, міжрегіональних, загальнодержавних та міжнародних контактів; інформування студентів про рішення адміністрації, що стосуються студентів; забезпечення

інформаційної, правової, психологічної допомоги студентам (спільно з відповідними службами) [2].

Перераховані вище функції забезпечують здійснення різноманітних заходів, спрямованих на формування особистості студентів, розкриття та реалізацію їхніх потреб, цілей, інтересів, уподобань.

Отже, діяльність органів студентського самоврядування спрямована на вдосконалення освітнього процесу, поліпшення навчання, виховання духовності й культури студентів, зростання в студентській молоді соціальної активності та відповідальності за доручену справу.

Організаційна робота студентського самоврядування здійснюється за такими напрямками: науково-дослідний (виявлення обдарованих студентів, ефективна організація наукової діяльності студентів; координація діяльності студентського наукового товариства організація та проведення конференцій, круглих столів), культурно-масовий (організація і проведення культурно-масових заходів; збереження, розповсюдження і використання культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ; підтримка діяльності студентських творчих колективів), спортивно-оздоровчий (організація роботи спортивних секцій, гуртків; участь в організації змагань і товариських зустрічей з різних видів спорту) та інформаційний (забезпечення організації та функціонування інформаційного простору в ЗВО; висвітлення найбільш значущих заходів у житті студентського співтовариства).

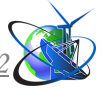
Саме такі напрями діяльності студентського самоврядування забезпечують розвиток громадянської позиції, самостійності, відповідальності та творчої ініціативи.

Реалізація перерахованих вище напрямів діяльності студентського самоврядування сприятиме вихованню духовної, моральної, трудової, громадянської культури студентів закладів вищої освіти.

Безперечно, актив студентського самоврядування ЗВО – це цілеспрямований орган, об'єднання лідерів молодіжного колективу, який гуртує навколо себе творчих, неординарних особистостей, прагне вирішувати різноманітні проблеми молоді, допомагає особистості виявляти інтереси, здібності, створює умови для досягнення особистого успіху, реалізації творчого потенціалу.

Особливого значення організація студентського самоврядування набуває саме в дозвіллевій діяльності, адже участь у таких заходах формує в особистості ініціативність, відповідальність і самостійність, розвиває лідерські та управлінські якості, позитивне ставлення до самого себе як активного та відповідального суб'єкта, розширює можливості участі у заходах.

Проводячи культурно-масові заходи, члени студентського самоврядування повинні ставити за мету не лише сформувані інтерес до споживання, а й розвивати самостійну творчу діяльність та спілкування. Спілкування сьогодні є актуальною та важливою потребою, яку, на нашу думку, задовольняє самоврядування. Під час організації та проведення різноманітних заходів особистість матиме можливість висловлювати власні думки, міркування, порівнювати власні інтереси з бажаннями інших, установлювати взаємини з

членами колективу. Після закінчення заходу оргкомітет, підбиваючи підсумки його проведення, аналізуватиме участь кожного студента, об'єктивно оцінюючи його роботу. Успішна участь у дозвілєвій діяльності дає можливість учаснику отримати додатковий стимул удосконалення творчих здібностей особистості, а позитивна оцінка стимулює студентів на подальшу самореалізацію в цьому виді діяльності.

Організовуючи культурно-масові заходи, студентське самоврядування призначатиме оргкомітет, який, у свою чергу, розподілятиме між студентами завдання, як-от: виготовлення афіш, розробка сценарію, підготовка творчих завдань; організація репетицій; оформлення актової зали; організація та проведення заходу; робота «інформаційної групи», підбиття підсумків, нагородження активних учасників. Виконання цих завдань формують у молоді самостійність, ініціативність, відповідальність, активність, орієнтацію на досягнення успіху, прагнення до задоволення власних потреб, інтересів, уподобань студентів.

Студентське самоврядування є ініціатором залучення молоді до активної участі в проведенні благодійних акцій, творчих вечорів. Так, проведення акції «Ярмарок ідей» надало можливість кожному члену студентського самоврядування подати цікаві пропозиції, щодо змісту, форм та методів удосконалення дозвілєвої діяльності, спрямованої на самореалізацію студентської молоді.

Розвиток індивідуальних здібностей особистості, забезпечення умов її самореалізації є пріоритетним напрямом виховної роботи. Для визначення обдарувань, здібностей, нахилів і досягнень кожної особистості студентське самоврядування організовує низку заходів: «Наші таланти», виступи-презентації студентів-першокурсників, фестиваль «Світ моїх захоплень». У процесі дозвілєвої діяльності студентське самоврядування є організатором виявлення та реалізації творчих здібностей особистості.

Отже, активізація роботи органів студентського самоврядування в дозвілєвій діяльності з метою підвищення рівня самореалізації особистості забезпечувалася розв'язанням таких завдань: визначення напрямів дозвілєвої діяльності з урахуванням потреб, інтересів студентів; реалізація сутнісних сил студентів, їхніх потреб, здібностей та інтересів у різних сферах і формах дозвілєвої діяльності; розвиток творчої ініціативи студентів, їхньої відповідальності і громадянської позиції, самостійності і соціальної активності; підвищення рівня свідомості студентів та їх вимогливості до власних знань, умінь і здібностей; упровадження сучасних, інноваційних форм дозвілєвої діяльності та залучення якомога більшої кількості студентів до різних видів дозвілля.

Активізують діяльність органів студентського самоврядування заходи інноваційного змісту, зокрема інтерактивне спілкування на студентських конференціях, де обговорюють проблеми організації студентського дозвілля, творчі ідеї, розробляють оновлений зміст дозвілєвої діяльності з урахуванням швидкого розвитку інформаційного суспільства, комп'ютерних технологій тощо.

Висновки.

Студентське самоврядування як осередок демократичних засад в закладах вищої освіти забезпечує практичне втілення ідеї «свободи вибору» для всіх його учасників, що дає можливість обрати ту форму дозвілля, яка максимально задовольняє актуальні особистісні потреби.

Література:

1. Кращенко Ю. П. Студентське самоврядування в освітньо-виховному середовищі вищої школи України та зарубіжжя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pedagogika.at.ua/publ/1-1-0-80>
2. Про вищу освіту: Закон України № 2443-VIII від 22.05.2018. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 33, ст. 250. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації вищої школи / уклад.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін.; відп. ред. М. Ф. Степко. Київ: Освіта України, 2005. 49 с.
4. Шеїна Л. О. Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді: автореф. дис. канд. пед. наук: 13. 00.05. Луганськ, 2010. 22 с.

References:

1. Krashchenko Yu. P. Studentske samovriadiuvannia v osvitno-vykhovnomu seredovyshchi vyshchoi shkoly Ukrainy ta zarubizhzhia. URL: <http://pedagogika.at.ua/publ/1-1-0-80> [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy (2018) № 2443-VIII vid 22.05.2018. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). № 33, st. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
3. Studentske samovriadiuvannia yak nevidiemna skladova demokratyzatsii vyshchoi shkoly (2005) / uklad.: M. F. Stepko, Ya. Ya. Boliubash ta in.; vidp. red. M. F. Stepko. Kyiv: Osvita Ukrainy. 49 s. [in Ukrainian].
4. Sheina L. O. (2010) Studentske samovriadiuvannia yak zasib sotsializatsii molodi: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13. 00.05. Luhansk. 22 s. [in Ukrainian].

Abstract. The article analyzes the role of student self-government in the self-realization of students of a higher education institution, which consists in revealing all aspects of an individual's life, providing opportunities to develop abilities, implement life plans, reveal needs, increases initiative, activity, independence in providing leisure activities, creates conditions for development and self-realization of the individual. The areas of organizational work of student self-government were analyzed: research, cultural and mass, sports and recreation, informational, etc.

Key words: institution of higher education, self-realization of students, student self-government.

Стаття відправлена: 03.10.2022 р.

© Бялик О.В.

УДК 379.8:159.932.2-057.875

PERSPECTIVES OF SELF-FULFILLMENT OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF LEISURE ACTIVITIES

ПЕРСПЕКТИВИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Zhitnuhina K.P. / Житнухіна К.П.

с.ped.s., senior teacher / к.пед.н., старший викладач.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2 Sadova st., 20300

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова, 2, 20300

Анотація. В статті проаналізовано перспективи самореалізації студентів закладів вищої освіти, що передбачають створення дозвіллевого середовища, що відповідало б інтересам, потребам, уподобанням студента ЗВО; активізація діяльності органів студентського самоврядування; використання Інтернет-ресурсів для забезпечення самореалізації студентів у дозвіллевій діяльності.

Для ефективної самореалізації особистості визначено напрями функціонування дозвіллевого середовища: розширення діяльності клубів, студій, гуртків, які відповідали інтересам, потребам студентської молоді (інтелектуалів, поетів, художників, театралів, гумористів, туристів, любителів тварин, аматорів); інтеграція освітньої та дозвіллевої діяльності; упровадження інноваційних технологій дозвіллевої діяльності; оптимальне використання спортивних, туристичних комплексів, комп'ютерних класів, читального залу, мистецького центру, центру народознавства, народних ремесел, музеїв; створення розважальних програм (танцювальних, комп'ютерних, аніматорських); проведення традиційних свят, флешмобів, ток-шоу.

Ключові слова: заклад вищої освіти, проектування виховного простору, виховний простір, інноваційна діяльність.

Вступ.

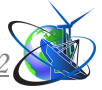
Орієнтація українського суспільства на поглиблення гуманізації, демократизації, підвищення значущості громадянської культури й морального оздоровлення посилює вимоги до різних соціальних інституцій, зокрема освітніх, у створенні умов для самореалізації особистості в інформаційному світовому просторі.

У сучасних умовах зростає соціальний запит на людину з креативним мисленням, здатну до швидкої адаптації в умовах технічного прогресу, гнучкості в розв'язанні життєвих проблем, продукуванні ідей інноваційної спрямованості, переорієнтації власного мислення на усвідомлення нових вимог у життєвому самовизначенні.

Мета статті – визначити перспективи самореалізації студентів закладів вищої освіти в процесі дозвіллевої діяльності в сучасних умовах.

Основний текст.

Даний аспект проблеми є досить актуальним, тому вважаємо за доцільне передбачити перспективи, що забезпечували б самореалізацію студентської молоді в процесі дозвіллевої діяльності, які сприятимуть, як на нашу думку, підвищенню рівня їх самореалізації у дозвіллі, насамперед:

- створення дозвілєвого середовища, що відповідало б інтересам, потребам, уподобанням студента ЗВО;
- активізація діяльності органів студентського самоврядування;
- використання Інтернет-ресурсів для забезпечення самореалізації студентів у дозвілєвій діяльності.

Щодо створення дозвілєвого середовища, то слід зауважити, що реформування вітчизняної освіти, насамперед, спрямоване на розвиток цілісної особистості, здатної до критичного, креативного мислення, інноваційної діяльності з активною життєвою й громадянською позицією саме в межах такого середовища, яке може забезпечити реалізацію потреби, формування цінностей, набуття компетентностей для життя.

Зауважимо, що дозвілєве середовище має предметно-просторовий компонент: мистецтво інтер'єру, виставкове та музейне мистецтво, мистецтво ансамблю, мистецтво свят, карнавальне мистецтво, різні святкові заходи тощо. До спеціалізованих утворень зараховуємо пластичні, народні, оформлювальні мистецтва: декоративну, прикладну творчість, народні й художні промисли та ремесла. Важливими у структурі дозвілєвого середовища є активність особистості, вияв її здібностей, розвиток потенційних можливостей тощо.

Як зауважує В. Бочелюк, особистість активно переживає й оцінює довкілля, виробляє до нього емоційне ставлення, зберігає в пам'яті образи, наділяє різними асоціаціями і символами. Людина сприймає оточення, у якому перебуває і з яким взаємодіє, у нерозривності зв'язків усієї цілісності культурно-дозвілєвого середовища як системи. Якщо людина зосередить увагу на предметі мистецтва для того, щоб його оцінити, то вона свідомо, підсвідомо або несвідомо сприймає його в системі зв'язків з іншими предметами, дією, часом, який розгортається в культурно-дозвілєвому середовищі [2].

Ураховуючи особливості сфери дозвілля, науковці визначають його як місце дозвілля, спілкування, рекреації, підвищення рівня культури, що згуртовує студентів відповідно до інтересів, потреб, уподобань; це самостійна, самоцінна культурно-дозвілєва система, що має власну базу, мету, завдання, форми існування та діяльності; це простір, що вводить людину у світ культурно-естетичних і художніх цінностей та відносин, що забезпечують культурно-формувальні умови його розвитку [2, с. 100].

Актуальним у контексті опису дозвілєвого середовища є дослідження Н. Кочубей. Вона розглядає культурно-дозвілєве середовище як соціальне середовище вільного вибору людиною соціальної самореалізації, у якому закладено спрямованість і на творчу самореалізацію окремої особистості, і на подальший розвиток суспільства [6, с. 271].

За визначенням А. Жаркова, культурно-дозвілєве середовище – це самостійне явище культурно-суспільного життя, що має власні функції подібно до виробничого, побутового, міського та інших видів середовища; явище культури, здатне комплексно впливати на особистість, її ціннісно-естетичне самовизначення та самореалізацію [4, с. 58].

Н. Бабенко визначає умовою функціонування дозвілєвої діяльності, є існування двох елементів: індивіда з його системою ціннісних потреб, інтересів,

орієнтацій, установок соціокультурного середовища, яке забезпечує реалізацію та самореалізацію потенціалу, інтересів та потреб індивіда. Дослідник акцентує на тому, що соціокультурне середовище або збуджує, стимулюючи потенціальну активність індивіда, або пригнічує, стримує, гальмує, відволікає його від самореалізації [1, с. 143].

В. Бочелюк, В. Бочелюк зауважують, що створення культурно-дозвілєвого середовища в ЗВО – це розроблення культурних, виховних програм і ситуацій діяльності в цьому середовищі. Предметне, культурно-дозвілєве середовище формується з урахуванням конкретних занять. Людина, контактуючи з культурними цінностями, ніби переноситься в уявний світ і водночас присутня в реальності. Важливим у дозвілєвому середовищі є взаємопроникнення людини і цінностей культури, досягнень цивілізації, вироблення ставлення до них, усвідомлення індивідуальності. Його особливістю є емоційне забарвлення, можливість виражати почуття, емоції, враження від улюбленої справи, й відчуваючи задоволення, успіх [2].

Для ефективної самореалізації особистості нами визначено напрями функціонування дозвілєвого середовища:

- розширення діяльності клубів, студій, гуртків, які відповідали інтересам, потребам студентської молоді (інтелектуалів, поетів, художників, театралів, гумористів, туристів, любителів тварин, аматорів тощо);
- інтеграція освітньої та дозвілєвої діяльності;
- упровадження інноваційних технологій дозвілєвої діяльності;
- оптимальне використання спортивних, туристичних комплексів, комп'ютерних класів, читального залу, мистецького центру, центру народознавства, народних ремесел, музеїв тощо;
- створення розважальних програм (танцювальних, комп'ютерних, аніматорських тощо);
- проведення традиційних свят, флешмобів, ток-шоу тощо.

Загалом дозвілєве середовище є важливою сферою життєдіяльності студентської молоді, що забезпечує простір можливості для розкриття потенціалу молодої людини, її задоволення потреб, вияв здібностей, індивідуальності, творчості, активності, самостійності особистості.

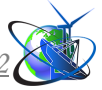
Л. Користильова окреслює декілька груп культурно-дозвілєвого середовища, з якими ми погоджуємося, за образними характеристиками та культурно-дозвілєвими процесами.

Першу групу складають культурно-дозвілєві середовища, які характеризуються різних форм культурного сервісу, різноманітністю мікросередовищ в структурі, створенням умов для індивідуального вибору занять.

Друга група – рекреаційні середовища, орієнтовані на розвиток самоорганізації людей, залучення нових учасників, різноманітність видів занять, урахування актуального запиту на культурні програми.

Третя група – музейно-виставкові середовища, які становить «консерванти культури».

Четверта група об'єднує концертно-видовищні середовища, які позначені

святковістю процесу.

П'ята група – театральні середовища, які має глибоке історичне коріння і характеризуються консервативністю, постійністю, є своєрідними школами глядачів [5, с. 153].

Ці дозвіллієві установи моделюють культурно-дозвіллієвий простір за допомогою специфічних засобів, наприклад, естетичного наповнення, закладається естетична значущість культурно-дозвіллієвого середовища, якій притаманні краса, поетичність, ліричність, художність. Ці характеристики, створені в середовищі, орієнтовані на людину. У ньому реалізується потреба пізнання як прагнення до вияву й утвердження себе в просторі спілкування. Мотив цього переживання виникає із потреби в комунікативній взаємодії, із задоволення, яке отримує людина в процесі художньо-естетичної творчості.

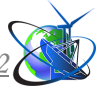
Прагнення особистості до участі в культурно-дозвіллієвій діяльності обумовлена відсутністю жорстких норм поведінки: у культурному середовищі відбувається діяльнісний процес рекреативно-культурного, естетичного, творчого змісту; знімаються напруженість і стреси, окрім того, у ньому людина засвоює певний соціальний досвід.

Уважаємо, що створення дозвіллієвого середовища на принципах індивідуалізації, свободи вибору, інтересу, добровільності, емоційності впливу, варіативності, інтеграції різних видів діяльності, суб'єкт-суб'єктних стосунків, сприяє самореалізації особистості, оскільки відповідає віковим потребам та можливостям студентської молоді. Також дозвіллієве середовище розглядають як взаємодію елементів предметного оточення (творів мистецтва, сучасного дизайнерського оформлення, театральне, виставкове тощо) і процесу діяльності особистості [3, с. 60].

У створеному дозвіллієвому середовищі є можливість для прояву та розвитку здібностей, талантів, нахилів, уподобань студентів і їхня реалізації у діяльності. Це відбувається шляхом участі студентів у різних культурно-просторових ситуаціях (гра актора з декораціями, глядачами; писання картин і їх презентація у виставкових залах; виготовлення різного роду мистецьких продуктів, виробів народних промислів, ремесел і участь в аукціонах з їх реалізації, зокрема, з благодійною метою, що сприяє самовираженню, самоствердженню, підвищенню особистісної значущості серед соціального оточення.

Духовне і практичне залучення студентської молоді до різних видів програм (концертної, виставкового залу, танцювальної, атракціону, ситуацій віртуальної реальності тощо), де реалізуються її потенційні можливості, викликає позитивні емоції, почуття радості, задоволення, успіху, що сприяє усвідомленню цінності власного «Я». Процес виявлення особистістю своєї сутності в умовах створеного дозвіллієвого середовища підвищує самооцінку, формує впевненість, дає натхнення, створює комфортність, сприяє досягненню життєвого успіху і, таким чином, забезпечує – самореалізацію [3, с. 62].

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти ми розглядаємо дозвіллієве середовище як сукупність впливів і умов формування особистості, об'єктивних зовнішніх обставини, факторів, соціальних об'єктів та участь самої особистості.

Так, нами вивчено та проаналізовано досвід культурно-дозвільної діяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

З'ясовано, що на базі ЗВО створено Центр культури та дозвілля «Гаудеамус», основним завданням якого є створення умов для формування і задоволення культурних запитів, духовних потреб, розвитку ініціативи і реалізації творчого потенціалу студентів у сфері виховання та дозвілля, здійснення рекламно-інформаційної діяльності та презентації ЗВО в засобах масової інформації, на міжнародних та всеукраїнських виставках тощо.

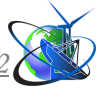
У Центрі діє 2 сектори, один з яких сектор культурно-дозвільної діяльності, робота в якому спрямована на:

- підвищення якості виховного процесу та створення сприятливих умов для розвитку особистості, творчої самореалізації студентства;
- забезпечення змістовного дозвілля та розвиток мистецьких здібностей студентської молоді;
- створення умов для ефективного розвитку студентського самоврядування та безпосередньої участі студентів у формуванні та реалізації молодіжної політики;
- забезпечення духовного, культурного, художньо-естетичного, інтелектуального та фізичного розвитку студентів;
- здійснення психологічної підтримки особистості студентів та професорсько-викладацького складу;
- пропаганду української та світової культури і мистецтва засобами культурно-просвітницьких заходів (концертів, фестивалів, акцій, тематичних вечорів, зустрічей тощо);
- вивчення запитів студентської молоді і створення необхідних умов її повноцінного соціально-культурного становлення та розвитку;
- забезпечення умов для створення у студентському колективі соціально-психологічного клімату, сприятливого для формування освіченої та гармонійно розвиненої особистості, самовиховання та самоутвердження студентів, реалізації талантів та здібностей молоді.
- виховання гармонійно розвиненої, соціально активної й національно свідомої особистості;
- участь у культурно-мистецькому житті міста, області, України [<https://udpu.edu.ua/gaudeamus>].

Мистецькі студії та художні колективи є міцним фундаментом будь-якого творчого проекту УДПУ імені Павла Тичини. Так, на факультетах діють різні гуртки, клуби за інтересами, студії дозвілля, інші малі форми і жанри (солісти, дуети, декламатори) тощо.

Організовуючи культурно-дозвільну діяльність, члени Центру повинні керуватися пріоритетними принципами дозвільної діяльності, зміст яких відповідав процесу самореалізації: принцип інтересу, індивідуального підходу, зацікавленості, різноманітності, самодіяльності.

Одним із важливих принципів організації культури дозвілля студентів повинен бути принцип самодіяльності, який ґрунтується на творчій активності,

захопленості та ініціативності студентів. Активність, творчість, самостійність є важливими якісними ознаками самодіяльності особистості, які забезпечують високий рівень досягнень у дозвіллі. Організатори дозвіллевого центру проводять різні конкурси, формування творчі завдання для того, щоб кожен студент міг реалізувати здібності, виявити власне «Я». Активність та самостійність особистості забезпечують її самореалізацію, оскільки ці характеристики є умовою досягнення мети, планування та організації власної діяльності.

Урахування принципу зацікавленості в створеному дозвіллевому середовищі сприятиме самореалізації студентської молоді. Під час розробки, підготовки та проведення різноманітних культурних заходів (програм, проектів, вечорів відпочинку, конкурсів, фестивалів, КВК, концертів, реалітішоу, курсів, тренінгів тощо) члени Центру ставлять за мету зацікавити молодь, розкрити творче спрямування дозвіллевих інтересів особистості, загалом враховуючи природній потяг до всього нового, незвичайного, захопливого, до участі у творчо-перетворювальній діяльності.

Залучення охочих до діяльності Центру культури та дозвілля є важливим завданням кожного члена цього центру. Саме принцип загальності й доступності надасть можливість залучити особистість до дозвіллевої діяльності для задоволення творчих ініціатив, дозвіллевих запитів та інтересів.

Одним із важливих принципів також має бути принцип різноманітності. Розмаїття форм, напрямів діяльності в дозвіллевому центрі допоможе залучити особистість до реалізації власних потреб, нахилів, інтересів, уподобань.

Реалізуюючи принцип індивідуального підходу, члени дозвіллевого центру враховуватимуть індивідуальні запити, здібності, можливості, інтереси, створювали найсприятливіші умови для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей і обдарувань особистості, давали студентам індивідуальні завдання для організації різних видів дозвіллевої діяльності. Так, окремі студенти виконують музичні твори, інші готували номери художньої самодіяльності, танці, писали сценарії, готували оголошення, газети, повідомлення.

Добровільна участь особистості у роботі Центру культури та дозвілля, можливість вільно вибирати різноманітні види дозвіллевої діяльності є сприятливим підґрунтям для їхньої самореалізації.

Успіхи роботи Центру залежать від правильної організації конкретного виду діяльності, організація діяльності якого здійснюється з урахуванням запитів, інтересів, уподобань особистості, на основі творчого пошуку, інтелектуальних та емоційних сил, збагачення форм, методів, засобів впливу на особистість. Особистий інтерес та схильність студентів, емоційне забарвлення, відсутність нав'язливого контролю є специфікою діяльності дозвіллевого центру. Головна ідея реалізована шляхом виконання завдань, які ставились перед студентом ЗВО.

Висновки.

Отже, створення дозвіллевого середовища на базі закладу вищої освіти дає можливість організаторам виявити талановитих студентів, залучити їх до занять у студіях, гуртках та творчих колективах, сприяти розкриттю й розвитку

потенційних здібностей, реалізувати найважливішу потребу особистості – самовизначення, самовираження, самоствердження. Окрім того, його створення сприяє підвищенню культурно-творчого рівня студентської молоді; виявленню талантів особистості; розвитку здібностей та навичок самореалізації особистості; зростанню продуктивності праці; збагаченню духовного життя; гармонійному розвитку особистості студента; формуванню в студентській молоді сучасного світогляду, моральних якостей.

Література:

1. Бабенко Н.Б. Вплив соціально-культурної сфери на соціалізацію особистості. *Культура і сучасність*. Київ: ДАКККиМ, 2008. № 1. С.141–147.
2. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
3. Гуцол Л. М. Поняття «дозвіллезне середовище» у сучасному науковому дискурсі. *Тенденції та вектор розвитку науки в сучасному світі*: тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпро, 30 квіт. 2018 р.). Дніпро: НБК, 2018. Ч. 2. С. 59–63.
4. Жарков А. Д., Чижиков В. М. Культурно-дозвіллева діяльність: підручник. Київ, 1998. 334с.
5. Коростильова Л. А. Психологія самореалізації особистості: монографія. Вид-во «Мова», 2015. 222 с.
6. Кочубей Н. Культурно-середовище у вимірі екології дитинства. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Філософія. 2013. Вип. 665–666. С. 270–275.

References:

1. Babenko N.B. (2008) Vplyv sotsialno-kulturnoi sfery na sotsializatsiiu osobystosti [The influence of the social and cultural sphere on the socialization of the individual]. *Kultura i suchasnist*. Kyiv: DAKKKiM, № 1. S.141–147 [in Ukrainian].
2. Bocheliuk V. Y. (2006) Dozvillieznnavstvo: navch. Posib [Leisure studies]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. 208 s. [in Ukrainian].
3. Hutsol L. M. (2018) Poniattia «dozvillieve seredovyshche» u suchasnomu naukovomu dyskursi [The concept of «leisure environment» in modern scientific discourse]. *Tendentsii ta vektor rozvytku nauky v suchasnomu sviti: tezy dop. VI Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (Dnipro, 30 kvit. 2018 r.). Dnipro: NBK. Ch. 2. S. 59–63 [in Ukrainian].
4. Zharkov A. D., Chyzhykov V. M. (1998) Kulturno-dozvillieva diialnist [Cultural and leisure activities]: pidruchnyk. Kyiv. 334 s. [in Ukrainian].
5. Korostylova L. A. (2015) Psykholohiia samorealizatsii osobystosti [Psychology of self-realization of the individual]: monohrafiia. Vyd-vo «Mova». 222 s. [in Ukrainian].
6. Kochubei N. Kulturno-seredovyshche u vymiri ekolohii dytynstva [Cultural environment in the dimension of childhood ecology]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Filosofiia*. 2013. Vyp. 665–666. S. 270–275 [in Ukrainian].

Abstract. The article analyzes the prospects of self-realization of students of higher education institutions, which involve the creation of a leisure environment that would meet the interests, needs, and preferences of a student of higher education; activation of the activities of student self-government bodies; use of Internet resources to ensure self-realization of students in leisure activities.

For the effective self-realization of the individual, the directions of the functioning of the leisure environment have been defined: expansion of the activities of clubs, studios, circles that corresponded to the interests and needs of student youth (intellectuals, poets, artists, theatergoers, humorists, tourists, animal lovers, amateurs); integration of educational and leisure activities; introduction of innovative technologies of leisure activities; optimal use of sports and tourist complexes, computer classes, reading room, art center, center of ethnology, folk crafts, museums; creation of entertainment programs (dance, computer, animation); holding traditional holidays, flash mobs, talk shows.

Key words: *institution of higher education, design of educational space, educational space, innovative activity.*

Стаття відправлена: 04.10.2022 р.

© Житнухіна К.П.

УДК: 378.011.3-051:373.2]: 373.2.015.31:502/504

FUTURE EDUCATOR TRAINING IN PRESCHOOL CHILDREN'S ENVIRONMENTAL COMPETENCE FORMATION**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ****Karapuzova I.V./ Карапузова І.В.***s.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-3552-080X

Koval V.M./ Карапузова І.В.*as. / ас.*

ORCID: 0000-0003-4172-8463

*Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ostrohradskyi, 2, 36003**Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,**м. Полтава, Остроградського, 2, 36003*

Анотація: У статті проаналізовано особливості організації професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічної компетентності дошкільників у процесі ознайомлення їх із природою у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Розкрито поняття екологічної компетентності дошкільників, особливості екологічного виховання дітей дошкільного віку, виділено основні чинники формування екологічної компетентності дітей.

Ключові слова: майбутні вихователі, екологічна компетентність, діти дошкільного віку, природа, професійна підготовка.

Вступ.

Екологічна освіта є одним із найважливіших завдань сучасності, це не тільки процес цілеспрямованого впливу суспільства на дітей та їх ставлення до природи, але й середовище міжособистісних відносин, у яких формується цілісна культура особистості та її невід'ємна екологічна складова. Екологічна освіта покликана значно посилити пізнавальні можливості дітей завдяки формуванню у них допитливості та сталого інтересу до природного довкілля.

Проблемами екологічного виховання дітей займалися видатні педагоги минулого, зокрема, К. Ушинський, В. Сухомлинський, С. Русова. І в наш час багато вчених та педагогів-практиків присвятили свої дослідження даній проблемі, у тому числі Н. Лисенко, Н. Яришева, З. Плохій, Н. Горопах, Г. Беленька та ін. Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти стала предметом досліджень Л. Артемової, А. Біленької, А. Богуш, С. Борисової, Н. Гавриш, Н. Лисенка, М. Машовець, Т. Поніманської та ін.

Сучасна дошкільна освіта орієнтує вихователів на реалізацію компетентнісного підходу до розвитку особистості. Природничо-екологічна компетентність дошкільника передбачає формування уявлення дитини про природне довкілля як цілісний живий організм, у якому взаємодіють повітря, ґрунт, рослини, тварини, люди в багатоманітності, єдності, русі, мінливості, тощо. Саме тому, одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти є формування екологічної компетентності дітей. Екологічна освіта здійснюється на всіх етапах життєдіяльності дитини, на кожному з них ставиться певна мета, завдання, підбирається відповідна методика враховуючи вікові особливості.

Сучасні заклади дошкільної освіти збагачують дітей знаннями про природне та соціальне середовище, знайомлять з цілісною картиною світу та формують науково-обґрунтоване, моральне та естетичне ставлення до нього. До прикладу, для формування уявлень про цілісність природи у дітей старшого дошкільного віку спочатку необхідно актуалізувати знання про об'єкти та явища природи, про зв'язки й залежності, що існують у природі, і на цій основі формувати уявлення про природу як єдиний живий організм. Оскільки наявні уявлення дітей не гарантують їх дбайливого ставлення до природи й екологічно доцільної поведінки, необхідно разом зі знаннями й уявленнями формувати відповідне ставлення до природи.

Основний текст.

Вагомим складником дошкільної освіти є екологічна, зміст якої визначено Базовим компонентом дошкільної освіти. У державному стандарті в освітній лінії «Дитина у природному довкіллі» зазначено, що природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтуються на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формуються у просторі пізнавальної дослідницької, трудової, ігрової діяльності [1].

Емоційно-ціннісне ставлення, за БКДО, це виявлення інтересу до пізнання природи рідного краю, близького оточення, своєї держави України, цікавість об'єктами і явищами планети Земля і видимих об'єктів Космосу. Дитина емоційно реагує на природне довкілля; демонструє повагу до різних форм життя; позитивно реагує на ситуації взаємодії з різними об'єктами природи; виявляє інтерес і готовність до діяльності, що забезпечує пізнання природи і формування навичок доцільної поведінки.

На нашу думку, провідним чинником забезпечення якості екологічної освіти в закладах дошкільної освіти, є професіоналізм, екологічна компетентність, рівень екологічної та педагогічної культури вихователів.

Метою статті є висвітлення змісту підготовки студентів до формування екологічної компетентності дошкільників у процесі навчання за спеціальністю 012 Дошкільна освіта у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Реалізувати зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі», може лише вихователь, який сам володіє еколого-педагогічною культурою, яка на думку Н. Лисенко, має ґрунтуватися на міждисциплінарному інтегруванні навчальних дисциплін і являти собою «комплексну організацію діяльності студентів, що передбачає взаємозв'язок теоретичного і практичного навчання, творчої співпраці викладача зі студентами в організації й виконанні диференційованої самостійної роботи» [2, с. 6-7]. Розв'язання зазначеної проблеми має розпочинатися з уточнення результатів професійної підготовки майбутніх вихователів у цьому контексті. Так, у стандарті вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня від 21.11.2019 року зазначені спеціальні (фахові) компетентності: здатність до формування у дітей раннього та дошкільного віку навичок первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення

предметів; екологічно безпечної поведінки і діяльності в побуті, природі і довкіллі [3].

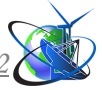
Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічної компетентності дошкільників здійснюється кафедрою дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка у процесі вивчення різних освітніх компонентів, зокрема, «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі», «Технології формування екологічної компетентності дошкільників». У межах кожної дисципліни майбутні вихователі набувають необхідних знань та певних умінь щодо формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку.

Професійна підготовка майбутнього вихователя до формування екологічної компетентності дошкільників здійснюється під час вивчення обов'язкової дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», яка є обов'язковим компонентом в освітніх програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання». Метою ОК є формування професійної компетентності майбутніх фахівців в галузі дошкільної освіти в контексті вивчення об'єктів та явищ природи, методів ознайомлення дітей з ними й форм організації освітньої роботи в умовах суспільної дошкільної освіти та сім'ї.

У процесі вивчення дисципліни викладач реалізує так завдання: 1.) Аналізувати зміст нормативних і варіативних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані МОН України, в обсязі, необхідному для повноцінного здійснення роботи вихователя ЗДО по ознайомленню дітей з природою. 2.) Визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. 3.) Описувати вимоги, умови, структуру, методiku та технології організації різних форм діяльності дітей у їхньому повсякденному житті, різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основні принципи та умови правильного планування освітньої роботи у процесі ознайомлення дітей з природою. 4.) Використовувати уміння і навички, необхідні для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти та чинних освітніх програм. 5.) Впроваджувати технології організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в групах раннього та дошкільного віку. 6.) Застосовувати оптимальні методи, ефективні форми й різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі ознайомлення їх з природою.

На лекціях та практичних заняттях з цього курсу вивчаються об'єкти та явища неживої та живої природи, їх взаємозв'язок, поглиблюється розуміння понять довкілля, екологічні фактори, сезонні зміни, стає зрозумілою доцільність вирішення завдань екологічної освіти на кожному віковому етапі та специфіка використання тих чи інших методів та технологій ознайомлення з природою та екологічною компетентністю дошкільників.

Ефективність формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку багато в чому залежить від середовища, в якому відбувається її

життєдіяльність, тому особливу увагу викладач звертає на створення та організацію еколого-розвивального середовища в ЗДО. Еколого-розвивальне середовище – це єдність природного, предметного, соціального та внутрішнього «Я». Воно забезпечує набуття дитиною досвіду контакту з природним оточенням та спілкуванням з дорослими. Ефективність впливу довкілля на особистість дитини в закладі дошкільної освіти залежить від здатності педагогічного колективу організувати комфортне еколого-розвивальне середовище.

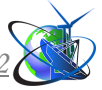
Заняття з методики ознайомлення дітей з природою проводяться з використанням різних освітніх технологій: технології проектного навчання, моделювання, вирішення педагогічних завдань, інтерактивні технології тощо. Така системність у підготовці майбутніх вихователів дає можливість по-новому осмислити можливості та перспективи екологічної компетентності дітей.

Професійна підготовка студентів до майбутньої діяльності з формування екологічної компетентності продовжується у процесі вивчення вибірових освітніх компонентів: «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі», «Технології формування екологічної компетентності дошкільників».

Під час вивчення яких студентам пояснюють, що ефективність формування екологічної компетентності дошкільників залежить від багатьох чинників, зокрема: 1. Формування в дітей дошкільного віку знань про природу слід здійснювати під час усіх видів діяльності. На заняттях зі освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» слід виносити узагальнювані теми після того, як діти набудуть досвіду безпосередньої взаємодії з об'єктами та явищами природи. 2. Методами екологічної освіти мають бути: спостереження, експериментування, моделювання, продуктивна діяльність, вирішення проблемних ситуацій, педагогічне спілкування. 3. Принципами організації педагогічного процесу є різноманіття форм та методів інтеграції. 4. Домінуючою емоцією дитини має бути радість від процесу пізнання та взаємодії зі світом природи. 5. Розвивальне середовище та освітній процес повинні відповідати особливостям розвитку та саморозвитку дитини, формуванню особистісних якостей: сприйнятливості, чутливості, спостережливості, допитливості, розсудливості, відповідальності, самостійності, креативності [4, с.176].

Під час вивчення дисципліни «Технології формування екологічної компетентності дошкільників» знайомлять з поняттям «екологічна компетентність», під яким розуміємо здатність особистості приймати рішення та діяти так, щоб завдавати навколишньому середовищу меншої шкоди; здатність застосовувати екологічні знання та досвід у професійних та життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей.

Майбутнім вихователям на заняттях пояснюють, що організовуючи будь-яку освітню та виховну роботу, їм необхідно враховувати природні здібності, нахили, психічні особливості дитини на кожному її віковому етапі. Потрібно зосереджувати основну увагу на тих формах роботи, що найбільше викликають захоплення у дітей певного віку. Важливо, щоб діти були не пасивними

слухачами та глядачами під час занять, а активними співучасниками, для цього вихователю потрібно використовувати різні прийоми.

Обов'язковим компонентом процесу формування екологічної компетентності є знання, які сприяють формуванню свідомого ставлення до оточуючого середовища та закладають основи екологічної свідомості. Відомо, якщо людина нічого не знає про об'єкт, вона ставитиметься до нього байдуже. Тому щоб сформувати екологічну компетентність, дорослий (вихователь, батьки) повинен сам орієнтуватися у цих проблемах (глобальних, регіональних, місцевих), мати сформоване почуття громадянської відповідальності за стан природи, бажання та дієву готовність до її збереження [4, С.162].

Перед майбутніми педагогами стоїть завдання – виховати молоде покоління у традиції гармонійного співіснування з природою, раціонального використання та відтворення її багатств, у психологічній готовності оберігати природні цінності. Найефективніший шлях вирішення цього завдання – залучення дітей дошкільного віку до практичної діяльності та безпосереднього спілкування з природою, яке відбувається у процесі спостереження, експериментів, трудової та ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти, про що розповідається під час вивчення освітнього компоненту «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі». Слід зауважити, що екологічна компетентність передбачає, саме формування у дитини емоційного, дбайливого ставлення до об'єктів природи, здатності бачити їхню красу, а не просто наявність знань про особливості кожного виду рослин та тварин. Ознайомлення дітей із природою – одне із основних засобів розвитку, формування екологічно компетентної особистості, здатної вільно орієнтуватися у природоохоронній ситуації.

Висновки.

Успішність процесу підготовки майбутніх вихователів до формування екологічної компетентності у дошкільників залежить від таких основних педагогічних умов: дотримання наступності у викладанні дисциплін; використання життєвого та професійного досвіду студентів, який вони набули під час проходження педагогічних практик; розробка завдань самостійної та індивідуальної роботи для студентів, виконання яких сприяло б усвідомленню важливості грамотної організації еколого-розвивального середовища; використання інтерактивних технологій у процесі викладання, з метою забезпечення пізнавальної самостійності та стимулювання взаємонавчання майбутніх вихователів.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: режим доступу https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти : дошкільник-педагог : Навчально-методичний посібник для ВНЗ. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 339 с.
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: режим доступу

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>

4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Київ, Академвидав, 2004. 501с.

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of the organization of professional future teacher training in the formation of preschoolers' environmental competence in the process of familiarizing them with nature at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. The concept of preschoolers' environmental competence is revealed. It is an individual's ability to make decisions and cause less damage to the environment, the ability to apply environmental knowledge and experience in professional and life situations, guided by the priority of ecological values. The features of preschool children's environmental education are highlighted. In particular, preschool children are involved in practical activities and direct communication with nature, which takes place in the process of observation, experiments, work, and play activities in preschool education institutions. The main factors of the formation of children's environmental competence are highlighted.*

Key words: *future educators, environmental competence, preschool children, nature, professional training.*

УДК 371.315

**PARTNERSHIP PEDAGOGY AS A PREREQUISITE FOR EFFECTIVE
INTERACTION OF PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS
ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Yurchenko O. V. / Юрченко О. В.*s.ped.s., as.teachy / к.пед.н., викл.***ORCID: 0000-0001-9971-1336***Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, 2 Sadova st., 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300*

Анотація. У статті обґрунтовано особливості формування педагогіки партнерства як передумови ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Представлено сутність поняття педагогіки партнерства. Встановлено, що важливим у освітньому процесу є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості. Визначено основні принципи педагогіки співробітництва. На основі ретельного аналізу встановлено головні аспекти партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: партнерство, педагогіка співробітництва, Нова українська школа, педагогіка партнерства.

Вступ.

Сьогодні, в умовах модернізації української освіти та успішної реалізації Концепції «Нова українська школа», необхідно удосконалити процес, що спрямований на демократизацію стосунків «учитель – учень» та на нові підходи до навчання: створення конструктивної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу; зміна рольових позицій сучасного педагога; відмова вчителя від ролі єдиного наставника та джерела знань і перетворення на тренера, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальному освітньому шляху учня; використання в навчальному процесі активних методів навчання, які дозволять розкрити творчу особистість, розвивати ініціативу, активізувати пізнавальну діяльність учня. Педагогіка є один із чинників ефективної взаємодії учасників освітнього процесу.

Концепція «Нова українська школа» наголошує на необхідності не лише реалізації компетентнісного підходу до навчання, а й створення психологічно безпечного середовища, створення умов для успішної самореалізації учня як особистості.

Основний текст.

Проблемі взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства присвячені праці зарубіжних і вітчизняних учених. Так, у 60-70 роках ХХ століття Р. Бенедикт, О. Больнов, Р. Лохнер, М. Мід, Б. Ананьєв, К. Корсак, В. Куліков здійснили наукові розвідки того чи іншого аспекту партнерства в контексті освітніх змін; В. Сухомлинський, О. Захаренко, Ш. Амонашвілі впроваджували появу зразків його практичного застосування в школі. Завдання гуманізації освіти полягає в реалізації демократичного підходу, який має базуватися не лише на методологічних засадах, а й на

аксіологічних засадах партнерства. На це звертають увагу відомі українські дослідники гуманістичного виховання і освіти та проблем розвитку особистості (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кузь, А. Хуторський, Л. Вовк, О. Савченко, , В. Сухомлинський, В. Кремень та інші).

Зміст партнерства в освітньому процесі розкривається в дослідженнях О. Коханової (психологія партнерства у навчанні); В. Моргуна (педагогіка співпраці, психологія толерантності); Г. Татаринцевої (методологічні підходи до визначення поняття «партнерство»); І. Іванова, В. Караковського, М. Щетинина (ідея колективного творчого виховання) та інших. Педагогіка співробітництва – інноваційний напрямок педагогіки, представники якого заклали основи та використовували інноваційні системи та методи навчання та виховання.

Педагогічне партнерство розглядається як складна, високотехнологічна інтерактивна навчальна взаємодія в сучасному освітньому просторі; багатовимірний процес, орієнтований на позитив, який сприяє відновленню впевненості в собі та своїх силах, підвищенню стійкості особистості перед дестабілізуючими зовнішніми і внутрішніми факторами, створенню оптимальних умов для професійного розвитку [4, с. 142].

В основі педагогіки партнерства є спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими співучасниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а сім'я має брати участь у побудові освітнього шляху дитини. Педагогіка партнерства визначає справді демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не виключає відмінності в їхнього життєвого досвіду, знань, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливість і взаємовиму [3].

Сучасна освіта та виховання учнів потребує нової педагогічної етики, ознакою якої є взаєморозуміння, повага та творча співпраця між вчителем та учнем. Ця етика утверджує спілкування не рольове, а особистісне (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінантної форми навчального спілкування, спонукання до обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, просування успіху, самоаналіз, самооцінку, самопізнання. Принципове значення має спрямованість партнерської діяльності вчителя й учня на розвиток креативності – творчої діяльності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Не менш важливим у реалізації педагогіки партнерства є врахування її психологічної основи, яку складають суб'єкт-суб'єктні відносини – співпраця як мінімум двох суб'єктів (учителі – батьки, учителі – учні, учителі – керівники, батьки – керівники, батьки – учні, керівники – учні). Такий тип взаємовідносин для освітнього процесу є найбільш оптимальним, оскільки дозволяє учневі діяти самостійно, а інші учасники освітнього процесу діють разом та займають позицію наставника. Тому завдання педагогів, батьків та

керівників – створити атмосферу, яка б сприяла розвитку здібностей учнів, задовольнила їх інтелектуальні, емоційні та соціальні потреби. На нашу думку, найбільш значущим у процесі становлення педагогіки партнерства є:

- по-перше, особистісно орієнтований підхід, суть якого полягає у взаємодії педагога з дитиною на основі великої любові та поваги до неї. Такий шлях запропонували В. Сухомлинський та Ш. Амонашвілі. Проте не всі учні вірять у свою рівноправність з учителем, у педагоги не готові до такого стилю стосунків;

- по-друге, партнерський підхід, при реалізації якого здійснюється розподіл функцій між учасниками освітнього процесу та організація їх співпраці;

- по-третє, підхід, що сприяє розвитку кожного учня; взаємодія вчителів, батьків та працівників освіти повинна бути спрямована на те, щоб кожен учень зміг розвинути здатність до критичного мислення та самостійного висловлювання; поповнити знання у сферах, які в першу чергу цікавлять учня та відкривають для нього нові шляхи навчання; розвивати вміння самостійно приймати рішення; оволодіти необхідними навичками з базових та профільних предметів; навчитись любити навчання та поважати освіту; зміг розвинути свій емоційний інтелект; отримати необхідний індивідуальний педагогічний супровід; збереження і зміцнення морального, фізичного і психічного здоров'я тощо. Робота з учнями базується на використанні нових підходів до навчання, які роблять акцент не на накопиченні знань, а на формуванні технологій розумової праці учнів та вміння застосовувати знання на практиці;

- по-четверте, створення ситуації успіху, що полягає у співпраці вчителя та учнів, партнерстві на уроці, спільному процесі пізнання та відкриття.

У процесі реалізації цього напряму педагогіки спільна діяльність учителя і учнів має ґрунтуватися на взаєморозумінні та гуманізмі, єдності їхніх інтересів та прагнень. Учитель повинен стати другом, сім'я має брати участь у побудові шкільної кар'єри дитини. Педагогіка партнерства визначає такий режим співпраці між педагогом і дитиною, який не ігнорує різницю в їхньому життєвому досвіді, знаннях та вміннях, але водночас передбачає безумовну рівність у праві на повагу, на доброзичливе ставлення та взаємну вимогливість [1]. Крім того партнерські стосунки між усіма учасниками навчально-виховного процесу має будуватися на засадах толерантності.

До основних принципів педагогіки співробітництва належать: повага до особистості; доброзичливість та позитивне ставлення; довіра у стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання всіх домовленостей); розподілене лідерство [5].

Останні дослідження доводять, що створення партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу залежить насамперед від виключення авторитаризму та будь-яких проявів влади вчителя над учнями. Педагог разом з учнями та батьківським колективом має працювати до досягнення спільної мети. Водночас у цій формі взаємовідносин жоден із учасників не повинен домінувати над іншими, а авторитет учителя має будуватися виключно на

переконаності учнів у чеснотах та компетентності свого наставника [2, с. 21].

Основними аспектами цього керівництва є: спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем та батьками; учні, батьки і вчителі об'єднані спільними цілями і стають добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат; школа повинна ініціювати нове, глибоке залучення сім'ї до побудови шкільної кар'єри дитини; діалог та багатостороннє спілкування між батьками, учнями та вчителями замінить одностороннє авторитарне спілкування між учнями та учителем. Отже, сучасні наукові дослідження підтверджують, що результати навчання суттєво покращуються при роботі за індивідуальними планами, чіткими освітніми траєкторіями, в рамках індивідуальних дослідницьких проектів учнів.

Висновки.

Важливим фактором ефективної взаємодії учасників освітнього процесу за умов Нової української школи є педагогіка партнерства. Вона стає важливою як засіб людського та творчого підходу до кожного з учасників освітнього процесу, а запровадження нового змісту освіти щодо співробітництва педагогів і батьків для особистісного розвитку учнів ставить наголос на важливому ставленні до всіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Бібик, Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД. (2018).
2. Бугайчук А. Вічний трикутник. Як взаємодіють учителі, батьки, учні. *Директор школи*. № 21–22 (837–838). 2018. С. 20–24.
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
4. Касьяненко М. Педагогіка співробітництва. К. : Вища школа, 1993. 320 с.
5. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.

References:

1. Bibik, N. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kyiv: Litera LTD. (2018). [in Ukrainian].
2. Buhaichuk A. Vichnyi trykutnyk. Yak vzaiemodiut' vchyteli, bat'ky, uchni [The eternal triangle. The way of teachers, parents and students' interaction]. *Schools principle*, 2018, № 21–22(837–838), pp. 20–24 [in Ukrainian].
3. Vyshnevskyi O. Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Drohobych : Kolo, 2006. 326 s. [in Ukrainian].
4. Kasianenko M. Pedahohika spivrobitnytstva [Pedagogy of speech]. K. : Vyshcha shkola, 1993. 320 s. [in Ukrainian].
5. Kontseptsia Nova shkola. Prostir osvitykhn mozhlyvostei [The conception New School. Educational possibilities space]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> [in Ukrainian].

Abstract. *The article substantiates the peculiarities of the formation of partnership pedagogy as a prerequisite for effective interaction of participants in the educational process. The essence of the concept of partnership pedagogy is presented. It was established that the orientation of the partnership activity of the teacher and the student towards the development of creativity is important in the educational process. The main principles of cooperation pedagogy are defined. On the basis of careful analysis, the main aspects of partnership relations between the participants of the educational process have been established.*

Key words: *partnership, pedagogy of contributoreshen, Nova Ukrainian School, partnership pedagogy.*

Стаття відправлена: 18.10.2022 р.

© Юрченко О. В.

UDC 159.953:374.7:81

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF ADULT LEARNERS

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДОРОСЛИХ

Shcherbina Y.

senior lecturer/ старший викладач

ORCID: 0000-0002-1646-0867

Sumy National Agrarian University,

160 Herasyima Kondratieva Street, Sumy, 40000

Сумський національний аграрний університет,

вулиця Герасима Кондратьєва, 160, Суми, Сумська область, 40000

Abstract. The article examines the psychological and pedagogical conditions of the formation of professional and communicative competence of adults as one of the most important components of professional training of a specialist. The development of adult education is caused by rapid changes in technological processes that require highly developed professional knowledge and the ideas of constant personal development. The article presents different technologies, educational resources and tools that motivate adults and help them get success in learning a foreign language.

Keywords: adult learners, personal development, self-assessment, foreign language communicative competence, strong motivation.

Introduction.

Today a special task of educational establishments of Ukraine is not only to provide all participants of the educational process with safe learning conditions, but also to provide them with good knowledge and skills, to make a person who is able to think creatively, make decisions, have his own point of view, adapt to certain living conditions, a person who is competent in his special field of science, a highly qualified specialist, who is good at foreign languages.

The purpose and objectives of the study.

The purpose of the article is to study the psychological and pedagogical conditions of the formation of foreign language communicative competence of adults and analyse the main prerequisites that will help them get success in future.

Research results.

To identify these conditions we used the following research methods and techniques, tested by us in the process of many years of teaching speech disciplines in higher education:

- structured observation of students' speech in order to obtain objective facts that reflect the level of formation of their communicative competence;
- group and individual conversations with students, aimed at identifying the qualitative and quantitative characteristics of their speech;
- testing in order to identify the communication skills of students, their abilities and speech and thinking skills;
- psychosemantic method, allowing to identify the universal and individual characteristics of the student's communicative personality;
- methods of self-characterization and self-presentation, allowing to identify the

adequacy of self-assessment of students in determining the level of formation of each of them as a communicative personality;

- socio-pedagogical examination aimed at forming a holistic view of the level of communicative competence of students [1].

We noted the profound research of E.B. Zorina, devoted to the study of the technology of forming the professional speech culture of students, as well as the work of N.V. Lyubeznova, I.S. Vykhodtseva, I.V. Sagitova, N.K. Lotova, N.E. Prudetskaya, devoted to the peculiarities of the development of the speech culture of adults. Speaking about the main psychological characteristics of adult learners that are analysed by both domestic and foreign scientists, we can point out the following: self-awareness, strong motivation; the desire to use the acquired knowledge in practice, the development of skills and abilities. As a rule, adult learners are more organized and disciplined. If an adult immediately gets the opportunity to practice new knowledge, he will keep this information in mind for a long time. Adult education should be focused on realistic challenges. While doing the tasks, it is better to take a real problem and solve it. If new knowledge does not correlate with what a person knows, he subconsciously adjusts to rejecting such knowledge.

As for the peculiarities of mastering a foreign language, adults have certain advantages over the young learners. They have the abstract way of thinking. Nerve cells, which are responsible for semantic analysis of words, are developed with age. It is much easier for adult learners to understand the structure of speech. Adults go from analysis to synthesis. They have a certain life experience and often during the assimilation of the material, they develop certain associations.

Foreign language training of adults is carried out in accordance with the requirements of Ukrainian qualification standards and current training programs for specialists of higher educational institutions of II-IV levels of accreditation and based on the recommendations of Council of Europe, British Council in Ukraine on language training. The Breaking News English Lessons: Easy English News / Current Events training site is extremely useful for learning foreign languages, namely English as a language of international communication. This site contains 995 free lessons that are constantly updated. The materials of the site are prepared in English on the basis of the latest news from around the world on various topics. All lessons are divided into sections on the following topics: • Business English • Environment • Health • Issues • Lifestyle • People • Technology • World News. These interactive learning materials, which can be easily copied and printed, have 7 levels of difficulty, which correspond to 5 levels of the European CEFR system [3].

The example of the resources that contribute much to the development of students speaking and listening skills are: <https://www.engvid.com/>, <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>, <https://listenaminute.com/>, www.youtube.com/watch?v=qRO38UQGH7A and others. Reading skills can also be developed through <https://learnenglish.britishcouncil.org/>, <http://www.bbc.co.uk/learningenglish/>, etc. These resources can be both a part of the classroom work and a task for self-study. The development of skills of a foreign language (in particular, writing) is facilitated by the platform <https://quizlet.com/>, that allows you to create interactive game tasks for the introduction and learning of new

vocabulary. Students work actively and achieve certain results [3].

As for individual work, depending on the level of language proficiency, individual characteristics of adult learners, we use such educational computer programs as Language in Use 24/7, Q Dictionary, Memo Booster, Exerciser, IELTS 7 Trainer; English Grammar in Use.

Special attention is also paid to teleconferencing in teaching. It goes about audio – conferencing, video-conferencing, web-based conferencing, open and distance learning. Due to the pandemic COVID19 and Russian aggression against Ukraine, the system of education has changed much. Many online learning platforms are offering free access to their services. Zoom, Google Meet, Udemy, MasterClass, Coursera provide both teachers and students with different tools for conducting lessons efficiently.

The educational site "Breaking News English Lessons: English News / Current Events" is extremely useful for learning foreign languages, namely English as the language of international communication. This site contains 995 free lessons, which are constantly updated. The site's materials are prepared in English based on the latest and hottest news from all over the world on various topics. All lessons-news are divided into categories by topics: • Business English • Environment • Health • Issues • Lifestyle • People / Gossip • Technology • world News. These interactive learning materials are easily copied and printed, have 7 levels of difficulty, which correspond to 5 levels of the pan-European CEFR system (pan-European competence in foreign languages: A1, A2, B1, B2, C1, C2).

Thus, the main psychological and pedagogical features of teaching adults a foreign language are the following:

- ✓ adults learn only what they think they need and their training will be effective when they have a strong motivation to master certain knowledge or acquire new skills;
- ✓ adults realize the need to use the acquired knowledge in practice, to develop their skills and abilities;
- ✓ adults, as a rule, are learning while doing exercises. But the problem they face is lack of time, because most of adults have full-time work;
- ✓ previous experience influences much on the education of adults;
- ✓ while teaching adults, a variety of teaching methods should be used which will let them learn a foreign language and succeed in future.

According to our notes, those, who try to improve their skills, undergo numerous trainings, seminars they need for work. Such adults are easily involved in learning process, than those, who always deal with monotonous work [5].

Conclusions.

There are sufficient grounds for considering professional and communicative competence as one of the most important components of professional training of a specialist. A communicative person possesses a complex of verbal and cognitive knowledge, skills, abilities and skills that allow her to feel confident in the professional sphere, to navigate freely in the modern business world, to realize creative potential in social and professional activities, to regulate the behaviour of all participants in communication, to vary communication strategies and means taking

into account the dynamics of the speech situation. Teaching adult learners a foreign language is more successful when both individual and group forms of learning are actively used. To facilitate the process of learning a foreign language, it is necessary to provide adult learners with support by choosing new forms, methods, technologies and content of teaching.

References:

1. Cross, K. Patricia. (1982). Adults as learners. San Francisco: Jossey-Bass, 300 p. Kolker, Ya. M., Ustinova, E. S. and Enalieva, T. M. (2004). Practical methods of teaching a foreign language: textbook. Moscow: Academy, 264 p.
2. Lyubeznova N. Modern Education 2, 149-154 (2018) doi: 10.25136/2409-8736.2018.2.25800
3. Romanyshyn I. Using the Internet resources of the British Council for control and self-control in English language teaching / <http://194.44.152.155/elib/local/676.pdf>
4. Tokmenko O. (2006). Information technologies in the teaching of foreign languages. Foreign languages in educational institutions. No 2. Pp. 98–100.

Анотація. У статті досліджено психолого-педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності дорослих як одного з найважливіших компонентів професійної підготовки фахівця. Розвиток освіти дорослих зумовлений стрімкими змінами в технологічних процесах, які вимагають високорозвинених професійних знань та ідей постійного розвитку особистості. У статті представлено різні технології, освітні ресурси та інструменти, які мотивують дорослих і допомагають їм досягти успіху у вивченні іноземної мови.

Ключові слова: дорослі учні, особистісний розвиток, самооцінка, іношомовна комунікативна компетентність, сильна мотивація.

Стаття відправлена: 24.10. 2022 г.

© Щербина Ю.М.

УДК 37.091.113

INNOVATIVE ACTIVITY OF THE MANAGER AS A CONDITION FOR ENSURING THE EFFECTIVE ACTIVITY OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Stetsenko N.M. / Стеценко Н.М.

с.р.с., ass. prof. / к.пед.н., доц.

ORCID: 0000-0002-9802-6529

Tkachuk H.V. / Ткачук Г.В.

д.р.с., prof. / д.пед.н., проф.

ORCID: 0000-0002-6926-1589

Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova, 2, 20300

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини, Умань, Садова, 2, 20300

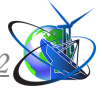
Анотація. В роботі досліджується проблема інноваційної діяльності керівника як умова забезпечення ефективного управління та розвитку освітнього закладу. Розкрито поняття «управління інноваційною діяльністю» та визначено, що воно характеризує вплив суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління – заклад освіти, який спрямовує його на постійний розвиток. Інноваційна управлінська діяльність керівника характеризується сукупністю специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, у результаті застосування яких забезпечується постійний розвиток закладу освіти і підвищується його конкурентоспроможність та інноваційність.

У роботі також визначено умови, за яких інноваційна діяльність керівника стає можливою і ефективною. Серед таких умов визначено: державна підтримка, підтримка колективу, матеріальне та інформаційне забезпечення, а також удосконалення професійної компетентності як керівників закладів освіти, так і педагогічного колективу.

Ключові слова: інновації, управління інноваційною діяльністю, компетентність, інноваційна діяльність, керівник закладу освіти.

Інноваційна діяльність визнана на рівні держави як важлива і соціально значуща проблема, на що вказує ряд нормативних документів. Зокрема, у Законі України «Про інноваційну діяльність» [4] головною метою державної інноваційної політики визначено створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни. На важливість удосконалення та модернізації управлінських процесів в освітній галузі на засадах інноваційності вказують такі важливі документи як Концепція Нової української школи [2], закони «Про освіту» [1] та «Про загальну середню освіту» [5], Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» [3]. Аналіз цих документів вказує, що серед актуальних напрямів державної політики в галузі освіти важливим є інноваційна діяльність закладу освіти, запровадження їх на всіх рівнях організації освітнього процесу, актуальність інформаційних технологій для управління, навчання і виховання.

Нині основні концепції педагогічної інноватики інтегруються в усіх сферах освітньої галузі, в тому числі в управлінні закладами освіти. Водночас модернізація нової української школи та управління нею передбачають

відповідну підготовку керівників закладами освіти, формування їх інноваційної компетентності, готовності до розроблення, оцінювання, аналізу й інтеграції інновацій в закладі освіти.

Аналіз наукових джерел останніх років свідчить, що питання інноваційної компетентності фахівців розглядається в різних сферах суспільного життя. Такі дослідження спостерігаються у соціології, педагогіці, психології, філософії, але найбільш поширеною та глибоко дослідженою ця проблема є в освіті. Філософський концепт педагогічної інноватики розглядається у працях І. Зязюна, В. Кременя; соціологічний – В. Андрущенко, М. Удальцової, Н. Шуста та інших.

За останні роки потенціал української науки щодо проблем інноватики значно зріс і налічує чимало робіт, пов'язаних з дослідженням інноваційної компетентності фахівців та керівників закладів освіти, до яких слід віднести дослідження О. Ковальчук, Ю. Лукомської, Н. Тубальцевої, В. Чудакової, В. Ягоднікової та інших.

Керівник закладу освіти, який здійснює інноваційну діяльність і керує нею, є креативною особистістю, яка характеризується готовністю продукування нового на основі перетворення існуючих знань. Це може бути новий результат або оригінальний спосіб, шлях, метод чи навіть технологія його отримання. Такі особистості є не просто керівниками закладами освіти, а інноваційними менеджерами, здатними до конкуренції і забезпечення стратегії розвитку системи освіти України у XXI столітті.

Дослідження поняття «управління інноваційною діяльністю в освітньому закладі» вказує на те, що воно є широким поняттям, яке характеризує вплив суб'єкта управління (менеджера закладу освіти) на об'єкт управління – заклад освіти, який стимулює його на постійний та стабільний розвиток. Інноваційна управлінська діяльність керівника передбачає застосування сукупності специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, застосування яких дає змогу закладу освіти постійно розвиватись і підвищувати свою конкурентоспроможність та інноваційність.

Під час аналізу наукової та педагогічної літератури нами визначено ряд умов, які дають змогу здійснювати інноваційну діяльність керівником на належному рівні:

- наявність достатньої нормативної бази забезпечення інноваційної діяльності керівника закладу освіти;
- державна та регіональна підтримка інноваційної діяльності закладу освіти;
- підтримка з боку колективу щодо важливості інноваційної діяльності закладу освіти та готовність брати участь у модернізації усіх процесів;
- матеріально-технічне та інформаційно-методичне забезпечення інноваційної діяльності;
- удосконалення компетентності керівників щодо інноваційної діяльності;
- підготовка педагогічних кадрів до інноваційної діяльності (підвищення кваліфікації, стажування, неформальна освіта тощо).

Інноваційна управлінська діяльність керівників закладів освіти має характерні відмінності від традиційної (табл. 1).

Таблиця 1 – Особливості інноваційної управлінської діяльності керівників освітніх закладів

Особливості управління	Управлінська діяльність	
	Традиційна	Інноваційна
Принципи	Загальновизнані принципи управління, які передбачають стабільну роботу закладу освіти	Специфічні принципи управління, які передбачають конкурентоспроможність, розвиток та впровадження інновацій в закладі освіти
Функції	Класичні управлінські функції	Інтеграція класичних та удосконалених управлінських функцій
Технології	Використовуються організаційні структури управління: лінійна, лінійно-функціональна, функціональна.	Використовуються технології моделювання організаційних структур управління, спільного планування розвитком закладу освіти, створення та інтеграції педагогічних інновацій

Інноваційна діяльність закладу освіти є багатозначним поняттям, яке транслює сукупність таких процесів та явищ як: діяльність з модернізації чи оновлення змісту (теорії і практики) за допомогою інновацій; процес кардинальної та докорінної зміни результатів освітньої діяльності; інвестиційна діяльність, яка передбачає сукупність практичних дій керівників закладів освіти щодо реалізації інвестицій.

Інноваційні процеси, які відбуваються в освітньому закладі, вимагають від управлінської команди, на чолі з керівником, зовсім інших рішень та чіткого уявлення про стратегію розвитку свого освітнього закладу. У Професійному стандарті «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» [3] чітко прописані трудові функції керівників закладів освіти (табл. 2).

Як видно із табл. 2 інноваційній компетентності керівників освітніх закладів приділяється багато уваги, оскільки жодна освітня реформа не може бути втілена в життя, якщо керівники не будуть наділені здатністю генерувати і впроваджувати в управлінську практику нові, перспективні ідеї, освітні інновації; не впроваджуватимуть інноваційні технології менеджменту в управління закладом освіти.

Зростання професіоналізму управлінської діяльності, а значить і рівня інноваційної компетентності відбувається як результат соціальної зрілості керівника освітнього закладу, який пройшов зі своїм колективом через життєві випробування і навчився діяти з максимальною самовіддачею; має загальні та спеціальні здібності до інноваційної діяльності; внутрішню мотивацію до інноватики, вивчає та переймає досвід успішних керівників та моделює успішні стратегії розвитку особистісних якостей.

Таблиця 2 – Особливості інноваційної управлінської діяльності керівників освітніх закладів

А2. Компетентність стратегічного управління закладом освіти		
Професійні компетентності	Знання	Вміння і навички
А2.3. Здатність до інноваційного управління розвитком закладу освіти.	А2.3.31. Засади автономії закладу освіти. А2.3.32. Інноваційні технології менеджменту організацій, у т.ч. закладу освіти. А2.3.33. Вимоги до управлінської та організаційної культури керівника закладу.	А2.3.У1. Забезпечувати автономію закладу освіти, зокрема управлінської, кадрової, фінансової, освітньої тощо. А2.3.У2. Застосовувати в управлінській діяльності інноваційні технології управління закладом освіти. А2.3.У3. Застосовувати в діяльності засади управлінської та організаційної культури.
Інноваційна компетентність		
Д1Л. Здатність генерувати і впроваджувати в управлінську практику нові, перспективні ідеї, освітні інновації .	Д1Л.31 Наукові методи пізнання, пошуку і впровадження нових, перспективних ідей. Д1Л.32. Освітні інновації , їхні характеристики, особливості застосування Д1.3.33. Методики оцінювання інноваційної управлінської діяльності.	Д1.1.У1. Генерувати і впроваджувати нові, перспективні ідеї в управлінську діяльність керівника. Д1.1.У2. Аналізувати інформацію щодо освітніх інновацій , умов їхнього впровадження. Д1 Л.У3. Інтегрувати інновації в управлінську діяльність, адаптувати їх до різних умов освітнього процесу, особливостей закладу освіти. Д1.1.У4. Оцінювати результативність застосування освітніх інновацій та корегувати інноваційну управлінську діяльність.

Нами було встановлено, що сутність поняття «управління інноваційною діяльністю» є більш широким поняттям, яке вказує на вплив керівника (суб'єкт управління) на заклад освіти (об'єкт управління), який стимулює його постійний розвиток. Для підтримки процесу модернізації закладу освіти керівник повинен володіти низкою компетентностей, що характеризують його інноваційну управлінську діяльність та визначені професійним стандартом.

Нами визначено умови, які необхідні для здійснення інноваційної управлінської діяльності керівниками. Важливими аспектами при цьому є державна підтримка, підтримка колективу, матеріальне та інформаційне забезпечення, а також удосконалення професійної компетентності як керівників закладів освіти, так і педагогічного колективу.

Процес розвитку інноваційної компетентності керівника триває все життя, тому керівникам ніколи не можна зупинитися на досягнутому. Бути дослідником все життя – тільки так можна перебудувати свою діяльність відповідно до змін і вимог суспільства та забезпечити якість управління впровадженням інновацій.

Література:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://bit.ly/3FTagmS>.
3. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти. Наказ Міністерства економіки України від 17 вересня 2021 року № 568-21 URL: <https://bit.ly/2ZgGR5d>.
4. Про інноваційну діяльність. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
5. Про повну загальну середню освіту. Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. URL: <https://bit.ly/3nj66ps>.

Abstract. The work examines the problem of innovative activities of the manager as a condition for ensuring effective management and development of an educational institution. The concept of "management of innovative activity" is revealed and it is determined that it characterizes the influence of the subject of management (manager) on the object of management - an educational institution, which directs it to continuous development. The innovative management activity of the manager is characterized by a set of specific management principles, functions and technologies, the application of which ensures the continuous development of the educational institution and increases its competitiveness and innovativeness.

The work also defines the conditions under which the innovative activity of the manager becomes possible and effective. Among such conditions are determined: state support, team support, material and information support, as well as improvement of professional competence of both heads of educational institutions and teaching staff.

Key words: innovation, management of innovative activity, competence, innovative activity, head of an educational institution.

Стаття надіслана: 25.10.2022 р.
© Стеценко Н.М., Ткачук Г.В.

УДК 009:168.522

METANARRATIVES IN THE METAMODERN**МЕТАНАРРАТИВЫ В МЕТАМОДЕРНЕ****Afanasiev O.I. / Афанасьев А.И.***d.f.s., prof. / д.ф.н., проф.**National University "Odesa Polytechnic", Odessa, Shevchenko, 1, 65044**Национальный университет «Одесская политехника», Одесса, 1, 65044***Vasilenko I. L. / Василенко И.Л.***s.f.s., as.prof. / к.ф.н., доц.**University of Intelligent Technologies and Communications, Odessa, Kuznechna 1, 65020**Государственный университет интеллектуальных технологий и связи,**Одесса, ул. Кузнечная 1, 65020*

Аннотация. В работе рассматривается предложенная метамодерном идея возрождения метанарративов, что в целом означает возвращение к общечеловеческим ценностям, провозглашенным еще модерном и осмеянным постмодернистской иронией. Однако метанарративы могут воплощать не только общечеловеческие ценности, но и идеологические мифотворческие практики, которым нужно поставить надежный заслон.

Ключевые слова: метамодерн, метанарративы, ценности, мифы.

Вступление.

На рубеже XX и XXI веков заговорили о завершении эпохи постмодерна. В последние годы этот мотив звучит все чаще [1]. Как известно, свято место пусто не бывает, и для нового состояния культуры придуман соответствующий термин - «метамодерн». Данное понятие фактически объединило другие названия для подмеченной тенденции: гипермодерн (Ж. Липовецкий, М.Оже), альтермодерн (Н. Буррио), трансмодерн (Э. Дуссель), диджимодерн и пр. [7]. В то же время, распространить указанный термин на всю современную культуру или, как минимум, на искусство вряд ли возможно. Очевидно, что некоторые культурные тенденции, особенно в живописи и литературе, этим термином зафиксированы, но имеют ли они достаточное распространение сейчас и утвердятся ли в будущем весьма спорно. К тому же, не сформировалось устойчивого философского течения под именем «метамодерн», что могло бы составить надежную базу новым тенденциям. Да и те новации, которые относят к метамодерну, лишь небольшая часть поля современного искусства, где присутствуют чуть ли не все разнообразие идей и мотивов, существовавших в истории культуры. Тем не менее, феномен метамодерна зафиксирован и требуется его осмысление, прежде всего, относительно провозглашаемых ценностей, именуемых порой метанарративами. Последнее обстоятельство обусловило цель статьи.

Основной текст.

Современные технические и технологические возможности подачи информации существенно влияют на восприятие мира, порождая, среди прочего, отставание рационального от чувственного, рефлексивного от интуитивного, целостного от фрагментарного, объяснительного от описательного. По-видимому, не случайно голландцы Т. Вермюлен и Р. Ван

ден Аккер, опубликовавшие в 2010 году свои «Заметки о метамодернизме», назвали свой текст заметками. Они не претендовали на создание основательной философской доктрины. Скорее, это были в некотором роде картинки, перечень интуиций, описание ощущений с минимумом анализа и аргументации. Здесь сказалась не только клиповость мышления и мироощущения, ставшая характерной чертой современного освоения мира, но и преобладание фрагментарного, эмоционального отношения к неустоявшейся тенденции. Впрочем, и более поздние попытки авторов нарастить аргументацию, в том числе философскую, нельзя назвать вполне удавшимися [4].

И все же, метамодерн представляет собой весьма интересный феномен. Пусть даже это не столько философия или теоретическое течение в культуре, сколько мироощущение определенного количества деятелей искусства, которые пытаются его как-то осмыслить, выразить и отличить от других мироощущений и мировоззрений, в частности от постмодерна.

Метамодерн явно противостоит ценностям постмодерна, которые, как порой утверждают, представляют собой отказ от ценностей. Точности ради отметим, что от ценностей отказаться невозможно, они основа любого отношения человека к чему угодно, хотя нередко неосознанная. Поэтому постмодерн, скорее, отвергал ценности модерна, возводя свои идеи, например, жестокую иронию, сарказм, цинизм, деконструкцию в высшую ценность.

К слову, деконструкция постмодерна может заканчиваться разрушением, но может вести и к созиданию. Убедительным примером последнего служит «Имя розы» У.Эко, представляющая собой деконструкцию классического детектива, приведшую, в результате, к шедевр [3].

Тем не менее, искусство, именуемое себя метамодерном, стремится к реконструкции, к возрождению дискурса, великих повествований, например, возрождению мифа [9]. Правда, возрождение происходит своеобразно. Это скорее погружение в изображение современных ситуаций мифических образов и сюжетов, как, например, на полотнах американского художника Адама Миллера. Пересечение экологических, гуманитарных тем с мифическими образами заставляет чувствовать, переживать и осмыслять, в частности, хрупкость жизни в современных условиях. Фантастические, вымышленные образы, персонажи, сюжеты скрывают или, напротив, выпячивают, но в любом случае подразумевают глубокие нравственные ценности. Своеобразная переключка эпох, когда лица и тела персонажей, и даже их бижутерия современные, а одеяния античные, предполагают и переключку моральных ценностей, преходящих и непреходящих. Подобный подход в творчестве можно обозначить, как своеобразное высвобождение гуманности, человечности, вообще общечеловеческих ценностей из-под пресса постмодернистской тотальной иронии, поскольку ироничность сочетания современности и древности вовсе не читается как ироническая насмешка. Напротив, предполагается своеобразная искренность, честность, отсутствие особых иносказаний.

Полотна А.Миллера, как, впрочем, и произведения других художников, относимых к метамодерну, особенно явно пронизаны нарративами и

метанарративами. Присутствие нарратива в живописных полотнах во многом аналогично нарративности фотографий [2], но, разумеется, имеет свои особенности. Главная из которых состоит в том, что живописные полотна, в отличие от фотоизображений, как правило, не претендуют на достоверность. Примером могут служить мифологические сюжеты Караваджо, как и его современных последователей, скажем, упоминавшегося выше Адама Миллера.

На первый взгляд, рассмотрение художественного полотна как нарратива кажется странным, ведь изображение, в отличие от литературного произведения, где нарративы безраздельно господствуют, показывает, а не рассказывает. Даже когда картина подразумевает динамику, или специальными приемами демонстрируется смена состояний изображаемого объекта, то и тогда, вроде бы присутствует показ, а не рассказ. Так фиксирует изображение неискушенный, неподготовленный зритель: вижу какой-то пейзаж, чей-то портрет, некоторое событие. В подобных случаях присутствует так называемый преднарратив, который в тех или иных обстоятельствах может оформиться в развернутый нарратив. В частности, зрителю могли бы рассказать об авторском замысле, смысле художественного произведения и многое другое, развернув перед ним определенный нарратив.

Однако, как правило, зритель, особенно подготовленный, все-таки читает изображение именно как текст со своим определенным замыслом, целью, сюжетом и прочими атрибутами повествования. Более того, преднарратив, как и зрительский или авторский нарратив могут быть развернуты в большие нарративы, которые в литературе именуются гранднарративами или метанарративами [5] и отражает общие или даже всеобщие мировоззренческие, идеологические и прочие идеалы и ценности.

Обычно же в восприятии художественного изображения наличествуют, как минимум, два относительно небольших нарратива, которые можно назвать мининарративами. Первый потенциально «свернут» в самой картине, как авторский замысел с определенным содержанием и целью, а нередко даже независимо от автора, поскольку то, что получается не всегда тождественно замыслу, но разворачивается в зрительской (читательской) интерпретации. Таких интерпретаций может быть очень много. Разные зрители, в разные эпохи находят многообразные особенности тех или иных полотен.

Второй присутствует в конкретном замысле автора, как он его понимает и интерпретирует, или вообще в его творчестве и разворачивается авторским пояснением или анализом биографов-критиков, чьи тексты помогают зрителям-читателям осмысливать живописные произведения.

Общеизвестно, что художественные полотна не только нечто изображают, но и представляют самого автора и могут многое рассказать о его личности и индивидуальности, о его внутреннем мире, уровне интеллекта, ценностных ориентациях и пр. А если учесть множество интерпретаций, то таких нарративов будет много. Но в бесконечность их количество не уходит, поскольку все они «вертятся» вокруг указанных двух основных нарративов. Последние, в свою очередь, могут быть близкими и восприниматься как один нарратив, а могут быть весьма разными, если полотно приобретает

самостоятельный смысл, независимый от конкретного авторского замысла, и в этом отношении «проживать» самостоятельную жизнь, хотя все равно что-то говорит и об авторе.

Нарратив авторского замысла, как и зрительский нарратив-интерпретация, обязательно увязан на социально-культурные особенности данной эпохи в авторском или зрительском понимании и может быть развернут как своеобразный метанарратив или ограничиться конкретным замыслом и локальной интерпретацией, реализовавшись в мининарративе, за которым все равно угадывается метанарратив эпохи.

В вышеприведенном примере с творчеством А.Миллера легко угадывается метанарратив глобальных экологических вызовов, с которыми незащищенному человеку неизвестно как справляться, разве что не замечать их вовсе.

Тут важно подчеркнуть, что метамодерн как раз и предполагает возрождение тех метанарративов гуманности, человечности, разумности, нравственности, эстетичности, которые были свойственны модерну и против которых ополчился постмодерн.

Порой изображение объекта вызывает больше эмоций, чем реальный объект. Реальность привычна и обыденна, в ней редко ощущается проблемность. Значение выдающихся произведений искусства, среди прочего, как раз и состоит в демонстрации проблемы, когда объект изображается в особом живописном контексте, тем самым нарративизируется и воплощается в смысложизненных ценностях. В этом плане не случайно метамодерн фиксируется прежде сего в изобразительных и повествовательных жанрах, где созданный образ легко можно не столько осмыслить, сколько прочувствовать, сопережить вместе с автором и его героями. Не случайно метамодерн делает упор именно на проживании предлагаемых образов.

Этому способствует и перегруженность метамодернистских произведений многообразными деталями, что порой затемняет нарративный стержень. Перегруженность сюжетов, описаний, деталей не новость в искусстве и литературе. Достаточно вспомнить барокко или рококо с их вниманием к деталям, которых нагромождалось немало. Вообще, своеобразный возврат к прошлым образцам характерен для искусства, хотя, разумеется, этот возврат всегда относителен, возврат на иной ступени, в ином культурном контексте, в новом качестве. А.Миллер прямо заявляет о своей любви к Караваджо и даже его мотивы использует, но нарративы у него другие, а вот метанарративы подчас сходны, поскольку высшие ценности вечны.

В человеческом сознании образы не могут вытеснить тексты. Текст, даже «высоконаучный», без образа не существует. Другое дело, что образ может быть неадекватен научной абстракции, но это не отменяет их взаимосвязи. Точно также не может быть образа без текста, поскольку он осмыслен, а значит, «проговорен», как минимум, внутренней, свернутой речью. Живописные полотна, как, впрочем, и некие фрагменты реальности, для наблюдателя (зрителя) ничего не значат, они даже нередко и не воспринимаются, пока им не будет придан определенный смысл, пока они не встанут в определенный контекст и дискурс, и пока они не превратятся в

«рассказываемые» события.

Вообще говоря, по-видимому, всякое художественное полотно как изображение погружено в один из двух нарративных контекстов, которые взаимосвязаны, но все же весьма различны: 1. изображение как переописание реальности, куда, скорее всего, попадает живопись как эстетизация реальности. 2. изображение как сохранение реальности (индивидуальная или историческая память).

И описание и переописание реальности всегда подразумевает определенные метанарративы с их высшими ценностями. Что же касается метамодерна то он пытается возродить не просто любые метанарративы, а именно метанарративы Нового времени, опрометчиво развенчанные постмодерном, но без которых человечество оказывается не очень-то человечным. Действительно, определенные метанарративы модерна аккумулируют в себе высшие ценности: гуманизм, истину, добро, красоту и прочие общечеловеческие цивилизационные идеалы. Они фиксируют не то что изменяется, а то, что сохраняется и способствует сохранению, и в этом смысле вечное и всеобщее, направляющее человечество к высшим разумным целям. По сути, только это способствует выживанию, существованию, развитию человечества. Метанарративы в значительной степени созданы искусственно, рационально, вопреки животной, чтобы не сказать звериной, сущности человека, которая способна погубить его своими деструктивными проявлениями. Свое воплощение они как раз и нашли в идеалах Просвещения, в проекте модерна, хотя, разумеется, истоки прослеживаются и в древних мифах, и в идеалах античности и Возрождения, и в моральных нормах христианства, буддизма, ислама и других религий. Нас не должна смущать кажущаяся искусственность, надуманность, литературность метанарративов, проявляющаяся и в отборе и упорядочивании лишь некоторых ценностей, и в их направленности к сознательно отобраннным целям, и в их сюжетном построении, и в прочих проявлениях нарративности. Это неотъемлемые свойства нашего понимания окружающего мира и себя самих. Даже объективные научные знания, призванные выйти на ненарративный уровень, в конечном счете, вписываются в нарративные структуры, а не наоборот. Зачастую метанарративы и нарративы приобретают свернутый характер, уплотняясь в ценностных категориях.

Однако, возникает важнейший вопрос: какие именно метанарративы уместно сохранить или возродить? Идеологические или исторические метанарративы, пронизанные современными мифами обычно весьма красивы, успокаивающие, даже убаюкивающие, заставляющие порой гордиться тем, чего следовало бы стыдиться, позволяющие преодолеть индивидуальные и национальные комплексы неполноценности. Разумеется, непросто определить конкретные критерии выбора и разграничения нужных и ненужных, правильных и неправильных метанарративов. Однако общий, принципиальный, исходный критерий очевиден. Это общечеловеческие ценности, а не ценности отдельных групп или маргинальных идеологий.

Идеологические метанарративы неотделимы от современных мифов.

Мифотворчество в идеологической плоскости весьма эффективно. Красивые абстрактные понятия персонифицируются на обычных людях и событиях или, наоборот, последним придается особый сакральный или негативный смысл. Все это чрезвычайно опасно, поскольку погружает человека в выдуманный нереальный фантастический мир, из-за чего реальность вызывает недоверие и неприятие. Мифологические образы воспринимаются как реальность, и обычно в них верят не только простые люди, но и сами творцы мифов. Мифотворчество позволяет представить частный интерес некоторой властной группировки как общезначимый: общенациональный или даже общечеловеческий. Этому служат соответствующие ценности, взятые на вооружение из общечеловеческого или национального арсенала прошлого, или специально придуманные. Обычно они несостоятельны с научной точки зрения, часто смехотворны, но воспринимаются всерьез многими людьми по разным причинам. Среди них и плохая информированность, и недостаток знаний, и социально-психологические комплексы и др. Идеологические нарративы имеют порой серьезное теоретическое обоснование, как, скажем в марксизме. Возникает иллюзия научности таких нарративов и они легко усваиваются даже образованными людьми, а в упрощенном виде значительной частью населения, причем не только через идеологические каналы, но и через образовательные структуры, литературу и искусство, повседневные практики.

Сейчас уже очевидно, что опасность идеологических нарративов возрастает многократно в тоталитарном или авторитарном обществе, когда они провозглашаются истинным знанием и становятся основой политики и вообще отношения людей к происходящему. Ее опасность не всегда ощущается индивидуальным и массовым сознанием благодаря многочисленным мифам, особенно историческим, которые расцветают пышным цветом в условиях, когда иные мнения запрещены или вытесняются из фокуса общественного внимания.

Научная идеология невозможна по определению, поскольку идеология всегда есть выражение того или иного интереса, а наука должна быть беспристрастной, объективной. Актуально в этом отношении высказывание выдающего ученого, теоретика истории, специалиста по исторической памяти А.Мегилла: «Одна из функций исторической профессии состоит в том, что она всегда должна сопротивляться политической сиюминутности и исследовать прошлое с осторожностью и тщательностью, не обращая внимания на возможные последствия» [6].

Вдохновители метамодерна в своих замыслах пытаются дистанцироваться от идеологии: «Мы предлагаем прагматический романтизм, свободный от идеологического крепежа» [8]. Сумеет ли метамодерн на практике поставить серьезный заслон идеологическим метанарративам с сомнительными ценностями и официально-государственному мифотворчеству?

Заключение и выводы.

Возрождение метанарративов, предложенное и реализуемая метамодерном заслуживает внимания, поскольку в целом означает возвращение к общечеловеческим ценностям, провозглашенным еще модерном и осмеянными

постмодернистской иронией. Однако метанарративы могут воплощать не только общечеловеческие ценности, но и идеологические мифотворческие практики, которым нужно поставить надежный заслон.

Литература:

1. Афанасов Н. (2019) *В поисках утраченной современности*. Социологическое обозрение. Центр фундаментальной социологии. Т.18 №1. С. 256-265.
2. Афанасьев А.И. (2017) *Фотография и нарратив*. Пере-пост. Философский журнал. № 3. Одесса. URL: http://philosophy-multidimensionality.com/index.php?option=com_content&view=article&id=238
3. Еко У. (2018) *Ім'я Рози*. Харків. Фоліо. 508 с.
4. Кардаш В. (2019) *Критика философских оснований метамодерна*. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BKPJSHB kysJ:https://syg.ma/%40insolarance-cult/kritika-filosofskikh-osnovanii-mietamodierna+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=pl>
5. Лютар Ж.-Ф. (2010) *Стан постмодерну*. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Lyotard Jean-Francois/Sytuatsia postmodernu/>
6. Мегилл А. (2007) *Историческая эпистемология*. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация». 480 с., с. 103.
7. Михайлова Л. (2019) *Эссе о метамодерне в трех частях*. URL: <https://syg.ma/@lubasta/essie-o-mietamodiernie-v-triekh-chastiakh-chast-i-sostoianiie-mietamodierna>
8. Тернер Л. (2011) *Манифест метамодерниста*. URL: <https://www.livelib.ru/work/1002631584-manifest-metamodernista-lyuk-tjorner>
9. Vermeulen T., van den Akker R. (2015) *Misunderstandings and clarifications*. URL: <http://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>

Abstract. Art, which calls itself metamodern, seeks reconstruction, the revival of discourse, great stories, such as the revival of myth. The revival of myth takes place as an immersion in the depiction of modern situations of mythical images and plots, as in the paintings of the famous modern American artist Adam Miller. The intersection of ecological, humanitarian themes with mythical images makes us feel, experience and comprehend the fragility of life in modern conditions. A kind of roll call of epochs involves the roll call of moral values, transient and imperishable. Such an approach in art can be described as a kind of liberation of humanity, humanity, and universal values in general from the press of postmodern total irony. A kind of sincerity, honesty is expected.

The narrative of the author's idea, as well as the spectator's narrative-interpretation, are necessarily related to the socio-cultural features of this era and can be developed as a kind of metanarrative, which sees the values of this era or universal values.

Metamodern implies the revival of those metanarratives of humanity, humanity, intelligence, morality, aesthetics, which were inherent in modernism and against which postmodernism rebelled.

However, the most important question arises: which metanarratives should be preserved or

revived? Ideological or historical metanarratives that are permeated by modern myths are usually very good. They help to overcome individual and national inferiority complexes. But they are dangerous because they immerse a person in a fictional world. The danger of ideological narratives increases many times over in a totalitarian or authoritarian society, when they are proclaimed as true knowledge and become the basis of politics and people's attitudes to what is happening. Their danger is not always felt by the individual and the mass consciousness due to numerous myths, especially historical ones, which flourish in lush flowering in conditions when other thoughts are forbidden or pushed out of the focus of public attention. Myth-making allows us to present the private interest of some power group as universal: national or even universal. There is an illusion of scientific narratives, and they are easily assimilated even by educated people, and in a simplified form by a large part of the population, not only through ideological channels, but also through educational structures, literature and art, everyday practices.

It is not easy to define specific criteria for selecting and distinguishing between necessary and unnecessary, correct and incorrect metanarratives. However, the general, important, initial criterion is obvious. These are universal values, not the values of individual groups or marginal ideologies.

Key words: *metamodern, metanarratives, values, myths.*

Статья отправлена: 25.10.2022 г.
© Афанасьев А.И., Василенко И.Л..

УДК 37.014.523

EDUCATION IN COSSACK TRADITIONS AS THE BASIS OF NATIONAL EDUCATION**ВИХОВАННЯ В КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЯХ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ****Lutsenko M. / Луценко М.***s.i.s., prof. / к.і.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-5656-0213

*H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh 29, 61002
Харківський національний педагогічний університет імені Г.М.С. Сковороди,
Алчевських 29, 61002*

Анотація. Розглянуто питання культурно-виховного та національно-патріотичного значення козацької педагогіки. Зазначено вплив козацької педагогіки на формування свідомої особистості в сучасному суспільстві. Розкрито духовне життя козацтва, що визначалося кодексом честі.

Ключові слова: козацька педагогіка, виховання, кодекс честі.

Сьогодні, ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні, обставини, що пов'язані з російською агресією, війною, усе більше актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму.

Козаки, завдячуючи волелюбності та духовності, створили форму національної державності: Землі вольностей Війська Запорізького (Запорізьку Січ). Також в українській історії зберігається пам'ять про досвід козацького демократичного ладу, який відповідав національному характеру українців, та про інші матеріальні і духовні пріоритети.

Обов'язком козаків була особлива увага до національної культури, освіти та кобзарства. Козацтво – це вільний українських народ, які вважали своїм обов'язком бути захисниками своєї землі, поважали своїх предків. Які сформували наші традиції, цінності та педагогічну думку.

Саме на ідеях і традиціях козацької педагогіки виховувалися українські січові стрільці, військові ОУН-УПА. І зараз Збройні Сили України продовжують героїчно відстоювати незалежність Української держави, гідність і честь волелюбного рідного народу в боротьбі з російським агресором.

Мета полягає в визначенні педагогічної думки за часів козацтва, розглянути та проаналізувати підхід до виховання. Розкрити сутність національної культури козаків.

Стан наукової розробки теми. Власне козацьке історичне минуле (як про спільноту з високими громадянсько-ціннісними орієнтаціями) привернуло увагу Вольтера, Байрона, Роже-Тіссерана та інших. [4, с. 144] Питання козацької педагогіки постає і зараз в працях сучасних істориків, дослідників, вчених, де широко описана доба козацтва, а саме педагогічна мораль. Найактуальніша проблема сьогодення – підвищення ефективності виховного процесу.

Вивченням основних засад функціонування системи освіти Запорозької Січі, історії козацької педагогіки займалися Д. Федоренко, С. Стефанюк, М. Стельмахович, Ю. Руденко. Сучасне українське суспільство стоїть на шляху вдосконалення та розвитку педагогічної науки, тому сучасні педагоги мають

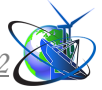
користатися правилами та багатоманітністю цінностей козаків в педагогічній думці.

Виклад основного матеріалу. Козацька педагогіка – це наука про закономірності формування світоглядних позицій українця, які зібрані у досвіді історико-культурного простору та часу, вона відбиває систему законів збагачення підрастаючих поколінь знаннями про здоровий спосіб життя, соціальні норми взаємостосунків, також процеси самовдосконалення, самокорекції, самоосвіти; включає практичні основи способів, засобів та умов передачі міжпоколінного виховного досвіду, народної дидактики, принципів і форм освіти; виконує низку функцій (громадянського контролю, індивідуалізації – саморегулювання, дослідження способів реалізації принципів життєдіяльності, наочності в осмисленні процесів самооцінки, організації необхідного інформаційно-соціалізуючого середовища, зворотного зв'язку з питань діалогу та спілкування); козацька педагогіка спирається на засоби національної психології у розвитку пізнавально-психічних процесів. [4, с. 13]

Розглядаючи козацьку педагогіку в цілому можна виокремити два напрями козацької виховної системи: громадська педагогіка та сімейна педагогіка. Зв'язок козацької педагогіки із сімейним вихованням визначався як обов'язок та право. Адже своє щастя батьки завжди вбачали в дітях. У козацьких сім'ях панував культ роду й народу, батька й матері. Сім'я, як родина, формували в дітей твердість духу, вміння долати життєві труднощі, незламність, мужній характер, витривалість, ліричність душі, поетичність натури, естетичні смакита інше. [5, с. 10]

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу та ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько вважався захисником родини, роду, творцем історії та державності. У козацькому фольклорі, батько символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу. [1, с. 25]

Обов'язок і право кожного батька – дбати про розвиток і навчання дитини. Козацька педагогіка, а в ній ідеал досконалості, довершеної людини стосувався не тільки хлопчика або юнака. Вона мала також пряме відношення і до виховання дівчинки та жінки і теж функціонувала у напрямі формування досконалої особистості. Добре вихована дівчинка, кохана жінка – завжди допомога нареченому, чоловікові в його благородних справах. [5, с. 19] До навчання дітей залучалися не тільки батьки, але і соціум. Це доводить той факт, що в Острозькій та Київській академіях існувала традиція так званої «відкритої школи». Тут мається на увазі, що батьки брали участь у перевірці домашніх завдань. Соціум також був причетний до контролю над рівнем знань молоді. [2, с.95-96] Козацька сімейна педагогіка мала спільні виховні ідеали: вірність Вітчизні, вірність у дружбі та коханні, постійна турбота про старших, слабших та дітей були кращими індивідуальними ознаками особистості. Непорушність принципів народної моралі, духовність, працьовитість, завзятість, справедливість виховувалися як у сім'ї, так і громадою. Таким чином, спадкоємність між сімейним і громадянським вихованням була послідовна, що

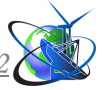
давала свої плоди. Усі виховні сімейні ідеали ґрунтувалися на справедливості. [4, с. 29]

Норма законів життя Запорізької Січі – демократизм (традиція вибору отаманів та гетьманів, делегатів у Гетьманський уряд тощо.) Норма законів співжиття в сім'ї – обов'язок і відповідальність (традиції свят: Пилипівки, Введення, Варвари, Святого Вечора, Різдва). [4, с. 29]

В історії національної педагогічної думки, зокрема козацькій культурі, моральні відносини корегувались як писаним правом, так і звичаєвим досвідом. В основі звичаєвого досвіду була релігійна культура. [3, с. 62] Велику роль відігравали перекази про козаченьків, які завжди подавалися як взірці героїзму й багатьма устами проносилися через віки у народній педагогіці. Характеристика таких героїв спостерігається у фольклорі, в історичній думі народу завдяки лірництву та кобзарству. Основними засобами козацько-сімейної педагогіки були міф, легенда, переказ, дума, пісня, традиція, персонаж, символ. У названих фольклорних жанрах іде мова про надзвичайну фізичну силу козаків. Тут була й реальність (біографії Байди, Підкови, Богуна, Претвича, Палія), яка поєднувалась з поняттями, як патріотизм (Байда), честь (Претвич), безстрашність (Богун, Підкова, Палій). Легенди будувалися на багатовіковій історії боротьби за свободу індивіда й незалежність держави. [2, с. 96] У кожному регіоні України є свої козаки-герої. На Волині народ склав багато пісень про Северина Наливайка. Відома нині й балада про Острог, в якій складається шана героєві. На Слобожанщині це Іван Сірко. [5, с. 13] Духовне життя козацтва вимірювалося кодексом честі. Який включав основні якості людини, а саме: любов до Бога та ближнього, яка виражалась у боротьбі за встановлення православної віри, проти язичництва, католицизму й уніатства; у пожертвуванні коштів на будівництво й утримування церков і монастирів; в обстоюванні волі та незалежності народу, збереженні його вікових традицій, культури та мистецтва; у вірності, дружбі, любові, товаристві, побратимстві; у допомозі всім стражденним і знедоленим; у турботі про молоде покоління. [1, с. 19]

Метою козацької системи виховання є духовний розвиток особистості майбутнього лицаря рідної землі, воїна Христового. Відповідно до мети окреслились завдання, які пропагували закласти міцні основи православної віри, також дати майбутньому воїну добру фізичну підготовку і виробити непримиренне ставлення до пороку в усіх його формах і різновидах, виховати високі людські якості, засновані на любові до Бога та ближнього, сформувати готовність до самопожертви заради головної життєвої мети християнства – досягнення Царства Небесного. [1, с. 20]

До важливих складників козацького ідеалу належала освіта. У козаків навчання громадянської гідності починалося зі вступу у джури. Слово «джура» походить від турецького слова із значенням «тимчасово залежний»; а «джура» ще означає «товариш по зброї». Адже на Січі існував порядок: кожному відповідальному козакові впродовж року слід було передати кращі лицарські якості щонайменше чотирьом хлопчикам. Тому при кожному козакові був хлопчик, або декіка, які переймали твердість духу, вміння долати життєві

труднощі, незламність, мужній характер, витривалість, орієнтацію на здоровий спосіб життя, кращі гуманні якості поведінки козака-лицаря. [3, с. 206]. Для джур існував так званий конкурс «неписьмової грамоти» - мистецтво перемагати: 1) нехай у ворога буде сто тисяч воїнів, а в мене сто, але мої сто нехай думкою та винахідливістю його десять тисяч оточать та роззброять; 2) кожен козак може здолати ворога не тільки зброєю, але й винахідливістю, мудрістю та словом; 3) хоробрість воїна – це високий рівень самоорганізації, опанування «Законів козацької й лицарської честі»; 4) громадянська гідність там, де діє принцип – будівничого своєї долі та лицаря для ближніх. [3, с. 222]

Навчання джури після січової січі продовжувалось в Києво-Могилянській академії, а найздібніших відправляли в закордонні університети. У козацьких реєстрах XVI ст. Майже напроти кожного стояв титул «бакалавр». Після Києво-Могилянської академії козаки знову йшли на Січ, щоб підтвердити свої лицарство та відважність. Частина українців була вченими, викладачами з високими ступенями в європейський вищих навчальних закладах. Так, ректором Болонського університету в 1481-1482 роках був видатний український учений гуманіст, філософ, поет, педагог Юрій Дрогобич. [5, с. 34]

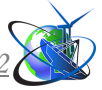
Існували січові школи (після десяти років) та братські школи. Поряд з бойовими мистецтвами й грамотою у цій школі навчали співу, музики та малювання. Січових шкіл на Січі було 44. Крім того, у січових школах навчали церковного читання, бо вчитель на Січі найчастіше був ієромонах. [5, с. 13] І вже до 1664 р. в Україні було власне військо, власні гроші, своя система освіти, книгодрукування.

Козацькі школи діяли в полкових та сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата опановували знання про рідний край, героїчне минуле, події політичного й державного життя на українських землях. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно вивчали медицину, астрономію, метеорологію тощо [1, с. 27]

До засобів козацької педагогіки можна віднести традиції відзначення таких релігійних свят, як Різдво, Великдень, Трійця, Покрова, та підготовка до них як церковними діячами й соціумом на рівні богослужінь, так і увагою до моралі поза церквою. [3, с. 66]. Звичайно, ми не можемо уявити козака без музики та почуття гумору. Бо це притаманно українському народу і зараз. Національна козацька історія, наукові підходи соціальної педагогіки до соціалізації свідчать, що церква може допомогти молоді самокорегуватися: не загубити свою душу, протидіяти злу, самоосмислитися, визнавати морально-релігійні, вольові орієнтири, знайти шлях до духовності. [3, с. 75]

Козацька педагогіка, етнопедагогіка орієнтують на те, що позитивне, добре сімейне виховання матиме в майбутньому гуманне природне підґрунтя і сприятиме здоровому способу життя. [2, с.125] На сучасному етапі національно-історичного пізнання треба тільки розширити та більш широко звернути увагу на процеси духовного, морального та патріотичного виховання в Україні.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних

традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями й обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів.[1, с. 35]

Людина завжди є часточкою свого народу, і традиції народної мудрості навчають удосконалювати себе, побут і навколишній світ (через самореалізацію та працю), любити Батьківщину (через обов'язки, вчинки, права, національні святині) – любити не за те, що вона багата, а люблячи її, намагатися зробити такою. [2, с. 95].

Взагалі козацька доба створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю та окрасою, вершиною національної культури, основними складовими якої були лицарська мораль, характер, національна свідомість, естетика та етика, національно-державницький світогляд і висока шляхетність помислів, дій та вчинків. Ідейно-моральний, емоційно-естетичний потенціал лицарської духовності став непохитним підмурівком не лише козацької, а й усієї української національної системи освіти і виховання.

Козак для українського народу – це ідеал. За часів козацтва відбулось встановлення істинності, національно-вольове розуміння життя та обов'язку, а головне правильність сформованої педагогічної думки та моралі. Аналізування національної культури та ідей, звичаїв та традицій козацтва – це правильне наповнення змісту національної освіти.

Список літератури:

1. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти : науково-методичний збірник / Укладачі: В.Є. Берека, І.К. Гіджеліцький, Н.М. Орловська. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2018.- 472 с.
2. Стефанюк С.К. Українська етнопсихологія. Азбука козацького життя : навч. посіб. / С.К. Стефанюк. – Харків: 2003. – 252 с.
3. Стефанюк С.К. Морально – правові основи національної педагогіки: етика суб'єкт – суб'єктивних взаєминт : навч. посіб. / С.К. Стефанюк, В.П. Гаркавець. – Харків: 2009. – 336 с.
4. Стефанюк С.К. Правові основи козацької педагогіки: етика та соціально – правові норми : навч. посіб. / С.К. Стефанюк. – Харків: 2008. – 200 с.
5. Стефанюк С.К. Козацька педагогіка : навч. посіб. / С.К. Стефанюк. – Харків: 2000. – 144 с.

Abstract. The issue of cultural-educational and national-patriotic significance of Cossack pedagogy is considered. The impact of Cossack pedagogy on the formation of a conscious personality in modern society is indicated. The spiritual life of the Cossacks, which was determined by the code of honor, was revealed.

Key words: Cossack pedagogy, education, code of honor.

УДК 821.161.1

LEV LUNTS – CRITIC AND THEORETIST OF LITERATURE (BY THE MATERIAL OF THE REPORT «TO THE WEST!»)**ЛЕВ ЛУНЦ – КРИТИК И ТЕОРЕТИК ЛИТЕРАТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ ДОКЛАДА «НА ЗАПАД!»)****Kryzhanovska O.O. / Крижановская О.А.***d.filol.s., prof. / д.филол.н., проф.**Northwest Normal University Lanzhou, Anning E. Road, 967, China**Северо-Западный университет, Ланьчжоу, Анинг Е. Роад, 967, Китай*

Аннотация. Статья посвящена одному из аспектов творчества Льва Лунца. Писатель был одним из главных участников литературной группы «Серapiоновы братья». В статье исследуется доклад Льва Лунца «На Запад!» (1922), который позволяет понять эстетические и художественные доминанты писателя, его теоретические достижения. В докладе высмеивается провинциальность современной автору русской культуры. Автор противопоставляет русскую литературу западной традиции. В центре внимания доклада Л.Лунца находится термин «фабула», значение которого обусловлено связью с русскими формалистами. Под фабулой автор доклада понимает напряженный сюжет, занимательность и авантюристичность литературного произведения.

В драматических произведениях Л.Лунц справедливо называет сценичность главным критерием художественности. Категорию фабулы в драматургии Л.Лунц соотносит с понятием театральности и сценичности, которые ориентируются на зрительский интерес. Автор доклада подчеркивает, что в 1920-х годах в русской литературе обнаруживается кризис романного жанра. Современную ему литературу Л.Лунц, сравнивая с западной, называет скучной и безграмотной. Автор призывает писателей учиться у западной литературы, ориентироваться на западную традицию.

Ключевые слова: Л. Лунц, фабула, традиция, роман, драматургия, водевиль.

Введение.

Л. Лунц – один из наиболее ярких писателей литературной группы «Серapiоновы братья». Талантливый писатель, опередивший свое время, он выступал так же, как и связующее звено молодых авторов, собравшихся в творческое объединение. В истории литературы известно, что И. Гроздев, М. Зощенко, Вс. Иванов, В. Каверин, Л. Лунц, Н.Никитин, Н. Тихонов, Е. Полонская, В. Познер, М. Слонимский, К. Федин были в составе литературной группы «Серapiоновы братья» [3]. Напомним о том, что писатели-«серapiоны» условно делилась на три группы: «западников» (ориентировались на литературу Запада), «восточников» (авторы бытовой орнаментальной прозы, которые активно использовали диалекты, устное народное творчество) и «центристов» (продолжали традиции русской классической литературы). Л. Лунц представлял западное крыло группы, именно поэтому основные положения доклада молодого писателя хотя и не иллюстрируют взгляды большинства «серapiонов», однако важны для создания целостной картины понимания литературного творчества.

Л.Лунц – главный теоретик и литературный критик «серapiонов». Ранняя смерть писателя обнаружила разнородность «Серapiоновых братьев», которая, в конечном итоге, привела к распаду группы. Необходимо отметить, что идея Л. Лунца о том, что именно на «серapiонах» лежит миссия изменить

современную русскую литературу, поддерживалась писателями, они действительно осознавали это.

В частности, К. Федин в письме к И. Соколову-Микитову от 7 декабря 1922 года не только подтверждает эту мысль, но и повторяет ее из доклада Л. Лунца: «Серapiоновцы по-разному идут к одной и той же цели: оживление русского повествования. Тут разные силы приложены к одной точке. Один работает над сюжетом (и перегибает палку – Лунц, кричащий «На Запад!»), другой – над словом (и тоже худо – Никитин, которого не понимаешь без подстрочника), третий – над фольклором (Зощенко), над пересадкой на русскую почву германской фабулы (Каверин). Достичь идеального уместения наибольшего числа элементов, из которых слагается повесть, в одном произведении – вот цель, смысл, оправдание нашей работы. Если нам не удастся – удастся будущему поколению, а мы, как усердно советует Лунц <...> унавозим ему почву» [1, с.70–71].

Наиболее глубоко свои размышления о перспективах развития эпических и драматических жанров Л.Лунц изложил в докладе «На Запад!», который был прочитан собрании «Серapiиновых братьев» 2 декабря 1922 года. Идеи автора, по-нашему мнению, нуждаются в глубоком исследовании, поскольку позволяют увидеть новаторских характер литературоведческих поисков автора.

Основной текст.

Доклад «На Запад!» построен на высмеивании провинциального отношения в русской культуре к западной традиции. В начале доклада Л. Лунц, пародируя советскую критику, передает ее восприятие французского романа П. Бенуа «Атлантида», который был встречен западным читателем «с исключительным восторгом» [4, с. 343]. Советская критика отреагировала на роман отрицательно, поскольку он не отражал злободневных проблем и не решал задач, оставленных современностью: «Успех «Атлантиды» – показатель крушения западной буржуазной культуры. Запад разлагается. Утомленный войной, он ищет отдохновения в экзотике и авантюрных пустяках, уводящих его далеко от строгой действительности. «Атлантида» щекочет нервы западным буржуа, а они – о живые трупы! – вместо Барбюса и Роллана читают Бенуа» [4, с. 343]. Здесь автор точно приводит традиционные для русской послереволюционной критики стереотипные клише, которые в те годы только начали появляться, засилье вульгарной социологии в литературоведении было впереди, и Л. Лунц предвидел это.

Разговор о романе П. Бенуа служит только поводом критике, чтобы перейти к рассуждению о необходимости развития приключенческой литературы, которая давно уже существует на Западе. В России не только писать, но и читать книги Г. Хаггарда, А. Дюма, Ф. Купера взрослым людям «непристойно»: «Их ждет скучнейший, но серьезнейший Глеб Успенский <...> Бульварной чепухой и детской забавой называли мы то, что на Западе считается классическим. Фабулу!» [4, с.343].

Под фабулой Л. Лунц в данном фрагменте подразумевает «уменье обращаться со сложной интригой, завязывать и развязывать узлы, сплести и расплести», – то есть все то, что составляет основу приключенческой

литературы. Фабула в понимании автора доклада «означает то, что один из учителей Лунца <...> Шкловский предпочел бы назвать в то время сюжетом, то есть способом построения, в отличие от фабулы как материала, композиционно организуемого в сюжете» [2, с. 614]. Обращение здесь к термину «фабула» обусловлено связью с русскими формалистами, которые активно употребляли этот термин. Автор подчеркивает, что презрение к фабуле, к тому, что «добыто многолетней кропотливой работой, создано преемственной и прекрасной культурой» [4, с. 344] Запада обнаруживает провинциальный характер русской литературы.

В следующей части доклада Л. Лунц утверждает: «Русского театра не существует. Нет и не было» [4, с. 344], потому что драматические произведения несценичны, они лишены напряженного конфликта, драматурги не знают «простейшие законы сценического действия» [4, с. 345]. Главная проблема, по мнению автора доклада, заключается в том, что в драматургии преобладают философские, психологические, социальные вопросы и полностью игнорируется понимание законов театрального искусства. При этом в русском театре, в отличие от западного, нет системы, нет традиций и школы: «Общественность увела русскую драму на новые места, где <...> без всякой западной техники, без всяких тем, машин и хитроумных приспособлений выросла русская «настоящая» драма: сытная, жирная, провинциальная и сценически безграмотная» [4, с. 345].

В драме для Л. Лунца главным критерием выступает сценичность, потому что этот род литературы изначально ориентирован на зрителя, на сценическое воплощение, но подчиненность авторов социальным проблемам лишила драматические произведения привлекательности в глазах зрителя, «и только «низкий» водевиль, до которого не снисходила общественность, смог развиваться в систему. И русский водевиль – единственное, чем может похвастать наша сцена» [4, с. 345]. С этой точкой зрения нельзя не согласиться, потому что сценическая привлекательность водевиля не вызывает сомнения. Проблема, о которой говорит в этой части доклада Л. Лунц, действительно важна. Она позволяет понять его заслугу как теоретика литературы, который глубоко понимал процессы художественного творчества.

Утверждение Л. Лунца о том, что только русский водевиль смог развиваться в систему, создать театральную традицию, достаточно показательно. Молодой автор глубоко понимал проблему репертуарной невостребованности талантливых произведений. В то же время незначительные по своему идейному содержанию водевили длительное время не утрачивают зрительского интереса. Именно теоретическое изучение жанровых особенностей водевиля позволило ему определить необходимые условия и закономерности жизни драматического произведения на сцене.

Сценичность достигается работой над фабулой пьесы, под которой Л. Лунц понимал определенную технику построения произведения, наличие таких эффективных приемов, которые позволяют вызвать у зрителя интерес и эмоциональный отклик. Эти размышления Л. Лунца о сценичности художественных произведений выявляют близость к современным

исследованиям о драматургии.

Далее Л.Лунц переходит к рассмотрению кризиса романного жанра. Реалистические произведения И. Тургенева, И.Гончарова, Ф. Достоевского, Л. Толстого автор доклада называет «великолепной системой русского романа» [4, с. 345], которая перестала существовать. Причины отсутствия романов Л. Лунц объясняет невниманием к формальной стороне произведения, тем, что писатели, усвоив идейный смысл, философские положения романного творчества Ф. Достоевского и Л. Толстого, все остальное считают второстепенным и нарушающим единство формы и содержания: «У нас роман зачах, потому что мы забыли про фабулу, про композицию, потому что заглохла и без того несильная фабульная традиция. Кто до последнего времени занимался композицией Достоевского или Толстого? Критику интересовали проблемы черта и Бога, зла и добра. Писателей-последователей – те же философские и социальные вопросы или, в лучшем случае, техника письма, стилистические приемы. А то, что русские романисты, особенно Толстой, бесконечно более дальновзоркие и мудрые <...> работали над фабулой, над завязкой и развязкой, учились композиции у западных писателей, – этого никто не видел» [4, с. 346].

Всю современную литературу, для которой характерны стилизация, психологизм, идеология, бытописание и орнаментальность, Л. Лунц называет скучной безграмотной и снова проводит параллель с западной литературой, где «от писателя обязательно требуют одного: презренной занимательности. Чтоб интересно было читать, чтоб оторваться нельзя было от интриги. Это первое требование и труднейшее <...> связать фабулу может только человек. Прошедший большую школу, писатель вскормленный многолетней культурой, преемственной связью всеми враждующими школами. Бальзак вводил в реалистический роман авантюристический сюжет <...> Диккенс увлекал читателя <...> Флобер преклонялся перед Гюго. Золя, «натуралист», искал в будничной жизни мощной интриги <...> Культура фабулы на Западе непобедима. И поэтому западный роман не умер» [4, с. 347].

Для Л. Лунца проза – результат длительной собирательной деятельности многих поколений писателей, каждый из которых может быть и безвестным. Популярная в те годы вёльфлиновская идея истории искусств без имени <...> Лунцем <...> применяется к прозе. По Лунцу у Запада надо учиться прежде всего потому, что там был пройден длительный путь выработки фабулы, на которой у молодой русской литературы не хватило времени» [2, с. 614].

Бесфабульность современной ему литературы Л. Лунц объясняет засилием общественной критики, которая подчиняет себе художественное творчество и требует «отображения действительности, житейских взаимоотношений <...> Отображение это должно стать центром, целым, всем. Все искусственное – недопустимо. А сложная фабула всегда искусственна, выдумана. Поэтому – вон ее?» [4, с. 347]. Этот риторический вопрос позволяет Л. Лунцу вступить в полемику с официальной критикой, с теми, кого он называет «народники», подразумевая их стремление насадить бытописание, натурализм, орнаментальную прозу.

И далее Л. Лунц высказывает ключевую для его понимания его творческих задач мысль о том, что «искусство преобразует мир, а не срисовывает его» [4, с. 347], поэтому «народничество – вот типичное уродливое порождение нашей антифабульной критики <...> Большинство наших писателей ушло туда, откуда мы отталкивались. В народничество! Вы – народники, типичные русские провинциальные и скучные, скучные, скучные писатели» [4, с. 348].

В заключении Л. Лунц обвиняет «серапинов» и себя самого в предательстве фабулы, западной ориентации, ведь братство создавалось как «яркое фабульное, даже антиреалистическое» [4, с. 348], но через два года молодые писатели «бросили, забыли, продали фабулу за чечевичную похлебку литературного крикливого успеха» [4, с. 349].

Л. Лунц призывает братьев учиться фабуле, создавать плохие, но фабульные произведения, стать теми, кто восстановит утраченную фабульную традицию и своим безуспешным опытом откроет возможность другим поколениям создавать талантливые фабульные произведения: «Скорее всего, из нас и ничего не выйдет. Но я знаю, верю, что за амией придут другие и третьи, которые двинутся по той же дороге, которые воспользуются нашими малыми достижениями, чтобы пойти дальше» [4, с. 350].

Л. Лунц настойчиво призывает писателей учиться у западной литературы, ориентироваться на западную традицию: «На Запад! Тот, кто хочет создать русскую трагедию, должен учиться на Западе, ибо в России учиться не у кого. Тот, кто хочет создать русский авантюрный роман, должен учиться на Западе, ибо в России учиться не у кого. Но тот, кто хочет возобновить русский реалистический роман, и того я приглашаю смотреть на Запад! <...> Смотрите на Запад, если не хотите учиться у него!» [4, с. 351].

Выводы.

Были рассмотрены основные тезисы доклада Л. Лунца «На Запад!». В этой работе автор сопоставил русскую и западную литературные традиции. Л. Лунц убедительно показал, что русская литература 1920-х годов не развивается и не имеет какого-либо художественного значения. Он призывает писателей обращаться к фабуле и создавать интересные читателю произведения. В драматических произведениях, по мнению Л. Лунца, важна сценичность и конфликт, которые способны привлечь зрительское внимание. Итак, очевидно, что главные доминанты, которые определяют художественное мировоззрение Л. Лунца, заключаются в следовании западной фабульной традиции, в развитии занимательного, авантюрного начала, в стремлении ценой собственного писательского успеха обновить русскую литературу, сделать ее достойной внимания западного читателя.

Литература:

1. «Серапионовы братья» в зеркалах переписки. Москва: Аграф, 2004. 544 с.
2. Иванов В. Лунц и Мандельштам: фабула у Серапионовых братьев. *Revue des études slaves. L'espace poétique. En hommage à Efim Etkind*. 1998. Т. 70. ф. 3. Р. 613–617.

3. Крижановська О.О. «Ланка»-МАРС та «Серапіонові брати»: порівняльно-типологічний аспект: монографія. Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2021. 352 с.

4. Лунц Л. «Обезьяны идут!»: Собрание произведений. Санкт-Петербург : ООО ИНАПРЕСС, 2003. 752 с.

Abstract. In the article Olga Kryzhanovska explores various aspects of the work of the Russian writer Lev Lunts. The writer was one of the main members of the Serapion Brothers literary group. In the article, Olga Kryzhanovskaya focuses on the report by Lev Lunts «To the West!» (1922). Here are the main aesthetic and artistic dominants of the writer, his theoretical achievements. In the report, Lunts criticizes Russian literature of 1920. He calls Russian literature boring and provincial. The focus of Luntz's report is the term «plot». The plot for the writer is an interesting plot, adventurous content. In dramatic works, Luntz calls the stage presence the main characteristic of the work. The author of the report emphasizes that in Russian literature there is a crisis of the genre of the novel. Luntz compares contemporary literature with the literature of the West, calls his native literature boring and illiterate. The author believes that all Russian writers should learn from Western literature, focus on the Western tradition.

Key words: L. Lunts, plot, tradition, novel, drama, vaudeville.

ONLINE CRASH COURSE “DISCOVER UKRAINE WITH THE UKRAINIAN LANGUAGE”: THE CONTENT AND METHODOLOGICAL BACKGROUND

ОНЛАЙН КРАШ КУРС “ВІДКРИЙ УКРАЇНУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ” ЗМІСТ І МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сорокіна Н. / Sorokina N.

канд. пед. наук, доцент

0000-0003-3997-2205

University of Innsbruck, Innrain 52, Innsbruck, Austria

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska, 62, Kyiv, Ukraine

Abstract. The paper presents the insights of e-learning education and organizing an online crash course in particular. Goals, content and methodological support peculiarities of the online Crash Course “Discover Ukraine with the Ukrainian language” reflect the originality and actuality of the idea. The evaluation data illustrate the effectiveness and methodological expediency of the Course materials, structure and format.

Key words: online crash course, content, e-learning, blended learning, Ukrainian as a foreign language.

Introduction.

Educational innovations, the introduction of information and communication technologies into the teaching practices are among the highest challenges and topics of all the European countries. The most often used term after the pandemic is “new normal.” In educational sphere it is associated with the growing use of online learning. The COVID-19 pandemic, war conflict in Ukraine made educators look for the new ways of teaching to continue with the process of educating students. The “new normal” today is a concept of education with online learning at the core of this transformation (Bailey, et., 2013). Online learning has become as a necessary and sometimes the only resource for students and schools worldwide. For many educational institutions, this is an entirely new way of education that they have had to adopt. Online learning is now applicable not just to learn academics but it also extends to learning extracurricular activities for students and nonstudents. In recent months, the demand for online learning has risen significantly, and it will continue doing so in the future.

Course description.

In accordance with the latest educational trends and responding to the growing interest of Europeans to Ukraine, the Ukrainian language and culture the University of Innsbruck initiated an online Crash course “Discover Ukraine with the Ukrainian language” taught in Summer Semester 2022. That was also a good act to express solidarity of Europe with Ukraine in the time of war conflict.

The aim of the course was to develop elementary communicative skills to satisfy the needs in communication in everyday life; get learners familiar with the Ukrainian Cyrillic and possess minimal grammar and vocabulary necessary to understand and interact in some basic everyday situations. Another important goal of the Course was to develop learners’ awareness about Ukraine, Ukrainian people, country’s history, customs and traditions.

The online mode of the Course increased the number of participants significantly (there were 100 registrations) and widened the access geographically. There were representatives from Austria, Germany, Italy, France, Great Britain, Check Republic, Slovakia, and Denmark. Hence, English as the language of instruction was highly appreciated by the English and German speaking learners.

The online Crash Course “Discover Ukraine with the Ukrainian language” comprised three 90 minutes zoom sessions. Each lesson combined communicative, phonetic, grammar and sociocultural materials to develop communicative competence in listening, reading, speaking and writing. The Course content covered the following topics: “Greetings and getting acquainted”, “Countries, nationalities and languages”, “Numbers: index, address, telephone numbers, age”, “Family relations”, “Professions and occupations”, “At the interview: filling the registration form”.

In methodological context task-based learning as an active learning approach (Ellis, 2018) focusing on the process of fulfilling the meaningful communicative task through asking and refining questions, discussing ideas, making predictions, designing plans, collecting and analyzing data, communicating ideas to others, asking new questions, and completing the task (Nunan, 2004) proved to be beneficial in the Course content. Additionally the rational use of online interaction and various types of didactic materials provided learners with the possibility to combine online and offline practice in accordance with their educational needs. This goes in line with the blended learning framework which claims to be novel approach to create an effective learning environment to achieve best possible outcomes (Spasova, 2021).

The goal of sociocultural “inserts” in the content of the intensive learning session was to get students “discover” Ukraine as a European country, learn more about its long history, culture, people, language, main cities, customs and traditions. This raised the learners’ interest to the language and therefore fostered their learning motivation, which led to the improved the outcomes.

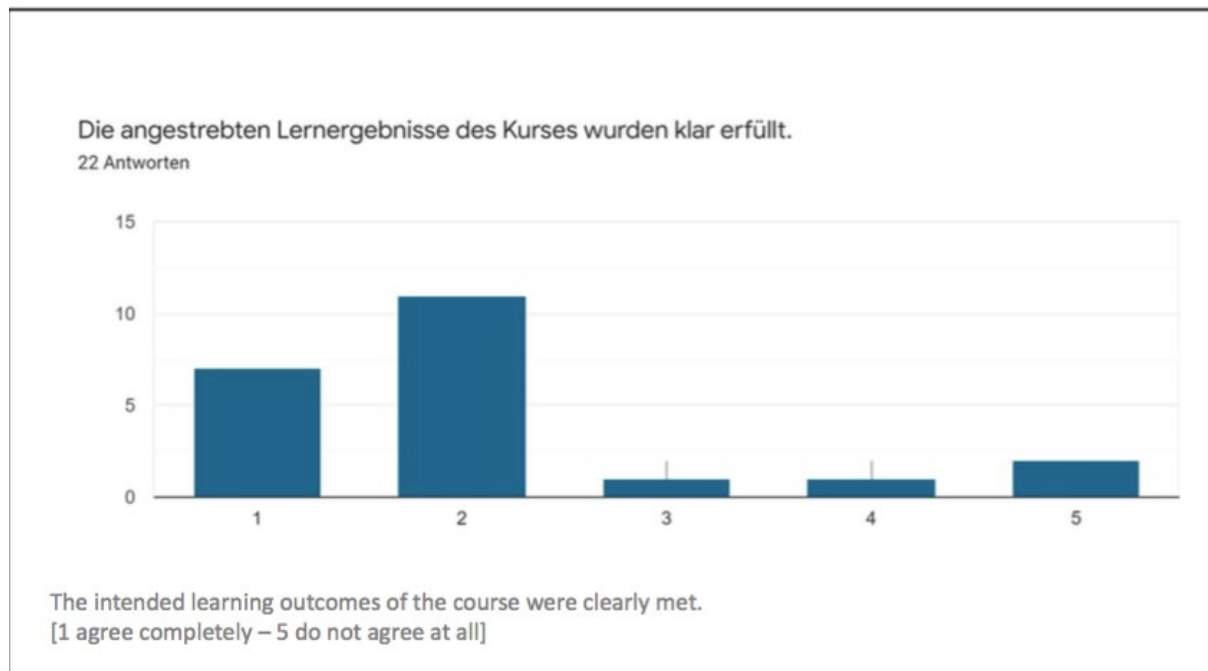
Methodology.

To check the effectiveness of the online we conducted the follow up online survey. 22 respondents evaluated the online Course in various aspects: content, user-friendliness, structure, instructions quality, didactic materials, technical support etc. The data received via follow up questionnaire reflect exclusively positive attitudes towards the Course content and its outcomes: *Picture 1*

The above given diagrams clearly indicate the Course content and structure didactic expediency and its effectiveness.

Additionally, the collected and data witness the raising motivation level and sustainable desire to continue studying Ukrainian as a foreign language: *Picture 2*

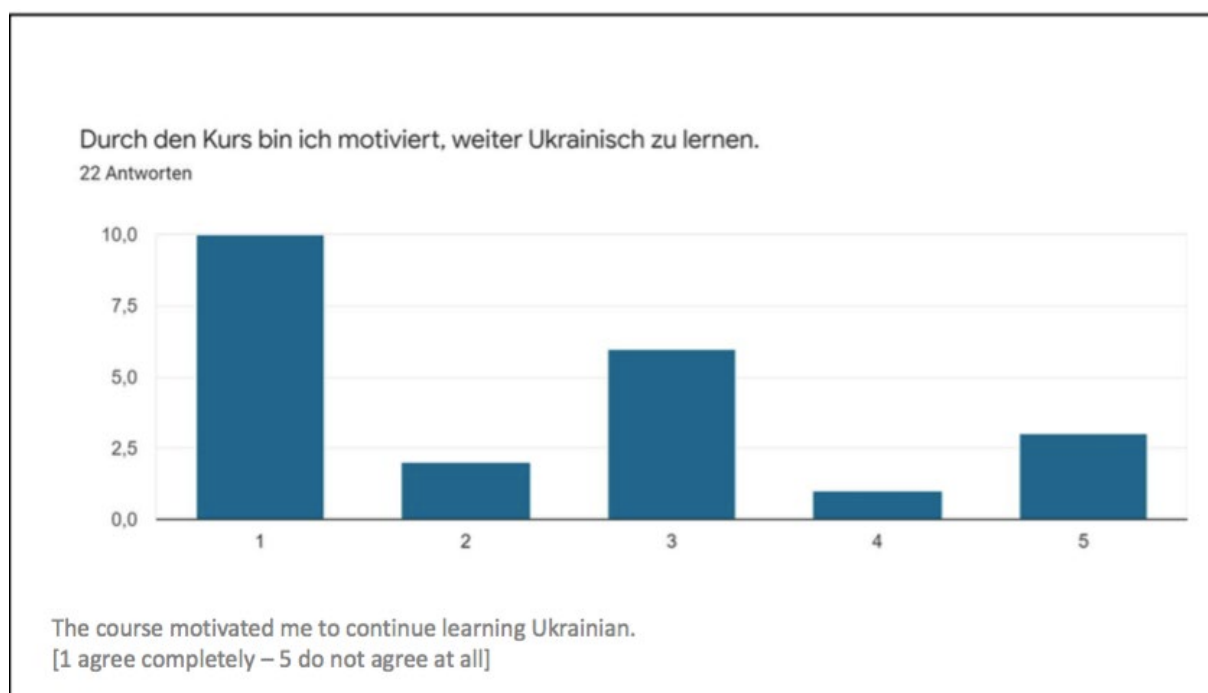
The use of a padlet (<https://padlet.com/Osteuropazentrum/Ukrainisch>) as the basic online platform gave the participants unlimited access to all course mandatory didactic materials, lesson recordings and additional input for further practice and extra resources to deepen knowledge of the Ukrainian language, Ukraine and Ukrainians. *Picture 3*

Notes on that

- Great enthusiasm of the lecturer!
- The fact that the announced learning outcomes were not 100 per cent fulfilled in my case was due to my lack of active participation. They were completely fulfilled by the organisers.
- I have to repeat more often
- Could already implement the short Ukrainian phrases in the work, was very useful!

Picture 1 Learning outcomes

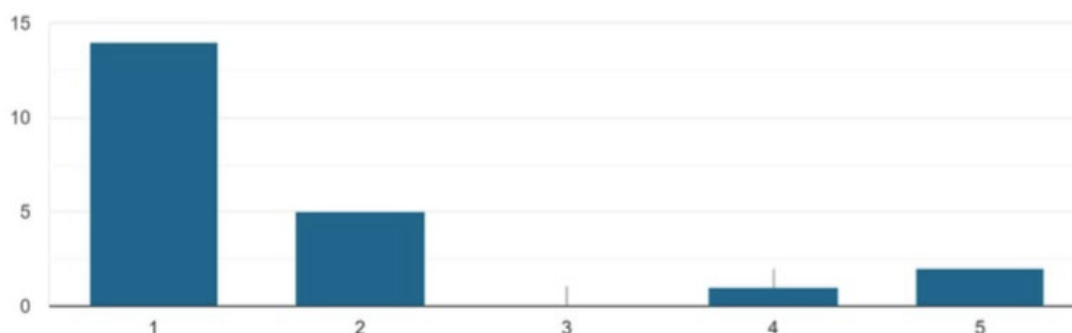

Picture 2 Motivation

Die über das Padlet zur Verfügung gestellten Materialien waren gut aufbereitet und haben mich beim Lernen unterstützt.

22 Antworten

The materials provided via the Padlet were well prepared and supported my learning.
[1 agree completely – 5 do not agree at all]

Notes on that

- Padlet is a wonderful enrichment!
- Concerning "Contributing to the course and asking questions" see comment above.
- Great materials to deepen your knowledge!
- The documents were also very useful for repeating the course.

Picture 3 Tools and didactic support

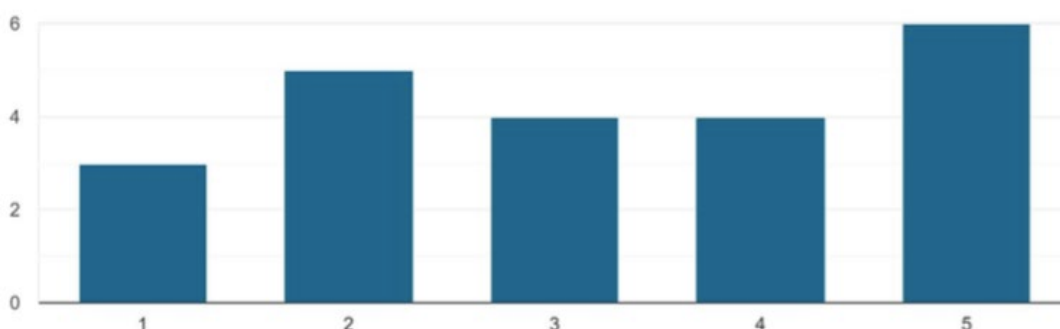
At the same time these recourses provided an effective support to get extra practice through combining online and offline exercising choosing individual learning trajectories. Majority of respondents valued the possibility to revise and practice even after the course was complete.

Picture 5 depicts the rate of participants' attitude to the Course format and its length, which may be interpreted as generally positive, but still some respondents would prefer traditional classroom instead. This fact makes us think more about implementing the other models of blended learning developing relevant didactic and methodological support. *Picture 4*

To sum up it is important to highlight that online crash course format embraces the advantages of both online and offline teaching and learning. It has scope for collaborative learning; constructive learning and computer assisted learning (CAI), on the one hand. On the other hand, implementation of online crash courses needs rigorous efforts, right attitude, sufficient didactic materials, strategies, techniques and highly motivated teachers and students for its success. Moreover, the experience of teaching a Crash course of Ukrainian as a foreign language revealed a significant gap between the enormous desire to acquire the language and absence of didactic materials to provide this process effectively. This makes the prospective goal of our further research.

Ich würde mir für die Fortsetzung des Kurses ein anderes Format (in Präsenz bzw. mehr Einheiten) wünschen.
22 Antworten

I would like to see the course continued in a different format (face-to-face or more units).
[1 agree completely – 5 do not agree at all]

Picture 4 Course format

References

1. Bailey, J., Ellis, S., Schneider, C., & Ark, T. V. (2013). *Blended Learning Implementation Guide. Version 1.0*. Retrieved from: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/CSD6190.pdf>.
2. Ellis, R. (2018) *Reflections on task-based language teaching*. Bristol; Blue Ridge Summit, PA: Multilingual Matters (Second language acquisition, volume 125).
3. Nunan, D. (2004) *Task-based language teaching*. Cambridge, UK; New York, NY, USA: Cambridge University Press (Cambridge language teaching library).
4. Spasova, S., Welsh, K. (2021). Mixing it up with blended learning. In Dengub, E., Dubinina, I., & Merrill, J. *The art of teaching Russian* (pp.405-430). Washington DC: Georgetown University Press.

Анотація. У статті розглядаються особливості онлайн освіти і організації онлайн краш курсу, зокрема. Мета, зміст і особливості методичної підтримки відтворюють оригінальність і актуальність ідеї. Запропоновано результати оцінювання ефективності курсу і методичної доцільності матеріалів курсу, його структури і формату проведення.

Ключові слова: онлайн краш курс, зміст, онлайн і змішане навчання, українська мова як іноземна.

METHODS OF CHECKING THE AUTHENTICITY OF TEXTS

Voitsekh V.

¹ Ukrainian American Concordia University,
8/14, Turhenievska Street, 01054, Kyiv, Office 1-4

Abstract. A general overview of the available methods for verifying the authenticity of texts was performed, the advantages and disadvantages of each were analyzed. The shingle method has been implemented, as well as a modified string-matching algorithm, which allows you to find even modified and paraphrased plagiarism with high accuracy. The results obtained by various verification methods were analyzed.

Key words: Authenticity of texts, Shingles method, Plagiarism, Text analysis, Document Indexing

Introduction

When checking texts for authenticity, the main indicator is the absence of plagiarism in the text. Plagiarism is the use of another person's work in any form and presenting that work as one's own without citing the original work. Most often, it is used for personal gain. Currently, the following types of borrowed text are distinguished:

1. direct plagiarism, i.e. copying someone else's work without indicating the source
2. self-plagiarism — using one's own previous works
3. accidental plagiarism, i.e. failure to indicate the original source is unintentional
4. outsourcing — hiring other writers, bloggers, friends to write on your behalf.

The problem of detecting plagiarism has become widespread with the advent of the Internet, and each year it becomes more difficult to find the original author. This problem is actively studied from an engineering and scientific point of view. On the other hand, the fight against existing methods of identifying plagiarism is also actively developing, namely:

- deep text rewriting
- retelling the text in your own words
- use of synonyms and epithets
- adding automatic transfers
- translation of foreign language texts
- use of materials not indexed in search engines
- replacing frequently repeated words

However, every year systems for checking the uniqueness of texts improve and not every bypass can work. Today, there are hundreds of different resources for checking texts for authenticity. In addition to information about whether the text is unique, various implementations may additionally indicate the sources in which the text was found, and which are considered original; the percentage of insignificant and stop words in the text, and others.

Most plagiarism detection systems implement one of two general detection approaches, which can be conventionally called external and internal. The external approach is to compare a suspect document with a certain reference set, which is a set

of documents that we believe to be completely authentic. Based on the document similarity criteria, as well as the selected model, the task is to find all documents that have text that is like the text in the suspicious document above the selected degree of similarity. The internal approach is exclusively the use of certain techniques to analyze suspicious text without performing comparisons with external documents.

The Fingerprint method

The fingerprint method is currently the most widely used method for detecting plagiarism. This method represents each document as a sample of a certain number of substrings (n-grams). Sets indicate the imprint of each document. A suspected document is checked for plagiarism by calculating its fingerprint and comparing the resulting fingerprint with previously calculated fingerprint indices for all documents in the reference collection. If the prints match, then the corresponding text segments also match and are potential plagiarism if they exceed the chosen similarity threshold.

The limiting factors of this method are computational resources and time, so this approach is often used to check only a subset of fingerprints, with the aim of speeding up the calculation and being able to check on a large collection of reference documents

A common practice when working with a large set of documents is to create an imprint of each document. In a more general sense, a print is a lower-order representation of each document, and accordingly, a set of documents. To do this, you can use the hash function sha1 or md5. The fingerprint method can be used for different purposes depending on the hashing function.

Another possible approach is to use word filtering based on IDF (Inverted Document Frequency) values, which are calculated before processing the entire document corpus.

String-searching algorithm

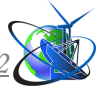
When applied to the problem of authenticity of texts, documents are compared for word-for-word matches. A variety of methods have been proposed for this task, some of which have been adapted to an external plagiarism detection approach.

Validating a document using this method requires a lot of computation and storing all the documents in the reference collection in a comparable form in order to compare them pairwise. As a rule, suffix models of documents, such as suffix vectors or suffix trees, are used for this. However, the use of this approach remains quite computationally expensive, which makes it unsuitable for checking large collections of documents.

Citation based plagiarism detection

Citation-based plagiarism detection relies on citation analysis and is therefore the only approach to plagiarism detection that does not rely on textual similarity. This method examines citation and background information in texts to identify similar patterns in citations. Therefore, this approach can be applied to scientific texts or other academic documents that contain citations.

Prototypes with citation-based plagiarism detection systems already exist. Citation proximity and similar order are the main criteria used to calculate document similarity. The absolute or relative share of total citations, the probability that the citations coincide in the document are also considered.

Stylometry

Stylometry uses statistical methods to determine an author's unique writing style and is primarily used to determine authorship. By creating and comparing stylometric models for different segments of the text, it is possible to identify paragraphs that are stylistically different from the rest, and therefore potentially borrowed.

The shingles algorithm

In 1997, Andrii Broder and Udi Manber proposed a "syntactic" method for evaluating the similarity of documents, which is based on the representation of a document in the form of a set of various sequences of a specific length, which consist of neighboring words. Such sequences are called "shingles". Two documents will be considered similar if their shingle sets overlap. The number of shingles roughly corresponds to the length of the number of words in the document, which is usually a large number.

Stages of text comparison for similarity:

1. canonization of the text.
2. breaking the text into shingles.
3. calculation of shingle hashes.
4. preparation of a sample of control amounts.
5. checking texts for plagiarism.

Implementation of the prototype

The pan13-text-alignment set of documents was used to develop the prototype. This corpus contains more than 3,000 original documents and about 2,000 documents that are suspected of plagiarism.

The first step was to create a basic version based on the shingle method. In most cases, this algorithm is used to find copies and duplicates, however, using various modifications, it can also be used to find individual paragraphs containing plagiarism. For this purpose, the algorithm for checking for plagiarism of a new document can be conditionally divided into two separate stages:

1. finding the most suspicious original documents
2. detailed comparison with each of the found documents.
3. Modified algorithm

We have a set of original unique documents.

1) The first stage of their processing will be the separation of words and parts of speech for each word. For this purpose, you need to use MaxentTagger, which belongs to the Stanford POS Tagger library. The document is divided into sentences, then each sentence is analyzed. Words are selected from the received list of sentence elements. Next, the words are filtered by removing stop words, and words whose length is less than three letters are additionally screened out. The remaining words are entered in the word list of the current document.

2) The next step is word normalization. The word is cleaned from unnecessary characters and with the help of the library for working with WordNet, its basic form is returned for each word. This process is performed for the following parts of speech: noun, verb, adjective, adverb.

3) Document indexing. Using Apache Lucene, we add the document and additional information about it to the directory where they will be stored. All the text

from the document, which after the previous steps is presented as separated words in the basic form, is stored in one field.

4) All words are extracted from the document, regardless of the number, and entered into a separate set, which, after processing the entire corpus, will be used to find the IDF of each word. In this way, a list of words is formed, which can be used as a dictionary, as well as a correspondence between the word and the number of documents in which this word is written is created.

5) Repeat previous steps for each document from the existing set of documents.

6) Calculate the IDF. Words whose IDF is less than a certain threshold will not be considered during the check in addition to stop words.

7) Additional algorithm is used to do the comparison of the data after it was normalized using the steps above.

Summary and conclusions.

The paper considered such an algorithm as the shingles method, as well as its modification for searching for plagiarism that was rewritten. A set of PAN-13 documents was used for testing, consisting of about five thousand documents, including more than three thousand original ones and more than one thousand suspected of plagiarism.

It can be concluded that the modified algorithm works much better in complex cases. It is based on the search for sequences of words and their synonyms in the indexed documents of the collection. To improve the results, used document indexing and full-text search in Apache Lucene, Stanford POS-tagger for sentence analysis and finding parts of speech for each word, and WordNet dictionary for finding synonyms of words.

The modified algorithm shows a low speed of work when checking large volumes of text, or in the case when the library of original documents is very large. In this case, the following modification can be applied: break the process of checking a document for plagiarism into two separate stages. The first step will be to use the shingle method to find the most similar to the suspect original documents from the library. At the second stage, a modified algorithm will be checked, but the document will be compared only with those documents that were found in the previous stage, and not with the entire library. This approach will make it possible to speed up the inspection.

References

1. Jaccard Similarity and Shingling, <https://www.cs.utah.edu/~jeffp/teaching/cs5955/L4-Jaccard+Shingle.pdf>
2. The Shingles algorithm, https://en.ryte.com/wiki/Shingle_Algorithm
3. WordNet. George A. Miller (1995). WordNet: A Lexical Database for English. Communications of the ACM Vol. 38, No. 11: 39-41. Christiane Fellbaum (1998, ed.) WordNet: An Electronic Lexical Database. Cambridge, MA: MIT Press, <https://wordnet.princeton.edu/>
4. Apache Lucene, <https://lucene.apache.org/>
5. Stanford Log-linear Part-Of-Speech Tagger, <https://nlp.stanford.edu/software/tagger.shtml>

6. Stein, Benno; Koppel, Moshe; Stamatatos, Efstathios (Dec 2007), "Plagiarism Analysis, Authorship Identification, and Near-Duplicate Detection PAN'07" (PDF), SIGIR Forum, 41, https://www.uni-weimar.de/medien/webis/publications/papers/stein_2007o.pdf
7. Dreher, Heinz (2007), "Automatic Conceptual Analysis for Plagiarism Detection" (PDF), Information and Beyond: The Journal of Issues in Informing Science and Information Technology, 4: 601–614, <http://proceedings.informingscience.org/InSITE2007/IISITv4p601-614Dreh383.pdf>
8. Stylometry-based Fraud and Plagiarism Detection for Learning at Scale, https://www.researchgate.net/publication/271836873_Stylometry-based_Fraud_and_Plagiarism_Detection_for_Learning_at_Scale
9. Top 10 Free Plagiarism Detection Tools, <https://elearningindustry.com/top-10-free-plagiarism-detection-tools-for-teachers>
10. The Winning Approach to Text Alignment for Text Reuse Detection at PAN 2014, <http://ceur-ws.org/Vol-1180/CLEF2014wn-Pan-SanchezPerezEt2014.pdf>
11. Finding near-duplicate documents, http://www.cs.princeton.edu/courses/archive/spr08/cos435/Class_notes/duplicateDocs_corrected.pdf

Article sent 23.10.2022

© Voitsekh V.O.

УДК 82. 09 (73)

CHROMATIC COLORS IN GERMAN AND ENGLISH INTERIOR ADVERTISING

ХРОМАТИЧНІ КОЛЬОРИ В РЕКЛАМАХ ІНТЕР'ЄРУ НІМЕЦЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Sovyetna A. V. / Советна А.В.

PhD in philological sciences, associate professor / кандидат філологічних наук, доцент

Sovyetnyi E. S. / Советний Е.С.

master of the faculty of humanitarian technologies /

магістр факультету гуманітарних технологій

Cherkasy state technological university

Черкаський державний технологічний університет

М. Черкаси, бул. Шевченка, 460

Abstract. Advertising texts in German and English languages were analyzed, in particular red and yellow colors in interior advertisements. Red lexemes in the German language are not inferior to red in the Ukrainian language. Elements of national and cultural branding are also observed in the content of advertising texts. Ukrainians express emotions more willingly, while Germans and English prefer more restrained colors. The choice of color or the combination of colors in advertising should be taken into account with regard to the national-ethnic, historical and religious characteristics of the country in which the advertisement is served. The use of red tokens in the English language is much inferior to the Ukrainian and German languages, since the English prefer pastel colors. The yellow color is very rich and intense. Therefore, in its pure form, it is practically not used in the interior. It is better to mute this color a little. In advertising texts, this color often appears in combination with other color designations.

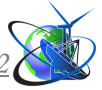
Key words: colour, shade, advertising, interior.

Візуальне сприйняття рекламних повідомлень залежить від багатьох чинників, одним з яких є кольорова гама. Колір – один із найбільш ефективних та дешевих засобів, який може привертати увагу, вселити відчуття спокою і комфорту. Кольори впливають на підсвідомість, а не на логіку людини, викликаючи певні асоціації. Опираючись на знання кольору та його вплив на людину, можна поділити кольори в інтер'єрі на теплі (червоний, жовтий та їх відтінки) і холодні (синій, зелений та їх відтінки).

В нашій роботі ми порівняли хроматичні кольори та їхні відтінки. Серед хроматичних кольоропозначень виявлена така частотність вживання:

Кольори	Німецька мова	Англійська мова
Червоний	23%	15,4%
Жовтий	15,5%	16,3%
Коричневий	16%	16,3%
Синій	22%	35%
Зелений	14,2%	13%
Фіолетовий	10%	4%

Частотність в хроматичних кольоронайменуваннях в двох мовах зовсім відрізняється. Розглянемо окремо мікрополе червоного кольору в рекламах

інтер'єру. Червоний колір – колір життя, вогню, війни, енергії, агресії, небезпеки, імпульсу, емоцій, пристрасті, любові, радості, святковості, життєвої сили, здоров'я, фізичної сили і молодості.

Лексеми червоного кольору в **німецькій мові** не поступаються червоному української мови. Елементи національно-культурної маркованості спостерігаються і в змісті рекламних текстів. Українці виражають емоції охочіше, німці та англійці ж віддають перевагу більш стриманим кольорам.

На думку Christiane Wanzeck: «Die rote Farbe wurde zum Kermzeichen der antiken und mittelalterlichen Herrscher sowie den Kirchenoberen» Wanzeck [11, 50], тобто, «**червоний колір** – символ сили, влади античності та середньовіччя, також це стосувалось і церкви».

У словнику синонімів німецької мови виділено такі лексеми червоного кольору: rot, rötlich, gelbrot, orangerot, paprikarot, tomatenrot, fleischrot, fuchsrot, ziegelrot, kupferrot, brandrot, flammend rot, feuerrot, korallenrot, pfirsichrot, hellrot, blassrot, mattrot, pastelrot, hochrot, persisch rot, englisch rot, oxidrot, mahagonirot, lackrot, dunkelrot, tiefrot, weinrot, bordeauxrot, blaurot, flamingorot, rosenrot, kirschrot, rubin, rubinrot, dunkelrubin, burgunderrot, portweinrot, purpur, purpurrot, purpurfarben, rotmbenfarben, hahnekammrot, morgenrot, blutrot, karmesinrot, karminrot, braunrot, bronserot, orientrot, rot wie Blut, ritzerot [9, 590-591].

В даному словнику також наводиться перелік відтінків рожевого кольору: rosafarben, rosenfarbig, rosig, pink, blassrosa, hellrosa, zartrosa, pastellrosa, altrosa, violettrosa, venetianerrosa, persisch rosa, purpurrosa, flamingorosa.

У нашому матеріалі німецьких рекламних текстів представлені наступні лексеми: *rot* (*rotton*) (*червоний*), *rotlich* (*червонуватий*), *rosa* (*rosafarben, rosaton*) (*рожевий*), *pink* (*pinkfarbene*) (*рожевий відтінок*), *himbeerfarben* (*малиновий*), *korall* (*кораловий*), *terrakotafarben* (*terrakota*) (*теракотовий*), *zartrosa* (*ніжно-рожевий*), *hellrosa* (*світло-рожевий*), *Bordeaux* (*бордовий*), *weinrot* (*колір червоного вина*), *blutrot* (*червоний як кров*), *dunkelrot* (*темно-червоний*).

Найбільш частотним виступає лексема «**rot**» (*червоний*). «Ich sehe **Rot**. Falls Blutdruck und Puis steigen, kann das möglicherweise an der heißesten aller Farben liegen» [5, 78], «Das schicke **Rot** ist ein Entwurf von Designer und kann zum Hinlegen die Armlehne abklappen» [7, 22].

Якщо в українській мові поширеним є поєднання червоного кольору з золотистим, то в німецькій мові частіше зустрічається комбінація червоного з білим: «Effektvoller Farbwechsel: ein Stuhlmix in **Weiß** und **Rot**» [6, 55].

Особливістю в назвах кольорів німецької мови є й те, що до основи слова приєднується слово «ton», або «farbe»: «Rotton», «Rotfarben». Отже, дане слово можна перекласти як «червоний», «червоний колір» або «червоний відтінок». Прикладом є: «Die Wände sind über und über mit riesigen Blumen aus Glasmosaik verziert, auch die Wanne ist mit Mosaiksteinen in **Rottonen** verkleidet» [2, 6].

На другому місці по частотності також варто прикметник «**rosa** (**rosaton/rosafarben**)» – «рожевий»: «Weichmacher für geradlinige Sofas: Kissen in **Rosatone**» [5, 7]. «Die **rosafarbene** Kommode wird von gekronten Prinzessinnen und Katzen regiert. Sie dient zum Aufbewahren der liebsten Dinge» [6, 60].

Функціональна приналежність рожевого кольору в німецькій мові, так як і в російській пов'язана з дитячою кімнатою для дівчаток. Наступний колір по частотності кольоропозначень прикметник «**pink (pinkfarben)**», який за словником Duden є похідним від слова «розовый». «In diesem Beispiel ist der Bezug aus einem **pinkfarbenen** Leinen» [8, 32].

Менш частотним в нашому дослідженні є слово «**terrakotafarben (terrakota)**» – «теракотовий»: «Ein groBzügiges Bad mit warmer Aussahlung durch **Terrakotafarben**, «Flechtsessel und Eisentisch passen zur **Terrakotaboden...**».

За частотою вживання на одному рівні з прикметником «**Terrakot**» знаходиться лексема «**Korall**»: «Entscheiden Sie sich bei diesem Ruckzugsort für eine Ton-in-Ton-Gestaltung, die behaglich wirkt; ideal ist ein Farbschema in **Koralle**» [8, 110].

Порівняно з українськими рекламними текстами, в німецьких рекламах не так багато експресивності. Складні слова, також, не відрізняються різноманіттям та в нашому дослідженні вживаються не так часто. Перерахуємо ті, які нами були виявлені в рекламних текстах інтер'єру: «**hellrosa**» (світло-рожевий), «**dunkelrot**» (темно-червоний), «**zartrosa**» (ніжно-рожевий), «**johannisbeeren**» (колір смородини), «**himbeerfarbene**» (малиновий), «**kirschholzfarben**» (колір вишневого дерева), «**weinrot**» (колір червоного вина), «**blutrot**» (червоний, як кров). «Junge Damen schlafen himmlisch unter dem Baldachin. Dazu tummeln sich auf der **hellrose** Tapete Giraffen, Elefanten und Schmetterlinge» [6, 60]. «Kontraste in der funktionalen, eigens anfertigten Arbeitskiche: helle Möbel und Barnhocker aus Buchenholz heben sich von der **dunkelroten** Wand und denr Boden aus Terrakottafliesen ab» [8, 85].

Складні прикметники німецької мови «**weinrot**», «**blutrot**» продовжують ряд поодиноких композитів-кологоративів і можуть перекладатися двома способами. «Farbe setzt Akzente: blassblau, **blutrot** oder barenbraun setzen sich am besten in Szene, wenn sie ab und zu ein Solo spielen» [4, 66], «Maribago-Flechtsessel und Firenze-Eisentisch passen zu gewolbter Decke und **weinroten** Wänden».

Вибір кольору, або поєднання кольорів в рекламі має враховуватися з огляду на національно-етнічні, історичні та релігійні особливості, характерні для країни, в якій подається реклама. Вживання лексем червоного кольору в англійській мові набагато поступається українській та німецькій мовам, оскільки англійці віддають перевагу пастельним кольорам.

У словнику синонімів англійської мови виділено такі лексеми червоного кольору: scarlet, vermilion, crimson, ruby, cherry, cerise, cardinal, carmine, wine, blood-red, coral, cochineal, rose, brick-red, maroon, rufou, reddish, rusty, cinnamon, fulvous; damask, vermeil, sanguine, flushed, reddish, pink, pinkish, florid, rubicund, ruddy, rosy, burning, feverish, auburn, chestnut, caroty, ginger, sandy.

У нашому матеріалі англійських рекламних текстів представлені наступні лексеми: *pink* (рожевий), *hot pink* (яскраво-рожевий), *pale pink* (блідо-рожевий), *fuchsia pink* (фіолетово-рожевий), *red* (червоний), *shade of red* (червоний відтінок), *scarlet* (багряний), *damask* (рожевий), *burnished-cherry* (колір стиглої

вишні), *tomato red* (колір помідору).

Найчастотнішим виступає лексема **pink**: «His **pink** velvet-draped table in her study, for example, is there for sentimental reasons» [1, 48].

Якщо в українській та німецькій мовах, функціональна приналежність рожевого тону пов'язана з дитячою кімнатою для дівчаток, то в англійській мові навпаки: «Don't confine **pink** to little girl's bedrooms. Mix in bright pops of colour with **hot pink** mirrors, statement stools, and Oriental-style rugs for a summery feel whatever the weather» [1, 48].

В рекламах, кольори рідко вживаються окремо. Як правило, рекламодавець комбінує їх в тексті з більш світлими кольорами (синій), щоб розбавити або ж більш насиченими відтінками (жовтогарячий), щоб зробити ще яскравіше: «These **pale pink** units, **blue** painted chairs and duck egg walls act as a great backdrop for showing off your glassware, china and cookbooks», «Here, chairs and flowers in accents of **orange** and **fuchsia pink** add a burst of life and harmonise the stark, white interiors» [1, 47].

Варто згадати інший частовживаний прикметник «**red**» (червоний): «Go all out with a **red** painted chair and a rustic desk for a cosy space you won't mind working overtime in», «Bump up the colour in your kitchen and be bold with a vibrant **shade of red**» [1, 46].

Якщо в російській та німецькій мовах зустрічається поєднання лексеми «червоний» з «золотим» та «червоний» з «білим кольором», то в англійській мові – з «зеленим»: «Brighten up all white kitchen islands with pops of colour with crockery and accessories in bold lime **greens** and vibrant **reds** to inject some life into the room without spoiling the overall theme» [1, 45].

Особливістю в назвах кольорів англійської мови, так само як і німецької – є й те, що до основи слова приєднується слово «відтінок» або «колір», наприклад, «**shade**» «**palette**»: «She used the same **palette of red**, brown, spring green and blue throughout the room, applying a band of **red** on the walls that highlighted the room's quirky architectural lines. «Make the most of unusually shaped features, such as this window, by painting it a timeless piercing **shade of red**».

Лексема «**damask**» and «**scarlet**» зустрічаються дуже рідко: «Wallpaper is an easy way to inject colour and pattern into the home and here, the **damask** wallpaper softens the navy blue painted staircase». «Introduce drama and energy into a room with a sizzling shade of **scarlet**».

Поряд з розглянутими лексемами, часто вживаються прикметники «**burnished-cherry**», «**tomato red**» які належать до групи слів, утворених від назв харчових продуктів та ягід: «He paired Wood-Mode **burnished-cherry** cabinetry with soapstone countertops and a seamless, marble-like porcelain-tile backsplash [1, 79]. «To stop white kitchens looking too stark and minimal, introduce a bright colour like this **tomato red** to add personality».

Жовтий колір є дуже насиченим та інтенсивним. Тому в чистому вигляді в інтер'єрі практично не застосовується. Цей колір краще трохи приглушити. У рекламних текстах даний колір часто виступає в комбінації з іншими кольоропозначеннями.

У словнику синонімів **німецької** мови виділений наступний ряд жовтого кольору: *gelb, gelblich, hellgelb, lichtgelb, zartgelb, zitronengelb, safrangelb, sonnengelb, strohgelb, goldgelb, bernteingelb, honigelb, dottergelb, ockergelb, buttergelb, bananengelb, sonnenblumengelb, postgelb, kanariengelb, quite(n)gelb, senfgelb, schwefelgelb, maisgelb* [9, 293]. У німецькомовній рекламі з нашого матеріалу ми зафіксували: *gelb* (жовтий), *gold* (золотий), *Goldtonen* (золотий відтінок), *sandig* (пісочний), *cremefarben* (кремовий), *orange* (жовтогарячий).

В німецькомовній мові лексема «**gelb**» (жовтий) – *von der Farbe einer Zitrone, eines Eidotters», «von gelber Farbe, zwischen orange und grim Gefarbt»* [10, 254], «zwischen orange und grim» є домінантною: «Wer sich für **Gelb** entscheidet, macht es freundlich» [4, 32]. «Auf verschnokelten Füßen ruht ein schlichter Korpus in **Gelb**». «Das sonnige **Gelb** der Trendfarbe "Honey" erinnert an süßen Honig und so funktioniert der Mix: zwei Komplementärfarben als dominante Töne aussuchen, zum Beispiel Blau und **Gelb**». «Erst in Gesellschaft fühlen sich **Gelbtöne** richtig wohl».

Досить часто лексема «жовтий» поєднується з іншими хроматичними кольоропозначеннями: «Verwandt sind auch die **Grün-** und **Gelbtöne** der Dekoration und Accessoires, weil sie aber zu anderen Familien gehören, haben sie Spaß daran, dem **Rot** ordentlich Kontra zu geben».

Еквівалентом слова «**пісочний**» є «**sandig**»: «**Sandtöne** vermitteln grundsätzlich ein wärmendes Gefühl». Крім того, ми зафіксували прикметник «кремовий» – «**cremefarben**»: «Creme – «schwach gelb – cremefarben» [10, 243]: «Die dezente Trendfarbe «**Cream**» kann überall im Haus gestrichen werden».

Прикладом утворення кольоропозначень від назв дорогоцінних металів є лексема «**golden**» (золотий, золотистий) – 1. aus Gold bestehend od. gemacht; 2. mit der Farbe u. dem Glanz von Gold» [10, 476]: «Denn Kupfer, Silber, Messing und **Gold** strahlen Wärme aus und reflektieren Licht – und sind so das beste Hilfsmittel, um Schwarz gut aussehen zu lassen».

Часто в рекламах інтер'єру вживається також слово «**orange**» (жовтогарячий), тобто – «von der Farbe Orange» [10, 799]: «Aparte Küche mit starkem Farbkontrast: Wände in tiefem Schwarzbraun, Küchenmöbelfronten in schwarzer Holzoptik sowie ein Küchentisch in Schwarz werden in kräftigem **Orange** kombiniert». «Das fruchtige **Orange** der Trendfarbe "Mango" bringt Farbe ins Zuhause».

У словнику синонімів **англійської** мови виділений наступний ряд жовтого кольору: *yellow, amber, chrome, cream, gold, ivory, lemon, saffron, sand, tawny*.

У англійськомовній рекламі ми зафіксували: *yellow* (жовтий), *cream* (кремовий, світло-жовтий), *sunny yellow* (сонячно-жовтий), *gold-leaf* (сухозлотиця), *apricot* (абрикосовий), *honey-toned* (медовий), *citrus yellow* (лимонний), *orange* (жовтогарячий).

В англійській мові лексема «**yellow** – the color between green and orange in the spectrum, a primary subtractive color complementary to blue; colored like ripe lemons or egg yolks» і є домінантною: «**Some yellow** pine kitchen cabinets and leaded window frames» [1, 76], «An injection of **yellow** will give an instant lift to neutral tones and wooden floors».

Досить часто поєднується лексема «жовтий» з іншими хроматичними

кольоропозначеннями: «Staszak got busy defining a continuous color palette of **sage**, **terracotta** and warm **yellows** and conjuring a look that would give the interiors a «European edge» [1, 69], «A palette of **greens**, **yellows** and **oranges** punctuates the window treatments and other accents [1, 88].

Крім того, нами зафіксовано прикметник «**cream**»: «Publicover and her client chose a fresh palette of teal and **cream** against crisp white woodwork for the downstairs rooms».

Прикладом утворення кольоропозначення від назв дорогоцінних металів служить лексема «**gold**»: «But with their funky, blue serrated petals and **gold-leaf** interiors, they slant the straightforward kitchen in a more personal and eccentric direction» [1, 36].

Такі прикметники як «**apricot shade**», «**honey-toned**», «**citrus yellow**» утворені від назв харчових продуктів. Але найчастіше зустрічається лексема «**honey-toned**». Наприклад: «The ground-level floors are made of poured concrete rather than wood while the upstairs floors are clad in **honey-toned** bamboo [3, 35]. «The simple white cabinets add a minimal feel, while the **honey-toned** wood will create warmth and texture». «A warm **apricot shade** and created a striking set of wall panels depicting a lush landscape for the space» [7, 44]. «Decorating with dark colours like black can be cocooning-team it with a strong, contrasting colour-like this **citrus yellow**-and use pops of white and neon to really make your accessories stand out».

Отже, нами виявлено, що: 1) у німецькій мові широко представлений жовтий колір і його відтінки. Це реалізується за рахунок складних слів, субстантивних словосполучень (колір сонця); 2) цей колір вносить позитивну оцінку і викликає відчуття радості, що зумовлює його використання в рекламних текстах німецькою мовою.

Література

1. Журнал «Country Living». №3, 4, 5. 2014.
2. Журнал «Die neuen Bader». №5, 9. 2013.
3. Журнал «Home and Design». №2, 6. 2013, №3, 4. 2014.
4. Журнал «Neues Wohnen». №6. 2011, №1, 2, 7. 2013.
5. Журнал «Romantisch Wohnen». №8. 2013.
6. Журнал «Wohnen Kreativ». №9. 2013.
7. Журнал «Your Home». №8. 2014.
8. Журнал «Zuhause Wohnen». №6, 9. 2013.
9. Duden. Das Bedeutungsworterbuch. / Band 10 / Mannheim; Wien; Zurich: Bibliographisches Institut, 1985. 4512 S.
10. Oxford Russian Dictionary. Oxford New York, 1995. 2168 p.
11. Wanzek Ch. Zur Etymologie lexikalisierter Farbwortverbindung. Untersuchungen anhand der Farben Rot, Gelb, Grim und Blau. Amsterdam, New York, 2003. – 329 S.

DEVELOPMENTAL STAGES OF A COMPLEX SENTENCE ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ СЛОЖНОПОДЧИНЁННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

Nasimi Garash oghlu Aliev / Насими Гарашоглы Алиев

ORCID: 0000-0003-1587-909X

PhD student / Докторант

Lankaran State University / Лянкяранский Государственный Университет

Azerbaijan, Lankaran city / Азербайджан, город Лянкяран

Аннотация. В исследовательской работе привлечены к исследованию пути развития сложноподчинённых предложений в современном азербайджанском языке, начиная с древних времён до современного уровня. В результате исследований выяснилось, что в настоящее время предложения со сложной конструкцией, использующиеся, как в устной, так и в письменной речи, появились в результате определенного исторического развития языка. Первоначально, когда формировался грамматический строй языка, эволюционировали простые типы предложений, а после с развитием сознания и мышления появилась необходимость в использовании предложений со сложной конструкцией. Такое развитие происходило не прямолинейно, а закономерно - от простого к сложному, иногда, и параллельно. В статье даны мысли и азербайджанских, и мировых лингвистов по отношению к данной линии развития сложноподчинённых предложений, отведено значительное место сравнительным анализам их точек зрения. Я считаю, что это научное исследование может быть полезным для ученых, работающих в области языкознания, независимо от того, какой язык они представляют. Потому что современный уровень сложноподчиненного предложения показывает, что оно прошло одни и те же этапы развития во многих языках мира.

Ключевые слова: сложноподчинённые предложения, линия развития, развитие языка, усложнение в сознании.

Введение

Структурные модели сложного предложения в языке являются основными показателями уровня его развития. Сложное предложение считается продуктом высокого развития речевой культуры. С этой точки зрения вопросы сложноподчинённого предложения временами находились в центре внимания лингвистов, занимающихся в этой области, и проведены определённые исследования. Проведены научные исследования по структурно – семантическим особенностям сложноподчинённых предложений, по типам придаточных предложений, по средствам, связывающим компонентов сложноподчинённых предложений, по связям значения между компонентами и к другим вопросам посвящены научные исследования, написаны весомые труды. Но вопросы истории развития сложноподчинённого предложения всегда привлекали внимание, и результат, какого эволюционного процесса его проявление и формирование на уровне современного языка, и разные мнения лингвистов по этому вопросу составляют большой интерес. Лингвистический анализ на уровне сложного предложения древних письменных памятников, в том числе, материалов устных литературных образцов, сравнение их с современными структурами сложноподчиненных предложений дают возможность выдвигать определённые научные мысли в этой области.

История установления структуры сложного предложения в азербайджанском языке очень древняя. С лингвистической точки зрения,

исследуя образцы устного народного творчества, до периода установления письменной речи, ещё раз убеждаемся, что в этих образцах использованы разные конфигурации и типы сложных предложений. Поэтому, и народные эпосы, и классические литературные образцы родного языка, и современные художественные произведения играли основную роль источника для исследования.

Только в эпосе «Китаби-Деде-Горгуд» можно встретить все модели сложных предложений языка.

«Если современная система сложноподчинённого предложения существует в языке эпоса 'Деде-Горгуд', это означает, что этот язык имеет более древнюю эволюцию, чем мы думаем и нельзя игнорировать то, что этот язык своим древним установлением служил народу.» (Казымов 2010: 171)

Научное значение и актуальность исследования заключается в том, чтобы принести ясность линии развития конструкций сложноподчинённых предложений. В связи с этим в статье отведено широкое место мнениям некоторых лингвистов и их анализу.

Усложнение в сознании – развитие мышления

Ясно, что в любом языке конструкции сложного предложения не сразу развивались. Как в других областях, здесь тоже развитие произошло по дидактическому принципу, т.е., «от простого к сложному». Начиная с древних времён в созданной литературе на родном языке, и в современных образцах, в том числе, глубоко анализируя процесс устной речи, наблюдается то, что этот закономерный процесс прошёл несколько этапов.

Прежде всего, следует отметить, что в любом языке образование конструкций сложных предложений, хотя и в простой форме, связано с формированием грамматического строя данного языка. Естественно, что на начальном этапе формирования грамматического строя языка, употребление кратких и простых предложений носило более интенсивный характер. А на последующих этапах, в результате усложнения сознания и развития мышления говорящих на этом языке, в их речи стали формироваться более сложные конструкции предложения. Проф. А. Демирчизаде отмечает: «Будучи примитивным, грамматический строй языка и состав предложения со временем усвершенствуется и усложняется. Именно, и в составе предложения происходит такое развитие: в начале формировались простые предложения, а после – сложные конструкции предложений». (Демирчизаде, 1999: 116)

И проф. Ф. Джалилов, связывая этот процесс с развитием мышления, пишет: «Под влиянием некоторых социальных факторов и в связи с развитием мышления проходит процесс эволюции [...] грамматический строй языка меняется и усвершенствуется для выражения самых сложных отношений». (Джалилов 1983: 51)

Таким образом, усложнения и развитие с одной стороны, с другой – ограниченность возможностей выражения существующих структур постепенно приводят к абстрактным понятиям и образованию новых грамматических показателей. А эти показатели проявляются в виде сложных предложений. По этому поводу Т. Музаффароглы пишет: «С развитием и усложнением

мышления, мысли приобретая более сложное семантическое русло, усложняются их грамматические формы и структурные параметры.» (Музаффароглы 2012: 19)

Следует отметить, что такая тенденция развития сложных предложений в языке наблюдается не только в азербайджанском языке, в том числе, и во многих других языках мира. Некоторые представители русской школы языкознания тоже придерживались мнения развития сложного предложения от простого к сложному и связывали это с развитием мышления. Я.А.Спринчак, который пишет об истории развития сложного предложения в русском языке, отмечает: «История синтаксиса сложного предложения основывается на следующей гипотезе: в древнюю эпоху язык начал своё развитие только с независимых простых предложений, в дальнейшем развивался для выражения усложнённого мышления, сначала образовались сочетания равноправных предикативных единиц, а потом на этой основе образовались сложные предложения». (Спринчак, 1960)

З.К.Тарланов тоже по этому вопросу отмечает что: «[...] сложноподчиненное предложение, являясь важнейшим специализированным средством языкового выражения детализированных, субординированных связей и отношений между предметами, явлениями, событиями действительности, самим фактом своего становления свидетельствует о существенном развитии синтаксиса, шедшим параллельно с совершенствованием мысли и процессов мышления.» (Тарланов 2019: 366)

Как видно, не только в азербайджанском языке, в том числе, во многих мировых языках развитие сложного предложения связывают параллельно с развитием сознания и мышления.

Трансформация простого предложения в сложные предложения

Термин трансформации, как лингвистическое понятие, впервые использовали представители американской деструктивной школы языкознания. Впоследствии в мировом языкознании были обоснованы конкретные грамматические правила этого термина.

Можно сказать, что все исследователи, которые занимались вопросами развития сложного предложения, старались объяснять это развитие на основе принципа от простого к сложному, а некоторые исследователи отмечают значение, указывая на особую роль глагольных сочетаний, постепенно превратившихся в предикатив отдельного предложения в образовании сложного предложения.

М.Ш. Ширалиев в своей статье «Вопросы сложного предложения в азербайджанском языке» пишет о двух способах развития сложноподчинённого предложения. Как первый способ: это объединение двух и более простых предложений на основе сочинительных связей и указывается, что таким способом образуются сложносочинённые предложения. Он отмечает, что и в результате постепенного развития в некоторых этих предложениях одно из простых предложений, теряя свою самостоятельность, переходя в зависимое положение, превращается в придаточное предложения.

Как второй способ Ширалиев отмечает, что в простом предложении, как

самостоятельный член, неспрягаемые формы глагола грамматически развиваясь «[...] вместе с группами слов вокруг себя, для становления придаточного предложения, принимает окончания категории сказуемости (*т.е. переходит в форму спрягаемого глагола – А.Н*) (Абдуллаев 1974: 372)

Следует отметить, что это мнение о сложном предложении в истории русского языкознания, в том числе, в развитии сложноподчинённого предложения было одно из основных аргументов в начале XX века.

Языковеды А.А.Потебня и А.П.Рифтин в развитии сложного предложения в основу брали две тенденции: сложные предложения, образованные в результате объединения двух простых предложений и развитие составов внутри простого предложения, -таким образом, образование сложного предложения. (Волошина)

Можно сказать, что при исследовании истории языка, материалы только одного языка иногда не дают достаточного представления. В таком случае материалы, относящиеся к разным группам, дают основу сделать похожие выводы.

А.Шлейхер при исследовании материалов, относящихся к славянским языкам, отмечает об определённых этапах развития структурного строения в мировых языках от простого к сложному.

Н.З.Гаджиева, анализируя сравнительный синтаксис тюркских языков, в статье *“О методах сравнительно-исторического анализа синтаксиса”* отмечает: «Одним из характерных для строя тюркских языков путей эволюции сложноподчинённых предложений было их развитие не изнутри, а путем сложения двух ранее самостоятельных предложений, которые под воздействием своей системы стремились превратиться в одно».(Вопросы языкознания №3,1968, Гаджиева)

Говоря об этапах развития сложного предложения мы отметили, что в начале этой цепи стоит процесс развития простого предложения и трансформация его в сложные предложения. Но сущность сложного предложения не измеряется механическим объединением, составляющими его простых предложений, компонентами которого являются. Сложное предложение выражает экспрессивные отношения, эмоциональные оттенки и логическую связь между составляющими его компонентами. Средства, которые связывают компоненты сложного, тоже играют значительную роль в этом процессе. Если обратить внимание на структуру сложноподчинённого предложения в азербайджанском языке и на классических литературных образцах, то наблюдаем примеры, связывающие компоненты ещё более относительными местоимениями.

«Начальным этапом образования подобного типа сложноподчинённых предложений является процесс изменения своей функции вопросительных местоимений и переходом в относительные. Некоторые местоимения, перенесшие такую морфологическую трансформацию [...], модальные слова, частицы превращаются в средства, связывающие компоненты сложноподчинённого предложения».(Джалилов 1983: 51).

Ясно, что в сложноподчинённых предложениях, в которых придаточные

предложения связываются с главными предложениями с относительными местоимениями, в начале идёт придаточное предложение, а после главное предложение. При этом можно предполагать, что, пока не превратившееся в относительное местоимение, обозначающее вопрос, употреблялось в вопросительном предложении, а потом пришло в повествовательное предложение. Употребление такого вопросительного предложения послужило цели привлекать внимание слушателя, обобщать выраженной мысли, способствовать ответной реакции. А последующее повествовательное предложение выступает, как ответ одной противоположной стороны на то вопросительное предложение. Со временем вопросительное предложение изменило свой характер, вопросительное местоимение в том предложении теряя свою функцию обозначения вопросительности, превратилось в относительное местоимение, грамматически и семантически связываясь с последним предложением, приобрело целостность.

Таким образом, из отдельных самостоятельных простых предложений образовалась целостная конструкция – сложноподчинённое предложение.

Высказанные мысли можно обосновать следующим примером: *Куда думаешь идти? И там встретишься таким же равнодушием, такой же несправедливостью.* – как видно, одно из этих простых предложений вопросительное, а другое – повествовательное. Но, так как ответ задающему вопрос заранее ясен, и сам отвечает на вопрос. Другим словом, цель не в том, чтобы получить ответ на вопрос, наоборот, утвердить знакомую мысль.

Именно поэтому вопросительное местоимение в ходе развития языка потерял свою вопросительную особенность, приобретая функцию союза, семантически и грамматически сочетаясь со следующим предложением, приняло следующую форму: *Куда не иди, там тоже встретишься с равнодушием и несправедливостью.*

Следует отметить, что слова, когда - то употребляющиеся самостоятельно, но со временем неся вспомогательную функцию, входя в речь, ускорили процесс образования сложного предложения. Особенно, развитие подчинительных союзов (*kim – кто, ki – что, gər – коли, əgər – если, çün, çünkü – потому что, haçan ki, – когда, onunçün ki – поэтому и др.*) играли значительную роль в образовании сложноподчинённых предложений.

Аналогичный процесс наблюдается и в славянских языках. Поэтому З.К.Тарланов связывает этот процесс (что, чтобы, когда, как, если, потому что, коли, чем, который и т.д.) с входом союзов в общение. (Тарланов 2019: 368)

Линия развития сложного предложения.

Для наблюдения линии развития сложноподчинённого предложения, в целом, предложения, самым ценным источником являются образцы устной литературы. Работа над этими литературными образцами показывает, что в устной речи и в фольклоре очень редко встречаются конструкции сложного предложения. На основе этой мысли можно утверждать, что образование сложного предложения относится более позднему периоду развития языка.

Т.Б.Кренделева в статье *“К вопросу о развитии сложных предложений в финно- угорских и тюркских языках”* пишет: «Однако в разговорной речи и в

фольклорных текстах они (*сложное предложение – N.A*) встречаются реже, чем в произведениях художественной литературы. Это говорит о том, что сложное предложение ... в тюркских языках является более поздним языковым явлением». (Кренделева 2009).

Учитывая всё это, линию развития между простыми и сложными предложениями механически можно определить таким образом: *нераспространенное простое предложение – распространенное простое предложение – сложносочинённое предложение с примитивным объединением простых предложений – первоначальные формы сложноподчинённого предложения – сложные предложения с более сложными конструкциями.*

Проф. А.Раджабли в своей монографии «Развития языка Гёйтурк» о развитии сложного предложения выражает свои мысли таким образом: « О развитии сложного предложения в тюркском языке можно представить таким образом: от простого к сложному и от сложного к простому». (Раджабли 2003: 444)

И проф. А.Демирчизаде тоже отметил о прохождении предложения через следующего эволюционного уровня усовершенствования: *простое предложение – сложносочинённое предложение – сложноподчинённые предложения.*

А Ф.Джалилов линию развитие системы сложного предложения условно делит на семь этапов и на основе конкретной схемы, разъясняя линию развития, отмечает следующим образом: *простое предложение – простое предложение с составом внутри – последовательное соединение двух простых предложений – бессоюзное сложное предложение – сложносочинённое предложение с союзом – бессоюзное сложноподчинённое предложение – сложноподчинённое предложение с союзом.*

Проф. А.Абдуллаев говорит: «На основе проведённых исследований над письменными памятниками, дошедших до нас, с древних времён до современного этапа и логические выводы по этому вопросу показывают, что в древних временах сложных предложений не было». (Абдуллаев, 1974)

Автор линию развития предложения даёт в следующей последовательности: *член (или члены) простого предложения – распространенное простое предложение – примитивное сочетание простых предложений (т.е. сложносочинённое предложение) – сложноподчинённое предложение – более сложные структуры.*

Выводы

Таким образом, при рассмотрении эволюции сложного предложения выявляются факты развития от простого к сложному и прохождения его через разные этапы. На разных этапах развития наблюдается параллельное развитие простого и сложного предложений. Несмотря на это, эволюция языка даёт основу говорить о том, что усложнение является результатом естественного процесса - сначала в сознании, а потом в грамматической структуре языка.

Литература

1. Абдуллаев А.З., 1974, Сложноподчинённые предложения в современном

Азербайджанском языке. изд. «Маариф», Баку.

2. Абдуллаев А., Сеидов, Ю., Гасанов, А., 2007, Современный азербайджанский язык (Синтаксис), Азербайджан, Баку.

3. Джалилов Ф., 1983, Синтаксис сложных предложений. Азербайджан, Баку.

4. Демирчизаде А., 1999, Язык эпоса «Китаби-Деде Горгуд». Азербайджан, Баку.

5. Казимов Г.С., 2010, История развития подчинительного сложного предложения в азербайджанском языке. Азербайджан, Баку.

6. Музаффароглу, Т., 2002, Структурная семантика сложных предложений современного азербайджанского языка. Азернешр, Баку.

7. Музаффароглу, Т., 2012, Эволюция подчинительного сложного предложения. Азербайджан, Баку.

8. Раджабли, А., 2003, Синтаксис гойтюркского языка. Азербайджан, Баку

9. Волошина, О., «Модель развития синтаксической структуры в работах А.А. Потебня». //Beiträge zum 19. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen linguistik (Polyslav) s. 292) // Доклады к 19-му рабочему совещанию европейского славянского языкознания (Полислав), стр. 292

10. Гаджиева, Н.З., 1968, «О методах сравнительно-исторического анализа синтаксиса (На материале тюркских языков)», *Вопросы языкознания*, №3, 1968.

11. Кренделева, Т.В., 2009, «К вопросу о развитии сложных предложений в финно-угорских и тюркских языках», *Вестник Башкирского университета*, №3, 2009. с.817-819

12. Спринчак, А.Я., 1960, *Очерк русского исторического синтаксиса*, Радянська школа, Киев.

13. Тарланов, З.К., 2019, *Синтаксис русского языка*, университетский курс: учебник для бакалавриата и магистратуры. Москва : Издательство Юрайт.

Abstract: In the research work, the development path of the subordinate complex sentence in the modern Azerbaijani language from the earliest times to the modern level of the language was involved in the study, for this purpose, both examples of oral folk literature and examples of classical and contemporary literature created in the mother tongue were analyzed from a linguistic point of view. As a result of research, it has been clarified that sentences with complex constructions, which are currently observed both in oral and written speech, were formed as a result of a certain historical development of the language. In the early times when the grammatical structure of the language was formed, simple sentence types developed, and as consciousness and thinking developed and became more complex, the need arose to use complex sentence constructions. Such a development of the language is not direct straightaway, but on the basis of the regularity from simple to complex, passing through certain stages, sometimes in a straight line, and sometimes in a parallel way. The article reflects the attitude of both Azerbaijani and world linguists to such a line of development of the subordinate complex sentence, their opinions on these or other issues are given ample space and involved in comparative analysis.

I believe that this scientific research can be useful for scientists working in the field of linguistics, regardless of which language it represents. Because the modern level of the complex sentence shows that it has gone through the same stages of development in many world languages.

Keywords: subordinate complex sentence, line of development, language development, complexity in consciousness

Выражаю глубокую признательность Бахтияру Мурадханлы, преподавателю Ленкоранского Государственного Университета, за помощь в переводе статьи на русский язык.

УДК 801.8

COMMUNICATIVE CULTURE AS AN INTERPRETER'S ESSENTIAL TOOL

Zavizion K.H.*PhD in Pedagogy, teacher***Fesenko A.V.***teacher**Alfred Nobel University,**Sicheslavska Naberezhna St, 18, Dnipro, 49000*

Abstract. *The work considers communicative culture as an important component of the interpreter's work, which is composed of communicative skills and abilities of the individual easing process of communication in society.*

Keywords: *communication, communicative process, interpreter, communicative culture.*

Introduction.

The purpose of this article is to define the notion of "interpreter's communicative culture" as the essential tool of interpreter's work. Considering the goal of the research, we believe it is reasonable to study definitions of "communication", "culture" and "communicative culture" prior to describing the notion of "interpreter's communicative culture".

The term "communication" as a process of exchanging information between two or more participants has been the subject of scientific research around the globe since ancient times. The first philosophic reflections on this subject date back to IV-I century BC. We owe the theoretical legacy of the study of the phenomenon of communication to Demosthenes, Socrates, Aristotle, Aurelius and Cicero. As early as those days mankind was aware of the importance of art, culture, eloquence, oratory. The great philosopher and politician Isocrates emphasized: "Speak so that I see you" [29, p.10].

Modern science offers an in-depth study of the concept of "communication". A significant part of domestic dictionaries denote this term as a certain connection, cooperation or speaking, i.e. the active process of transmitting information from source to recipient [17], but the philosophical dictionary provides a slightly different definition of this concept: "communication (Latin communication - message, transfer) -... conceptual and ideally-meaningful aspect of social interaction. Actions that are consciously focused on their meaningful perception are called communicative. The main function of communication is to achieve social unity while preserving the individuality of each of its elements..." [5, p. 178].

Approaches to the definition of the term "communication" can be divided into five groups: as a process of information exchange; as a mechanism of human relations; as a connection, as a personality trait or natural talent; as a process of mutual exchange of information and human self-determination in the world.

Having analyzed the works of leading domestic scientists, we conclude that the key definition of "communication" is its understanding as a process of information exchange. Such definition was offered by N. Lepskaya [14], G. Pocheptsov [21], B. Sapunov [25] and others. Ch. Cooley understands this phenomenon somewhat more

narrowly and considers it to be an act of connection of a certain subject with an object, which can be a person or a mechanism [3]. S. Goncharenko, on the contrary, expands the definition of this term: "Communication is a personality trait, its ability to communicate with other people, sociability. It is formed in the process of human life and activity in a social group " [7, p. 65].

S. Troyanskaya offers a slightly different understanding of the concept of "communication". The author defines this term as an information connection between individuals and singles out the concept of "pedagogical communication". This term is defined as organization of the educational process in the form of communication, interconnection, cooperation, which is based on perception, processing and transmission of messages, personal meaning or values of an individual [27].

O. Sanfirova has a similar opinion and distinguishes three main types of pedagogical communication: professional, personal, social [24]. In the professional field, the author understands the term as a means of forming constitutive competencies of the educational process participants. In the personal field of communication, the formation of a harmonious personality of an individual capable of a deep value-based approach to solving professional problems in the future profession is considered to be paramount. In the social sphere, the leading goal is the comprehensive socialization of a person, career growth and full realization of personal potential.

A thorough study of the bilingual component of the communicative process was proposed by T. Ezhova, who defines this notion as a complex communicative phenomenon that reflects the dynamic processes of using language as a tool in communication, via which "subjects of communicative interaction implicitly or explicitly express their communicative intentions" [4, c. 311-317].

M. Petrova considers communication to be a multilateral phenomenon, which, above all, is characterized by the coordination of existing symbolic information, which is engraved in the existing traditions of society [20]. The researcher emphasizes that communication unites people who live in a single historical time, cultural space and have common or similar social codes.

This opinion is supported by V. Sagatovsky, who believes that communication is axiologically neutral, but it orients the participants of the communicative process to certain norms of life and acceptable behavior established in this society. According to the author, the course of the communicative process is always determined by the composition and structure of a particular social code (literature, art, ideas, knowledge and stereotypes of a particular cultural and historical era) [23]. Axiological neutrality of information allows to cross cultural boundaries quickly and enter new cultural spaces using modern media. Thus, communication in the field of education can be enriched with new ideas and visions of a particular problem, but this potential is fully revealed only in the presence of linguistic affinity of all subjects of the communicative process.

Considering the peculiarities of the process of forming future interpreters' communicative culture, in the context of our research we consider the most appropriate to use the definition of the term "communication", which V. Katkov presented in his dissertation research [11]. The scientist defines communication as a

form of communication in the process of talking, which is triggered by social interaction of both parties. In this case, each participant has his own communicative role and uses communication skills to present their own opinion, beliefs, worldview.

In the next part of our research we will present the most up-to-date definitions of the notion of “culture” proposed by Ukrainian and foreign scientists. Modern science offers more than 200 definitions of this term, but we will consider only those that are the closest to the concept of our study.

In the profound study of the origins of this concept, special attention is drawn to the definition of the philosophical encyclopedic dictionary: “ “culture” - (Latin *cultura*) processing, education, education, development, respect, a specific way of organizing and developing human life, which is represented in the products of material and spiritual labor; in the system of social norms and institutions; in spiritual values; in the totality of human relations to nature, among themselves and to themselves” [5, p. 288]. However, modern scientific thought offers much more approaches to the definition of this term.

O. Gavrilyuk defines the given notion as “complex dynamic personal phenomenon that reflects the socially determined level of personal development, its readiness for communicative activities, a system of views and actions that meet the needs of self-realization and a way to achieve goals in communication, fruitful friendly interaction of people in various spheres of life” [6, p. 3].

N. Mitrova believes that culture is “a set of skills and abilities that provide friendly interaction of people, effective solution of various communication problems” [16, p. 78].

A. Kostina and A. Flier agree that culture is “historically established order of interaction between people during their coexistence in the existing natural and historical conditions, as well as a set of products, ideas, structures and technologies generated in the process of their interaction” [13, p. 23-36].

We believe that within the frameworks of our study, the most appropriate definition is given in the Oxford Dictionary, which represents the notion of “culture” as “system of customs and beliefs, ways of life and thinking of people of a certain country” [19, p. 306] since an interpreter must take into account customs, religious traditions, a special vision of the world of a certain people while providing professional services.

Speaking about the culture of future interpreters, we consider the most relevant definition proposed by A. Mudrik [17]. The author defines this concept as a system of knowledge, norms, values and patterns of behavior accepted in society, and the ability to naturally and effortlessly implement them in business and emotional communication.

Theoretical analysis, generalization of scientific-pedagogical and psychological-pedagogical literature gave us the opportunity to conclude that the category of culture corresponds to such categories as communication, communication, speech culture and communicative culture.

Comparing the concepts of communication and culture gives us reason to study the phenomenon of communicative culture in the context of interpretation. Active research of the culturological aspect of communication, which took place in the early

90's of XX century, contributed to the emergence of the concept of "communicative culture".

Within the framework of our study works by A. Anosova [2], L. Mitina [15], I. Komarova [12] are of particular interest, since they define communicative culture as a system of communicatively significant personality traits that combine knowledge, skills, values, meet the norms accepted in society and allow the individual to interact with the outside world in the process of business and emotional communication.

E. Karimulaeva and A. Kurbanova offer a slightly different understanding of the abovementioned concept and define communicative culture as a set of technical communicative skills and personal qualities of the individual. The characteristic feature of communicative culture is the presence of a communicative ideal, adherence to personal values and generally accepted norms of professional communication [10].

E. Rudensky presents communicative culture as a constitutive component of any professional activity, identifies a number of main components of the above phenomenon, namely: creative thinking, speech culture, positive attitude to the communication process, psycho-emotional regulation, appropriate use of nonverbal communication, adequate perception interpretation of the interlocutor's communicative actions, empathy and restrained expression of emotions, etc [22].

Thus, considering the essence of communicative culture, we can conclude that in our study the most relevant definition of this concept is to define communicative culture as a system of communicative skills and abilities of the individual that allow him to communicate effectively in society.

In the next part of our research we will study the essence of "interpreter's communicative culture" phenomenon. While studying modern approaches to defining the communicative culture of future interpreters, we consider it appropriate to take into consideration works by N. Alibulatova [1] and S. Uvarkina [28], who define this notion as a set of norms, means and forms of interpersonal interaction, which features the key images and values of behavior. Scientists emphasize that the culturological component of communication is associated with a system of individual's standards and ideas concerning adequate interaction with other participants in the communication process.

When studying interpreters' communicative culture, it is important to realize that an interpreter must be an expert not only in the field of linguistics, but also have sound knowledge of the cultural traditions of the countries whose languages he speaks. It is important not only to translate message, but to provide a translation in such a way that the pragmatic impact of the translation text is as close as possible to the original. To achieve this goal, a professional interpreter must know and understand the realities and cultural peculiarities of the country, act as an effective mediator in communication between representatives of different nations.

I. Ieronova defines interpreter's communicative culture as a dynamic system of personal values that determine the way of interaction in the process of intercultural mediation [9].

O. Shupta defines interpreter's culture as a professional and personal component that integrates universal and personal qualities, professional values of knowledge, skills and abilities, principles, norms and rules of professional interpretation activity

and characterizes its quality [26]. The author singles out the reflective interpreter's culture as a personally integrated phenomenon that includes a complex of abilities, knowledge and skills that are formed and implemented through analytical activities aimed at professional and personal self-improvement.

A. Guskova has a similar opinion. The researcher emphasizes that as the level of interpreter 's culture increases, the quality of his translation services increases. According to the author, interpreter performs not only the transcoding of words, but also acts as a mediator in the communication of different cultures, social, educational and legal systems [8].

Thus, the analysis of modern achievements of scientific research of domestic and foreign scientists revealed a significant interest of scientists in the problems of communicative culture in general, and, in particular, within the framework of interpreter 's professional activity. Modern developments in the methodology of training future interpreters are aimed at forming a high level of communicative culture of a bilingual mediator as a basic basis for improving his professional activity.

Taking into account the above, as well as relying on the already known definitions of interpreter 's communicative culture, we offer the following definition of it.

Conclusions.

Interpreters' communicative culture is understood as personally integrated phenomenon, which is characterized by the combination of knowledge of linguistic and cultural peculiarities of representatives of different nations and professional communicative culture, skills (communicative-subject, bilingual-bicultural, non-verbal-ethic, psycho-linguistic, evaluative-reflexive) and personal qualities (empathy, tolerance, reflection, emotional intellect), which enables him to reach social-communicative goals and defines method of adequate interaction with other participants of communicative process while conducting professional intercultural mediation.

References

1. Alibulatova N.E., Umarieva S.Z. Formation of the communicative culture of students in the system of vocational education. In: : The world of science, culture, education. No. 1(74), 2019.
2. Anosova A. V. The Internet as a medium for the manifestation of communicative culture of high school students. [Electronic resource]. URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/14/statti/anosova.htm>.
3. Cooley C. Social independence. American Sociological Thought: Texts. Moscow: Publishing House of Moscow State University, 1994, pp. 320–326.
4. Ezhova T. V. Structure and content of pedagogical discourse. In: Philosophy of education. 2007. No. 4. C. 311-317.
5. Frolov I. T. Philosophical Dictionary. Moscow, Russian Federation: Polizdat, 1981.
6. Gavrilyuk O. O. Formation of the communicative culture of future teachers by means of extracurricular work: autoref. thesis ... candidate ped. Sciences: 13.00.04 Kirovohrad. 2007. 20 p

7. Goncharenko S. U. Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid, 1997. 376 p.
8. Guskova A.V. The culture of an interpreter and the technique of legal translation in the framework of criminal proceedings: testing hypotheses and posing problems. In: Legal technique. Tribune of a young scientist. N. Novgorod, Russian Federation, 2016.
9. Ieronova I.Yu. Formation of professional intermediary culture of the future translator in the culture-like environment of the university: author. dis. ... Dr. ped. Sciences. - Kaliningrad, Russian Federation, 2008.
10. Karimulaeva E.M., Kurbanova A.M. Communicative culture as a component of the teacher's general professional culture. In: The world of science, culture, education. №6(67), 2017
11. Katkova V.P. Formation of communicative qualities in future managers of organizations in the process of extracurricular activities (Abstract of the candidate's dissertation). Luhansk. 2013.
12. Komarova I. I. Formation of the culture of pedagogical communication in future teachers: autoref. thesis ... candidate ped. Sciences: 13.00.04 Ternopil. 2000. 19 p.
13. Kostina A. V., Flier A. Ya. Three types of culture - functional strategies of life. In: Bulletin of the Chelyabinsk State Academy of Culture and Arts. 2009 / 2 (18), 2009. S. - 23-36
14. Lepskaya N. O. Ontogeny of speech communication: author. dis. ... cand. ped. Sciences: 13.00.03. Moscow, Russian Federation. 1989.
15. Mitina L. M. Psychology of teacher's professional development: monograph. Moscow: Flinta, 1998. 200 p.
16. Mitrova N.O. Formation of communicative culture among university students in the process of their inclusion in social and cultural activities: author. dis. ...cand. ped. Sciences: 13.00.08 Maikop. 2006. 27 p.
17. Mudrik A. Socialization and the Time of Troubles. Moscow: Knowledge, 1991. 80 p.
18. Osipov GV Encyclopedic sociological dictionary. Moscow, Russian Federation: ISPI RAN, 1995.
19. Oxford advanced learners dictionary.UK, Oxford: Oxford University press, 2000. 1540 p.
20. Petrova M.K. Language, sign, culture. M., 1991. 328 p.
21. Pocheptsov G.G. Theory of communication. Moscow, Russian Federation: Real-book, 2001.
22. Rudensky E. V. Social psychology [Course of lectures]. Novosibirsk, Russian Federation: NGAEiU, Siberian Agreement, 2000. 224 p.
23. Sagatovsky VN Philosophy of developing harmony. Philosophical Foundations of the Worldview In 3 hours. Part 1. St. Petersburg, Russian Federation, 1997. 224 p.
24. Sanfirova O. V. Pedagogical communication as an indispensable condition for the translation of modern knowledge (on the example of educational technologies of the specialty "socio-cultural service and tourism"). In: Bulletin of the Tomsk State

Pedagogical University, innovative education: methodology and practice. 2011.

25. Sapunov B.M. Philosophical problems of mass information and teleradiocommunications. Moscow, Russian Federation: Real-book, 1998.

26. Shupta O. V. Determination of the components of the professional culture of future translators. In: Topical issues of modern science. 2014. [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/journal/n/aktualnye-voprosy-sovremennoy-nauki-1?i=942355>

27. Troyanskaya S. L. Pedagogical communication: methodology, theory and practice. Tutorial. Izhevsk, Russian Federation: UdGU, 2011 - 148 p.

28. Uvarkina O.V. Educational potential of the nation. [Monograph]. K.: Publishing house of MP Drahomanov NPU. 2011.

29. Volkova N.P. Theoretical and methodological principles of training future teachers for professional and pedagogical communication: autoref. thesis ... doctor of pedagogy Sciences: 13.00.04. 2006.

УДК 821.161

THE MEANINGFUL MEANINGS OF KEY IMAGES IN THE LYRICS OF
THE BEGINNING 21ST CENTURY

СЕНСОЖИТТЄВІ ЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ОБРАЗІВ У ЛІРИЦІ ПОЧ. XXI СТ.

Vekua O.V./ Векуа О.В.

с.philolog.s.as.prof./к.філол.н.,доц.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, 60Volodymyrska Street
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Володимирська, 60

Анотація. В роботі розглядаються домінантні риси лірики поч. XXI ст., як філософічність, наявність іронії та самоіронії, наповненість мілітарною лексикою, а також відмова від месіанської пози творця-пророка, навіть від пози людини, що має особливо тонку і чутливу душу. Зіставлення авторських текстів різних епох засвідчило, що йдеться про розвиток однієї традиції, одного явища, а поділ на покоління є умовністю, а часом – маркетинговим трюком. Поет XXI ст. вибудовує концепцію пізнання духовних підвалин українського простору. Знання, на думку поета XXI ст., дає колосальні можливості вивищитись над людьми та природою, проте лише знання – безплідне. Розірваність між поколіннями попередніх століть, за якої часом складно відшукати поєднувальну ланку, на поч. XXI ст. формулюється у відлік "осмисленого буття", зважаючи на зрілий, усвідомлений етап буття свідомості. Нерозв'язаність кардинальних питань буття минулого століття, неспроможність людської свідомості домогтись відповіді постають як зло, проте воно є проминальним.

Ключові слова: лірика, поет, традиція, авторський текст, філософія тексту, мілітарна лексика

Вступ.

Поет поч. XXI ст. пропонує "індивідуальну гіпотезу" світобудови через інтелектуальну колізію, в якій відповіді є усвідомлено-відносними, безвідносними – лише запитання. Критика визначає поезію XXI ст. як авангардну, андерграундну, концептуалістичну. Усі терміни правильні лише частково, вони надто конкретні, і тому звужують сутність явища. Домінантною рисою лірики поч. XXI ст. стає філософічність, наявність іронії та самоіронії, наповненість мілітарною лексикою, а також відмова від месіанської пози творця-пророка, навіть від пози людини, що має особливо тонку і чутливу душу. Зіставлення авторських текстів різних епох засвідчило, що йдеться про розвиток однієї традиції, одного явища, а поділ на покоління (шістдесятників, сімдесятників, дев'яностників) є умовністю, а часом – маркетинговим трюком. Поет XXI ст. вибудовує концепцію пізнання духовних підвалин українського простору. Знання, на думку поета XXI ст., дає колосальні можливості вивищитись над людьми та природою, проте лише знання – безплідне, бо "наука – це лише обмін одних незнань на інші". (Ю.Нога) Поет XXI ст., не заперечуючи віру в знання попередньої епохи, розв'язує питання в дусі україноцентричного світобачення, вибудовуючи у такий спосіб питомий простір. Поезію XXI ст. можемо характеризувати як поезію інтелекту, який вже встиг емоційно засвоїти те, що вразило його на початку XXI ст. Тому український автор початку XXI ст. відгукується на все, що він спостерігає довкола і водночас у цьому відгуку багато глибоко пережитого та вистражданого автором. Брак власного

духовного досвіду компенсується ерудицією. Горизонт поезії початку ХХІ ст. засвідчує міцний зв'язок з поетами попередніх епох, розсуваючи часові і просторові рамки окремого людського життя у простір, що лежить за межами індивідуальної свідомості, у сферу трансцендентного. Водночас, спосіб написання – це матеріалізація внутрішніх культурних смислів, що за певних суспільно-політичних обставин стають засобом утвердження ідентичності.

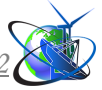
Основний текст

Незаперечним є твердження, що кожна нова доба приносить у поезію нові теми, осмислення яких може відбуватись через архетипи, які постають і в індивідуально-авторських формах. В українській поезії в різний час такими авторськими концептуальними формами ставали концепти: революція, місто, війна, воїн, ворог, голод, дорога, сад, людина, праця та ін. Стиль українського автора безпосередньо пов'язаний і з світоглядом, водночас є зазвичай і його відображенням. Це ще одне свідоцтво єдності суспільного, філософського і літературного розвитку. Загальна зміна національної свідомості та ідентичності вимагала корегування поглядів українців на своє минуле та знайшла своє історичне вираження у ліриці поч. ХХІ ст. У підсумку, відбулось одне з найрадикальніших переосмислень зв'язків пам'яті з історією, яке Україна переживала щоразу, як нове сприйняття минулого тягнуло за собою невідомий раніше спосіб усвідомлювати його. Водночас, в українського автора ХХІ ст. бачимо чимало смутку у творах і навіть песимізму:

Не вірячи в силу сну
і можливість смерті
Йдемо по пустелі в пошуках сенсу
Лишаєм тільки сліди і тіні
Очима читаємо тексти
Правдивий Бог Хронос
Арифмометром мітить життя
Міста розсипаються в пил
Сліди на піску залишають ознаки
Містерій шляху і життя [139, с.19].

Кінець ХХ ст. позначений техногенною катастрофою – Чорнобильська аварія, яку осмислювало багато українських митців. Ліна Костенко з граничною точністю узагальнила українське бачення цієї проблеми в концептуально вигострених і експресивно заряджених метафорах: ми–атомні заложники прогресу // вже в нас нема ні лісу // ні небес // так і живем // од стресу і до стресу // абетку смерті маємо - // АЕС [90, с. 260].

На поч.ХХІ ст. українська поезія насичена мілітарною лексикою, метафорою, яка моделює дійсність за аналогією до війни. Можемо припустити, що продуктивність мілітарної моделі в поезії ХХІ ст. історично зумовлена. Митці використовують цю модель, проте не нав'язують суспільству конфронтанційні стереотипи. За словами Х. Ортеги-і-Гасета, поети дереалізують речі, показують те, що зазвичай не помічається [144, с. 424]. Мілітарні метафори ХХІ ст. несуть у собі історичну пам'ять про багате на війни і поневолення минуле українців, що відобразилося в ментальності нації на рівні

лексики відповідно до певного часового проміжку (спис, меч, шабля, штик, рушниця, полк, рота, орда, батальйон, січ, хорунжий, партизанський загін, бригада, стрілецька зброя). У термінах війни сучасний митець осмислює життя, водночас прагнучи задекларувати тяглість мілітарної метафори в українському світі: що в армії Життя я ваш солдат (Павличко Д.); їхнє слово – то куля метка (Олесь О.); залпи відчаю рвуться з горла (Симоненко В.); гроза відступає на бистрій тучі, ховає у піхви вогонь-мечі (Свідзінський В.); згубилось місто в білому полоні (тумані) (Калинець І.); в рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі (Антонич Б.-І.); списи кидало сонце з хмар (Драч І.); крилатих кленів юний батальйон (Драй –Хмара М.); серпень з вереснем схрестили довгі шпаги нескорені (Рильський М.) та ін.

Можемо стверджувати, що основні процеси деколонізації авторської художньої свідомості поетів поч.ХХІст. сформовані під впливом змін у суспільстві, соціальних катаклізмів, а також індивідуального світогляду та уподобань митця. Основними реципієнтними зонами процесу деколонізації авторської свідомості в українській поезії поч. ХХІ ст. стали когнітивні структури знань, що виникли на основі архетипів. Вони наявні у поетичних текстах авторів різних поколінь, різних напрямів і стилів. Водночас інтерпретація архетипів та частотність звернення до них залежали від літературних тенденцій, естетичних орієнтацій митця, його інтенцій та тематики творів.

Сучасна постколоніальна ситуація України спонукає поета та критика робити вибір між сприйняттям літературного процесу як неоімперської гри, чи, враховуючи досвід націоцентричних поетів, здобутий ними у різний спосіб на певному часовому проміжку, сприймати його як інтелектуальну боротьбу за відродження та утвердження національно-культурної ідентичності. Загальновідомо, що лінії культурного розвитку України не раз обривалися в силу об'єктивних суспільно-історичних обставин. (Леся Українка порівнювала культурно-історичну діяльність українця з роботою павука, який, втрачаючи нитку, починає плести її знову і знову). Звісно, що певні елементи традиційної культури проривалися в нові часи, засвідчуючи тяглість традиції, проте чітка лінія культурної пам'яті втрачалася, доводилося формувати іншу культурну ідентичність. Беззаперечні втрати на цьому шляху та непродуктивні заперечення попередніх етапів провокували формування колонізованої свідомості як індивідуальної, так і колективної.

Висновки.

Була розглянута лірика поч.ХХІ ст., яка визначається тим, що український автор прагне привласнити старі дискурси, а також робить спроби моделювати нові для того, щоб збагатити свою національну літературу розширеними естетичними та інтелектуальними можливостями, глибше осмислюючи поворотні моменти в історії української літератури. При цьому експонується еволюція повернення втраченої національної ідентичності (найперше – шлях до самого себе крізь духовне багатство рідного народу; далі- самосвідомість у поєднанні з політичною етикою; нарешті – меланхолія як знак тих, хто збагнув закономірність процесів, що відбуваються в світі, переорієнтація на мілітарний

світогляд). Звісно, що лірик ХХ ст. ще не міг передбачити парадоксів незалежної України, серед яких є деструктивні щодо української культурної ідентичності. Початок ХХІ ст. дає нам приклади такого розуміння і усвідомлення сучасного стану України як постколоніального з огляду на визначення культурної стратегії для відновлення національного культурного простору та подолання наслідків довготривалої культурної окупації.

Література:

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
2. Горський В. Історія української філософії: Курс лекцій / В. Горський. – К.: Наукова думка, 1996. – 45 с.
3. Грабович Г. До історії української літератури (Дослідження, есеї, полеміка) / Г. Грабович. – К.: Критика, 2003. – 631 с.
4. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців / М. Гримич. – К.: Дуліби, 2000. – 374 с.
5. Дзюба І. Чарівник слова / І. Дзюба // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики: у 3 кн. – Кн. 3. – К.: Дніпро, 1994. – С. 331.
6. Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. – Т.6. – Дрогобич – Львів, 2014. – 353 с.
7. Донцов Д. Криза української літератури / Д. Донцов // Літературно-науковий вісник. – 1923. – Т. 77. – С. 6.

Abstract. The work examines the dominant features of the lyrics of the beginning of the 21st century, such as philosophising, the presence of irony and self-irony, being filled with military vocabulary, as well as the rejection of the messianic pose of the creator-prophet, even the pose of a person with a particularly delicate and sensitive soul. The comparison of author's texts from different eras proved that it is about the development of one tradition, one phenomenon, and the division into generations is a convention, and sometimes a marketing trick. Poet of the 21st century. builds the concept of knowledge of the spiritual foundations of the Ukrainian space. Knowledge, according to the poet of the 21st century, gives tremendous opportunities to rise above people and nature, but knowledge alone is fruitless. The discontinuity between the generations of previous centuries, in which it is sometimes difficult to find a connecting link, at the beginning 21st century formulated in terms of "meaningful existence", taking into account the mature, conscious stage of the existence of consciousness. The unsolved cardinal questions of existence of the last century, the inability of human consciousness to find an answer appear as evil, but it is fleeting.

Key words: lyrics, poet, tradition, author's text, philosophy of the text, military vocabulary

CONTENTS

Innovative economics and management

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-005	3
SYSTEM OF MEASURES TO INCREASE THE LEVEL OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE ON THE INTERNATIONAL MARKET <i>Tkach V.O., Pichuhina M.A.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-006	9
GENESIS OF SCIENTIFIC VIEWS IN THE APPLICATION OF MARKETING AT THE ENTERPRISE <i>Hromova O. Ye., Lutsenko O. I.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-007	14
MANAGEMENT OF THE PRODUCTION CYCLE IN REAL-TIME MODE <i>Stankevych I.V., Shafranova K.V., Kulinich T.V.,</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-008	23
INFORMATION SUPPORT OF THE COMPANY STRATEGY FORMATION <i>Kononenko L.V., Yurchenko O. V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-016	27
RELATIONS OF TAX AUTHORITIES AND TAX PAYERS IN THE MEMBER COUNTRIES OF THE OECD IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION <i>Puhachenko O. B.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-020	33
EMPLOYEES STRESS RESISTANCE IN ENSURING THE EFFICIENCY OF BUSINESS COMMUNICATIONS <i>Raupov R.B.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-021	40
ENVIRONMENTAL CERTIFICATION AS A FACTOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS <i>Svidlo K.V., Mamchenko L.E., Sokolenko A.S.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-030	47
MAIN ASPECTS OF USE MARKETING ON THE «B2B» MARKET <i>Humeniuk A., Garmatiuk O.</i>	

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-033> 52

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF
THE INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITIES OF THE
DNIPROPETROV REGIONAL STATE ADMINISTRATION
REGARDING THE FORMATION OF THE ECONOMIC SECURITY
OF THE REGION'S AGRICULTURAL SECTOR UNDER THE
CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Kravchenko M.V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-036> 57

PRODUCTIVITY AND ECONOMIC EFFICIENCY OF
CULTIVATION CORN FOR GRAIN UNDER THE CONDITIONS
OF A GROUP OF COMPANIES «LNZ GROUP»

*Voitsekhivskiy V., Rak O., Denisyuk V., Shysh A., Muliarchuk O.,
Smetanska I., Tagantsova M., Svinarchuk O., Tkachuk V., Matviienko A.*

Innovations in Pedagogy, Psychology and Sociology

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-001> 61

THE CHOICE OF PHYSICAL CULTURE AND HEALTH
ACTIVITIES FUTURE PHYSICAL THERAPISTS

Nazaruk V.L.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-002> 65

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL FOR THE FORMATION
OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS
IN THE FIELD OF ENERGY SAVING AND ENERGY-SAVING
TECHNOLOGIES

Anisimov N.V., Bagriy A.V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-003> 71

THE ROLE OF STUDENT SELF-GOVERNMENT IN THE
SELF-FULFILLMENT OF STUDENTS OF THE INSTITUTION
OF HIGHER EDUCATION

Bialyk O.V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-004> 76

PERSPECTIVES OF SELF-FULFILLMENT OF STUDENTS
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE PROCESS
OF LEISURE ACTIVITIES

Zhitnuhina K.P.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-009> 84

FUTURE EDUCATOR TRAINING IN PRESCHOOL CHILDREN'S
ENVIRONMENTAL COMPETENCE FORMATION

Karapuzova I.V., Koval V.M.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-010> 90

PARTNERSHIP PEDAGOGY AS A PREREQUISITE FOR
EFFECTIVE INTERACTION OF PARTICIPANTS IN THE
EDUCATIONAL PROCESS

Yurchenko O. V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-028> 95

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF
THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE
OF ADULT LEARNERS

Shcherbyna Y.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-039> 99

INNOVATIVE ACTIVITY OF THE MANAGER AS
A CONDITION FOR ENSURING THE EFFECTIVE
ACTIVITY OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION

Stetsenko N.M., Tkachuk H.V.

Innovative philosophical and historical perspective

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-037> 104

METANARRATIVES IN THE METAMODERN

Afanasiev O.I., Vasilenko I. L.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-042> 112

EDUCATION IN COSSACK TRADITIONS AS THE BASIS
OF NATIONAL EDUCATION

Lutsenko M.

Innovations in philology and linguistics

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-019> 117

LEV LUNTS – CRITIC AND THEORETIST OF LITERATURE
(BY THE MATERIAL OF THE REPORT «TO THE WEST!»)

Kryzhanovska O.O.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-023> 123

ONLINE CRASH COURSE “DISCOVER UKRAINE WITH
THE UKRAINIAN LANGUAGE”: THE CONTENT AND
METHODOLOGICAL BACKGROUND

Sorokina N.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-026> 128

METHODS OF CHECKING THE AUTHENTICITY OF TEXTS

Voitsekh V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-034> 133

CHROMATIC COLORS IN GERMAN AND ENGLISH INTERIOR
ADVERTISING

Sovyetna A. V., Sovyetnyi E. S.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-038> 139

DEVELOPMENTAL STAGES OF A COMPLEX SENTENCE

Nasimi Garash oghlu Aliev

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-040> 146

COMMUNICATIVE CULTURE AS AN INTERPRETER'S
ESSENTIAL TOOL

Zavizion K.H., Fesenko A.V.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-041> 153

THE MEANINGFUL MEANINGS OF KEY IMAGES IN THE
LYRICS OF THE BEGINNING 21ST CENTURY

Vekua O.V.

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 87.25)

Issue №23
Part 2
October 2022

Development of the original layout - Sergeieva&Co

Signed: October 30, 2022

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

Articles published in the author's edition

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de